

קונטרס חידו"ת

פרק איזהו נשך

ג.....	בסוגיא דבתר מעיקרא.....
ה.....	שיי הריטב"א בריבית דאור' במכר.....
ו.....	הערות דף ס: -סא.....
ח.....	ריבית קצוצה יוצאה בדיינין.....
י.....	בדין ריבית קצוצה יוצאה בדיינים.....
יא.....	לאו באיסרו בא לידו.....
יב.....	פוסקין על השער.....
יד.....	פוסקין- מהג"ר מנדל אטיק שליט"א.....
טו.....	מאי אהנית לי.....
יח.....	פוסקין על השער מהדורא תנינא.....
כ.....	הערות בדף סד.....
כב.....	קרוב לשכר ורחוק להפסד.....
כה.....	הדר בחצר חבירו.....
כח.....	צד אחד בריבית.....
לא.....	שיי הרמב"ם במשכנתא.....
לב.....	משכנתא שיטת רש"י.....
לג.....	משכנתא- מהג"ר מנדל אטיק שליט"א.....
לו.....	קונטרס הקושיות.....
לט.....	קונטרס בעניני עיסקא וצאן ברזל.....
מד.....	רבית בערב.....
מה.....	סאה בסאה.....
מז.....	בסוגיא דחמרים.....

בסוגיא דבתר מעיקרא

בגמ' מבוי' דהלוואת סאה בסאה ה"ל ריבית דאורי' אי אזלי' בתר לבסוף, והנה לכאורה חיובו מצד דיני הלוואה הוא לשלם מאה וכדחזי' בסאה בסאה דבסתמא נמי חייב לפי חפץ ולא לפי שוויות, מבוי' להדיא בגמ' כן דהוזלו נותן פירות בסתמא ממתני' לק' ע"ה ע"א דכן היה הלל אומר והתם לא מיירי כשקצצה בפירוש עתה וכ"ש כשפירש שיחזיר סאה וא"כ למה ה"ל ריבית הרי זהו חיובו.

וני' בזה דאין גדר ריבית לשלם יותר מחיובו אלא יותר ממה משהלוהו בריבוי הממון אסור, ואף אם חייב כן מצד עצם ההלוואה לא איכפת לן דזה גופא אסרה תורה הלוואה בצורה זו דחייב לשלם יותר ממון משהלוהו וזה ריבית. וי"ל בזה יותר דכל חיובי תורה תמיד בשוויות כמו גזלן ופשטות גם במזיק הוא כן [ובמחנ"א נסתפק בזה, ונ"ל ראיה מגמ' ב"מ מ"ד ע"א דלדעת קצה"ח בתברא ושתיה מדין מזיק, ובגמ' מבוי' כשעת שבירה] והיינו דלקחת דבר מחייבת שוויות, אלא דבהלוואה מצד חיובי הלוואה אפשר לתבוע יותר וחיוב הלוואה שהוא יותר ממה שעצם הלקיחה מחייבת הוא ריבית.

והנה בגדר חיוב סאה אפשר להבין בשני אופנים. חדא דהוא דין קציצה, דאף דהלקיחה אינה מחייבתו יכול לקצוץ בזה, וכמו דמבוי' בברכ"ש קידושין בענין מקדש במלוה בשם הגר"ח דאפשר לחייב ריבית מדין קציצה עיי"ש, וכ"ש הכא. ולפי"ז בסתמא דחייב סאה מדין אומדנא הוא דע"ד כן הלוהו. והמע"י באו"ש פ"ד יראה דכך הבין דהוא דין קציצה. אך יעוי' בתוס' ר"פ ב"ק צ"ז דנ' שם דהחילוק בין הלוואה לגזל הוא בעיקר דיניהו, דכ' שם טעם למה בגזל א"א לשלם במטבע מפסל ובהלוואה אפשר משום דבגזל מכוי' לקנותו ובהלוואה א"א לומר טעם זה, והיינו דגזל חיובו כעין מקח להחזיר דמי החפץ דלקח לעצמו, ובהלוואה הגדר להחזיר הדבר בעצמו אלא דאינו חייב להחזירו בעין גופא, וטוב ג"כ אחר כמותו. [ויעוי' ריטב"א קדושין מ"ז דביאר שם למ"ד דל"מ משיכה לקנות הלוואה דאין קונה גוף הכסף אלא לתשמיש המעות, ודב' תמוהים לחדא דהא המעות נהיות שלו לגמרי, וני' דבמשיכת החפצא דמעות אלו אין מחייב חזרתן מדין הלוואה אלא מדין מקח, והקנין דמחיל הלוואה הוא לא על הבעין שבמעות, ואם יזכה ב'בעין' יצטרך תיכף לשלם תמורתם ולא יזכה לזמן ההלוואה, ודו"ק. וזה א"א במשיכה ודו"ק ואכמ"ל].

ואף לפי"ז י"ל כמ"ש דאסור להחזיר מה שלקח אם בחזרתו יש יותר שוויות מבלקיחתו אף דמגדרי הלוואה יש אופן לחיבו ושרי לעשות הלוואה למ"ד לבסוף רק בתר שוויות [והיינו דיכול לקצוץ שיחזיר לו הערך וממון שיש כאן ויכול לקצוץ חפץ שיחזיר מהות החפץ שלקח ממנו] דשעת תשלומין.

ולכאוי' יש לתמוה ע"ז דא"כ מאה כמאה ועשרים למ"ד בתר מעיקרא הרי זה לא יותר משוויות ההלוואה שהלוהו [ולא זו השגת המחנ"א על מהרשד"ם, ולקמן נבאר דב' היטב] ואף שההלוואה אינה מחייבתו שוויות מ"מ הרי חזי' דבדבר שמחויב נמי יש ריבית, והיינו שריבית נמדדת לפי השוויות ולא לפי חיוביו וכמשנ"ת, וא"כ כאן הרי משלם שוויות וצ"ב.

והנה יש לדון בהלוהו סאה והוזלה דחייב רק סאה היאך יהא אם ירצה לשלם תוספת כדי להשלים השוויות אם יהא זה ריבית או לאו. ולכאוי' לפי מה שכתבנו הרי ל"ש בזה ריבית כלל דהוא כדי שוויות, אכן מהגמ' לכאוי' מוכח שהוא ריבית וכמ"ש לעיל. ומצינו בזה פלוגתא דריטב"א שם בגמ' כ' דאסור מדין ריבית ובריב"ש סוף תשובה שצ"ו נתבאר דהוא מותר, הו"ד במחנ"א יעוי"ש. וצ"ב פלוגתיהו.

ומש"נ בזה דהנה בראשונים נתבאר דאי בתר מעיקרא הנשיכת נשך היא בקציצה, ויעוי' ריטב"א שכי' דכן משמע בקרא דקאי אשימה ויל"ע דלכאורה האיסור הוא בגבית הריבית וגם לאו דלא תיקח לכאוי' ודאי מיירי בגביה, וא"כ בלאו זה עכ"פ יהיה בתר לבסוף ואף בלאו דשימה הרי מבוי' בגמ' להלן דאין כל איסור בקציצה גרידא דקאמר דאי לא גבו לא עביד כלום לדעת ר' נחמיה וכן היה הסב' גם לרבנן, ודבר תימה הוא לומר דלר' נחמיה בתר לבסוף אזלי' וגם דהגמ' הקשתה בפשיטות לרבנן דבתר לבסוף.

ומתבאר מכ"ז דא"ז ענין כלל לגדר האיסור אי בשומא אי גוביינא אלא דהתורה אסרה לגבות ריבית [ולדעת רבנן גם לשום ריבית] והנידון הוא מהי ריבית ונשך, דאם נשיכת הנשך היא בהתחייבות א"כ התחייבות זו היא היא נשך ואסור לגבותה, ואי נשיכת הנשך הוא רק בסוף א"כ מותר לגבות דעתה לאו נשך הוא שהוא כמו שהלוהו וגם מותר

לשום שומא כזו שבשעתו היא ריבית אם נתברר למפרע דבגביה אין כאן ריבית, דהאיסור לשום שומא שתהא ריבית דעתה ל"ש ע"ז שם נשך. וזה ספק הגמ' מהו נשך חסרון הממון שבהתחביותו ואותו אסרה תורה לגבות ולשום או חסרון שלבסוף, וגדר חסרון ממון הוא שמתחייב או משלם כנ"ל יותר משווי ההלואה.

ומעתה מבואר שפיר דכשנותן מאה ועשרים אף דעתה אינו יותר ממה שהלוהו מ"מ הנך עשרים הינם חפצא דריבית שהרי נשכו מהלוה בשעת קציצה וגבייתם היא איסור ריבית, ודו"ק.

ומעתה נחזי אגן בנידון דסאה שהוזהל ורוצה להוסיף דיתכן לומר דכיון דלו היה קוצץ כן היה ריבית גם עתה אסור, וגזרו בכל גווני דהיה אסור מדאורי' בקציצה, וי"ל באופן אחר בזה דבקציצת הסאה הרי קצץ כל השוויות דהרי אז היה כן, וא"כ כל מה שהוא יותר מזה הוא ריבית דבסאה משתלם שוויות, וכל מה דהוא יותר מהתחביות השוויות הוא ריבית והוא נכון.

אך י"ל דכיון דלא קצץ כן וסו"ס עתה לאו ריבית היא א"כ הרי אין כאן נשיכת נשך לא בקציצה ולא בגביה ומותר, וני דזו פלוגתייהו דריטב"א וריב"ש אי גזרו בכה"ג אי לא.

ויעוי' במחנ"א וני דכך הבין כדברינו, וע"ד מהרשד"ם הקשה דאם ההלואה מחייבת שוויות א"כ יכול לתבוע מאה ועשרים לא משום שקצץ מאה ועשרים אלא מעצם ההלואה, ואף שהקציצה היתה ריבית ואסור לגבות הרי אינו גובה ריבית מגרמת הקציצה דבלא הקציצה נמי היה גובה מאה ועשרים ומשום שקצץ לא יפסיד. וע"ז קאמר האור שמח (פ"ד הי"ב ממלוה) דא"י קושיא דאחר שקצץ שוב אין מקום לחייבו מצד שוויות המטבע דהא קצץ שישלם המטבע עצמה ולא שוויה וא"כ אפי' במטבע משלם כמו שלקח ואף שנפחת המטבע. והקשו ע"ז בני הישיבה דהא לא קצץ מפורש דרוצה שיחזיר במטבע גופא רק דיש מאה ועשרים כי רוצה לגבות ריבית אך איפה מונח בקציצה זו גם שישלם דוקא בהך מטבע, וא"כ צריך לשלם לדעת המהרשד"ם מאה וארבעים או מאה ארבעים וארבע [דיתכן דבריבית גופא מודה מהרשד"ם דמשלם לפי מטבע שקצץ ויל"ע] וצ"ע ושמה הגמ' מיירי כשאמר כן מפורש.

ועוד יש לומר ליישב מה שהקשינו על דעת הריטב"א למה הוי ריבית בכה"ג, דהנה הקשו בכ"ז דאף דסאה בסאה הוא יותר ממה שהלוהו מ"מ הרי לא אגר נטר הוא זה שאין לוקח בשביל בטלת מעותיו אלא שקיל מה שהלוהו לפי מידה וכל ריבית רק אגר נטר אסור.

וי"ל בזה דכשמחזיק חטיו בבית אם עולה מחירם הרויח אך כשמלוה חטים אין לו חטים במציאות אצל חבירו אף הממונות שלהם ובה אין שום סיבה שיעלה מחירו כשיש סתם ממון אף דקוצץ שיהא ממון כפי שער החיטה באותו עת, וזה עושה עבור שאין הממון אצלו כדי להיות מושקע בחטים בעין, וזה ממש שכר בטלת מעותיו, ודו"ק היטב. ולפ"ז יתכן דשייך אגר נטר אפי' בפחות משוויות ההלואה דהכא ודאי משום אגר נטר הוא דקאי חייב לי' וא"ז שני דינים בריבית אלא שני אופנים לאגר נטר ודו"ק. ולפ"ז יבו' היטב פלוגתת הריטב"א וריב"ש.

אלא דהקשה לי אחד תמיהא גדולה בדעת הריטב"א, דהרי בגמ' מבוי' דמאה במאה ועשרים אי בתר לבסוף אזלינן הרי"ז מותר, וקשה דהרי תמורת ההלואה סגי במאה דזה החפץ, וכך גם התנה שיהא לפי מעות ולא לפי שוויות, ומה שנוטל עוד עשרים הוא ממש ריבית קצוצה דהן עשרים הם בדיוק כמו בציור שכי' הריטב"א שהוזהל ומוסיף, ואף דשם ה"ל א"י דרבנן והכא מיירי בדאורי' מ"מ הרי היה ע"ז כאן קציצה מעליא, וא"כ למה אינו חייב, ודו"ק היטב וזה פלא ממש.

וני' בזה דבר מושכל דהנה ביארנו לעיל פשט ד' הראשונים שנתרבה ממון בשעת קציצה, והנה יש להבין היכן נתרבה אם בגוף לא בא לידי גוביינא, דהרי שמה שלא בא לידי גוביינא לית ביה איסור [אלא לת"ק ומשום דלא גרע מעדים] והכא הגוביינא הרי היא כשווי' ואיפה האיסור. וני' דכשהלוה מאה וקצץ מאה והחזיר מאה אף על פי ששוים פחות מדוקא **מחשב זה שהחזיר כל השוויות** דכיון דקצץ מאה והחזירם בזה החזיר שוויות והמלוה הפסיד שרב ערכם בינתיים דאמרי דתמורת השוויות חייל בעת קציצה אמאה ואותם המאה הם השוויות ומחשב כאילו קיבלם כבר לגבי זה דההפסד שלו וכמו"כ אם קיבל ריבית שעתה הרויח ואם ירד השער אח"כ הפסיד הרווח מהקרן ולא מהריבית היינו

שהקרן היא מאה ובוה משתלם שוויות והריבית היא עשרים. ולפי"ז מבוי היטב ד' הריטב"א דבהזלו פירות משלם פירות ובוה נחשב כאילו שילם שוויות וכשמוסיף זה ריבית גמור כיון דאזלי בתר מעיקרא, אך לעיל דאמרי דאי בתר לבסוף ל"ה ריבית היינו משום דבמאה אין משתלם שוויות דאזלי בתר לבסוף ואמרינן דהלוה הוא שהפסיד, ובמאה ועשרים כולם משתלם שוויות ודו"ק היטב מאד.

הוספה

הנה הדבר פשוט דמה דאסר הריטב"א לשלם בהזל הוא מחמת בתר מעיקרא, והאריכות בזה היא למותר. ונ' בביאור ד' האוי"ש ובהסבר כל הענין דיעוי' רש"י לק' ע"ה דבקצץ דמים נוטל דמים בהזל וכ' וכי הוזלו נמי יטול דמים שזה כמי שאוזפי' זוזי הוא, עכ"ל. ונ' בדבריו יסוד גדול דהלואת סאה מחיבת תמיד סאה, ובהזלו א"א ליטול יותר, ובקצץ דמים הגדר דנותן לו החיטים בתור שוה כסף, ועי' חו"ד סי' קס"א ס"ק א' וזו כוונתו במה שתי' מצאן ברזל, דרוצה להלוות זוזי ונותן חטים במקומם ולהכי תובע דמים דה"ל הלואת מעות וזה גדר הקציצה, אך חיטין בפ"ע מחייב חטין, ומעתה כשהקרן הוא מאה ובשעת המעיקרא היה זה כל השוויות א"כ של המלוה הוזל וברשותו נפסד וזו הקרן דידי' והשאר ריבית, ולהמתירין צ"ל דס"ל דעדין יכול לומר דנתן לו ש"כ ומחזיר ש"כ ואף דקצץ בתורת חיטין מ"מ סו"ס אין כאן יותר מצד הנתינה וחזרתה אלא רק בצירוף הקציצה, ובכה"ג לא גזרו, ודו"ק.

ומעתה הדרינן לד' מהרשד"ם דכל הלואת מטבע מחיב שוויות ולא מטבע, אך כשקוצץ מאה ועשרים הרי אם יוזלו מזה עשרים לכדי פחות ממאה של עכשיו יפסיד המלוה נמצא שקרן של מטבע נתן ולא קרן של שוויות ואסור לגבות מאה ועשרים, וכאן הוא לכו"ע שהרי מחמת קציצה גובהו, ודו"ק.

בשיטת הגהות אשרי

בהג' אשרי כ' דלדינא ספק אי בתר מעיקרא ובהגר"א תמה עליו, ויעוי' בחי' הגרנ"ט מש"כ בזה, וביאור דבריו דבחפץ אפשר ליצור מחיר של חפץ דהיינו שנתן לו דבר עם כל שימוש שהוא ומחייב להחזיר לו כזה ג"כ עם התועלויות שהיה לו בחפץ שהלוהו, אך בדבר שיוצא בהוצאה ל"ש זה ויסוד המחייב הוא הערך ולא החפץ.

ויעוי' תשו' הרא"ש כלל ק"ה הערת הרא"ש דכ' דבהל' סאה בסאה ל"ה דאורייתא דחיטים נטל וחטים **כמותם** החזיר, ומבוי להדיא כנ"ל דא"צ לסב' דבתר מעיקרא או נשך ברור בהל' סאב"ס.

ויעוי' בד' הרא"ש דף ע"ב מה שחילק בין הא דרב אושעיא לסאב"ס, והרע"א תשו' נ"ב הבין דיסוד החילוק משום דהיה הלואה שלא ע"מ לקבל פירות, אך יש מקום להבין ד' הרא"ש משום דהתם היה מעות ולא פירות וכן הבין בשערי דעה וכ"מ מהט"ז ואכמ"ל. ולהנ"ל י"ל היטב דמעות חמירא דבעי' לטעמא דבתר מעיקרא ומשא"כ פירות (הערת הרא"ס).

הוספה

עי' מש"כ לעיל בהוספה בתר מעיקרא ולהלן בד' הרא"ש גבי הלואת קרקע, ולפי"ז ד' הגרנ"ט מבוארים היטב דל"ש בכסף הלואת סאה כלל. ויש להעיר דהגרנ"ט תי' דהג' אשרי ס"ל כרב האי דזהב חשיב פירות, אכן הרא"ש להדיא פליג מיהו י"ל דלהרא"ש בתר מעיקרא אזלי להלכה.

שי' הריטב"א בריבית דאור' במכר

שי' הריטב"א דגם במכר שייך ריבית דאורייתא [וכ"נ בד' הרמב"ם פ"ו ה"ו בסופו ועיי"ש מ"מ, וכ"מ להדיא מד' הרשב"ם ב"ב פ"ו וכ"מ בד' רב האי גאון הובא בריטב"א לק' ס"ו ע"א עיי"ש וכן מוכח משי' ר"ת בצאן ברזל וכן במלחמות בטרשא דרב חמא דמירי במכר כ' דהוא ריבית גמורה ומשמע דאורייתא] ותמה הריטב"א לפי"ז בפסיקה

דמתנני אמאי היא דרבנן ותיי דבעינן ברור משעת שימה יעווי"ש היטב, ולהלן שם גבי בתר מעיקרא כי ג"כ ריבית משעת שימה ומ"מ תרי סברות נינהו כדמבו' בלשונו וגם מוכרח בחשבון וכדנב' להלן.

ודברי הריטב"א מאד צריכין ביאור, דהך מקשן היי ס"ל דשייך מדאורי' תרביית בלא נשך ונשך בלא תרביית, וכמו דהקשה עליי ותסברא וכמ"ש שם הריטב"א ומ"מ ס"ל דמתנני מדרבנן, וצ"ע דאי ס"ל דבעי' נשך ברור א"כ איך ס"ל דשייך נשך במאה במאה הרי אינו ברור, והנה להס"ד דידי' במאה במאה יש תרביית ואין נשך ועל תרביית ס"ל דלא בעי' ברור אך יקשה מאי פריך עליי דאי בתר לבסוף הרי נשך והרי תרביית, וג"כ לדידי' למה אין איסור תרביית בפוסקין אי לא בעי' ברור בתרביית.

והיה אפשר לדחוק דבאמת ס"ל למקשן דבתר מעיקרא וא"א לו לסבור בתר לבסוף דאלא התרצן דחה לשני צדדים אך א"כ א"צ הסבר כלל למה אינו דאורי' והל"ל לריטב"א לנקוט בפשיטות, וצ"ע.

ושמעתי בזה (הר"ר אברהם) דיש לחלק דבפסיקה עצם החוב הוא דמים ולא פירות רק יתן פירות בתמורה ומשא"כ בחוב, וביאור הד' דהנה במקח אם לא יוכל ליתן פירות מאיזה טעם צריך ליתן דמים שנטל ולא יותר דעצם הממון שיש לו אצלו היינו דמים רק מתחייב שיתן תמורתן פירות, וכיון דספק אם יוקרו הר"ז ספק נשך, ומשא"כ בחוב דמעתה חייב סאה ואם יתיקר כאילו למפרע חייב ריבית והר"ז ברור, ודו"ק היטב ועדיין צ"ע.

ואם אתינא להא י"ל נוסח אחר ולישב ג"כ ד' הגהות אשרי התמוהים דנסתפק להלכה אי בתר לבסוף והקשו עליו מסאה בסאה דמפורש דהוא מדרבנן, וי"ל דבפירות החוב הוא לשלם פירות אך עדיין חוב הממון הוא לפי שווי הפירות ועתה חייב מאה ולכשיתקיים יגבה חובו למאה ועשרים, ומשא"כ בסוג כסף אחר דהוא ממון בעצמותו נמצא דלכתח"י היה כאן נשך וכמשי"כ, ודו"ק וצ"ע.

ושיטת הריטב"א צ"ב מסוגיא דקיראי דמותר ביש לו ולדעת הריטב"א איסורא דאורי' יש כאן, אך בד' הריטב"א מ"ז ע"א נ' דהסכים ליסוד שיטת רש"י שם דיש לו ה"ל היתר דאורי' אך ס"ל דבסאה בסאתיים לא התירו, ונ' דהיינו מדרבנן וא"ש, ונ' דהבין כך הריטב"א ג"כ שיי' תוס'.

תו יש להקשות ממשכנתא דפליג הריטב"א על שיי' רש"י וס"ל דכרמים נמי אסור מדאורייתא, והרי אינו ברור.

אכן החילוק בזה ברור דבמשכנתא הריבית ברורה דכל הפירות שלו אלא דיתכן שלא תבוא לעולם אך היא ברורה ושוויה ברור, אך כאן החוב עצמו יתכן שמא יהיה ריבית ויתכן שלא יהיה ריבית וזה אינו ברור, ומשא"כ שם שהפירות ריבית ברורה הן וספק אם יבואו או לאו.

וכתבתי במק"א לת' שיי' רש"י דמשכנתא שרי משום דלא קצץ ומ"ש מסאה בסאה דאסור למ"ד בתר לבסוף, והחילוק בזה הוא בהיפוך דבכרם אין קצוץ ממון מסוים לריבית דאולי לא ישלם הפירות אם לא יהיו ולא חשיב שהם קצוצים, אך כאן הסאה קצוצה והספק רק אם יהיה ריבית, ודו"ק, ויסוד הסב' דשם יש ריבית ודאי וספק קציצה וכאן ודאי קצוץ ספק ריבית.

הערות דף ס: -סא.

הנה במשכנתא דלא נכיינתא ל"ה ריבית קצוצה [ופלוגתא דראשונים בכמה ציורים בזה] והטעם כמ"ש ברש"י ס"ב: דאין ודאי שיהיו פירות, וא"כ צ"ע אי בתר לבסוף למה הוי ריבית קצוצה הרי אין ודאי בשעת קציצה שיעלה המחיר, וצ"ע.

וג' בזה דאין גדר ריבית קצוצה שתהא קצוצה בתורת רבית אלא שיהא התשלום קצוץ, וא"כ הכא כל המאה מטבעות קצוצים המה שקצץ שישלם מאה רק לא היה ודאי שיהיה ריבית, אבל במשכנתא אין ודאי שיתקיים עצם התשלום ואין חייב לו פירות אלא אם יהיו ואי"ז חוב גמור עליו ולא חשיב קציצה, ודו"ק היטב.

[והרא"ס הוסיף בזה טעם דהגדר בקציצה שאין ודאי דלא חשיב שהיא תמורת ההלוואה, היינו שההלוואה לא ניתנה תמורת תשלום זה, והא ראייה דיתכן שלא יהיה ואעפ"כ הלוה לו, וכאן ל"ש זה דהמאה **תמורת** המאה, ויל"ע אם זו הסב' באמת עכ"פ הגדר ברור].

יעוי' ספה"ת דגרס בגמ' 'וכדת"ר' וביאר בשיעורים מהרב אברהם גורביץ שליט"א דס"ל כמ"ש בריטב"א [הישנים] דהס"ד בגמ' דנשך רק בכסף ולא דריבית רק באוכל וכפה"נ דנשך רק מעיקרא וריבית לבסוף, ועי"ז קאמר דהם אותו דבר ולמה נתחלקו לשני לשונות כדי שיהיה ב' לאוין בכסף וב' באוכל, ומדויק בלשון ספה"ת לעבור בשני לאוין **בכל אחד** ועי"ז קאמר וכתת"ר.

ועי' גרסת הרי"ף שמהפך במלוה שמענו וצריך להגיה בהמשך ד' הרי"ף אזהרה למלוה ללוה מינן וכו', וכי"נ ברמב"ם.

ס"א.

תוד"ה אם אינו ענין, עי' תוס' כתו' מ"ו ובשיעורי הרב אברהם גורביץ שליט"א רצה לפ' דהתוס' בכתו' לא ס"ל דשו"פ מתמעט מכלל ופרט אלא מדין חצי שיעור דעי"ז הוכיחו מכאן, ולפי"ז י"ל בד' התוס' כאן כמשי"כ לפי בגידו"ת (הו"ד במל"מ פ"ו ה"א עיי"ש) דדוקא הלוואת פחות משי"פ אסורה, ולא כן משמע בביאור הגר"א שהשוה ד' התוס' זל"ז.

ובעצם תמיהת הרע"א מ"טו בה משמ"י דהגר"נ זצ"ל דהאיסור בריבית אינו נטילת הריבית דוקא אלא ליטול יותר ממה שהלוהו ובכל פרוטה יש ריבוי על מה שהלוהו וא"כ אם חייב גם כסף וגם קרקע הרי יש כאן ריבית כסף ג"כ אפי' אם הריבית קרקע ודו"ק. ומ"ש התוס' שהלוהו קרקע היינו דבלא זה ה"ל מכירה אם מחזיר קרקע וכמ"ש החו"ד בריש הסימן, ועי' ב"ק צ"ז סוף ע"א דנ' דהוא פלוגתא דרש"י ותוס' שם ותוס' לשיטתייהו, ולשון התוס' בכתו' שיושב בשכר המתנת מעותיו צל"ע. וקשה לי עי"ז מהגמ' לק' ט"ז. דמבו' שם לחד מ"ד דאם אכל מיתמי כשיעור אזי יכול לטעון שגבאו בתורת ריבית ויכול למהשיך לאכול קרן, ותמוה מאד לפי"ז דהרי האיסור יהיה בגבית הקרן ולמה לא נמנענו מזה ככל אבק ריבית, ומוכח דלא כהגר"נ וצ"ע. ושמעתי נוסח אחר קצת דודאי האיסור בריבית וכדמב' בגמ' ס"ז רק אין איסור אם אין כאן יותר וכמ"ש הגר"נ (דער איסור איז צו נעמען **מער**) ולפי"ז מיושב ודו"ק.

בד' הרא"ש עי' ט"ז ב"ח וחז"ל והג' רע"א. מש"כ החו"ד פשט בד' ה"ט"ז לכאוי' דחוק מאד דחסר העיקר דל"ש הלוואה בכה"ג, ולמה זכר ה"ט"ז כלל לשון שאלה. ולכאוי' נ' דקוש' זו וההמשך אף דקשה לי וכו' הן המשך אחד, דע"כ אין כוונת הרא"ש בכה"ג דאין מחזיר בעין דזו אינה שאלה ומיירי א"כ כשמחזיר בעין ועי"ז קשה שהרי שכירות ריבית היא וכמו שביאר בט"ז, ודו"ק.

ובעיקר דינו של החו"ד לכאוי' פלוגתא דרש"י ותוס' ב"ק צ"ז עיי"ש.

בגמ' לאו בגזל למה לי וכו' ותמוה דריבית מהכי ס"ד דחשיב חסרון ממון ומ"ש משכירות מטלטלין. ושמעתי משמ"י דהגר"נ זצ"ל דעל לאו דלא תשימון לא פריך אלא אלאו דלא תיקח. ועי"ל דמלאו דלוה שמעי' לה ויל"ע בזה, ובתוס' רא"ש כ' דלאו בדוקא פריך. עי' בשערי חיים קידושין דהוכיח דדין ריבית הוא דין ממוני ולכאוי' מוכח כן בסוגיין דאם ל"ה גזל אלא רק איסור גזל א"כ צריך הלאו לגופי' ול"ש בזה הנך תירוצים אלא דהוא הפקעה בממון דאף דיש חוב אין תביעה עליו (וכשמיטה להיראים ואכ"מ) וא"כ שפיר הק' הגמ' דה**לאו** לא בא לגלות דיני הממון דזה היתה התורה מגלה באופ"א, ודו"ק.

בריטב"א כ' דל"ה משום חסרון ממון, ותמוה דא"כ היכי מצי מיעבד צד השהה לגזל מריבית דל"ש זה לזה כלל, ויש שדקדקו בלשון הריטב"א דרק להס"ד הוא כן וז"ש הריטב"א, 'וזה היה לנו לראיה', אך אחר דאסרה תורה הונאה כן י"ל בריבית. אך צ"ע

דברמב"ן וביתר ביאור ברשב"א לק' ס"ב. מבוי להדיא דלאו משום חסרון ממון הוא דומיא דלווה, וצ"ע אי"כ מה הצה"ש.

בתוד"ה לעבור עי' מהרש"א ורע"א ועי' רמב"ם פ"א ה"ג מגזילה במ"מ ובהג' הגר"א שם (הוצ' פרנקל) וכיסוד הגר"א נ' מפורש במאירי עיי"ש, ועי' ריטב"א, ובריטב"א נ' דכוונתו דהלאו באמת מיירי בציור של עושק אך תמיד בגזילה לא גרע מעושק ואסור כמו"כ וכ"ש הוא.

כוונת המ"מ (האירוני) דבכ"מ בעי' כעין ויגזול אך בעושק יש ריבוי חדש דאפי' בלא מעשה חייב, ועי' תמה מנ"ל, ועי' תי' הגר"א, אך ודאי לפי הגר"א דד' רבא להלן דזה גזל וזה עושק הוא רק בעושק ומשום דבר הלמד מענינו, ועי' קסמ"ד לקמן בגמ'.

הרא"ש כי דל"ש הלואה בקרקע ועבדים, ועי' ט"ז וחז"ד, ולפי' עיקר ההבדל בין דבר ששומתו כללית לדבר שמשנתה מאחר לשני וגם בכלים שלא ניתנו להוצאה שייך הלואה דשומתו ידוע כמו כלים של יוצר דמבוי במתני' ע"ב דיש להם שיעור, ואולי רק לבצים יש שער ולא לכלים, עכ"פ ודאי דיש כלים דמחייבם הוא כללי לאותו המין ולא נתנו להוצאה. וצ"ל לדעת החז"ד דהרא"ש לא מיירי באופן שיחזיר לו אחר דזה פשוט שהוא מכר מטעם הנ"ל רק באופן שמחזיר אותו עצמו כי דל"ה הלואה.

ועוד י"ל בד' הרא"ש (עיקר הסב' שמעתי מהר"א א. ז.) דל"ש הלואה אלא בדבר העומד להוצאה, והביאור בזה עפ"י מה שביארנו בכ"מ דס"ד דיסוד דין הלואה הוא נתינת תשמישים בממון. ויעוי' מש"כ לעיל דהלואת חטין חלוק מהלואה בקוצץ דאז חשיב שהלוה מעות אך עתה ההלואה עצמה היא 'חטים' והיינו שנותן לו חטים להשתמש וממילא בעבד ל"ש זה דבשלמא בחטים כשנותן תשמישי חטים ממילא חייב לו חטין כנגדם, אך בעבד הרי התשמיש ל"ש להוצאה וא"כ יחזיר לו העבד גופא דמה שזוכה תמיד הלווה במלוה משעת משיכה משום דניתן להוצאה (ניתן היינו שלזה נתנו המלוה ולא נתנו לעיסקא) אך כאן לא ניתן להוצאה או עיסקא וצריך להחזירו בעצמו, ואם יתן לו העבד להשתמש בו למכרו נ' דה"ל הלואת ממון וחייב לו דמים ולא עבד.

ולפי' יתחדש דבמלוה עבד וקוצץ דמים יש ריבית, אכן זה כבר מבואר בחז"ל דמה שהק' ותי' מצאן ברזל עיי"ש היטב, וכוונתו למשנ"ת דה"ל הלואת ממון ובכה"ג אין סב' למעטו מכלל ופרט.

ולפי' צ"ע ממרא לדעת התוס' דניתן להוצאה ואחריות על הנותן, ולדעת תרוה"ד דאסור מדרבנן א"ש, אך לדעת הגר"א צ"ע.

אכן יעוי"ש בנמו"י, ולדרכנו דבריו מבוארים היטב בכ"ז שלא עשאה דמים ל"ה הלואה אף דרשאי להוציאה, ול"ד לשולחני ומהאי טעמא, והאיסור הוא דהשכר סו"ס על כל משך הזמן הוא, ולפי' יתכן דהוא דאורייתא, וצ"ע גם לדעת הגר"א וצ"ע ואכמ"ל.

בד' התוס' הק' רע"א מ"ש הילפותא גבי קרקע מגבי ש"פ, ותי' בזה הגר"א גורביץ שליט"א דהנה התוס' בכתו' לא הזכירו גבי ש"פ הכלל ופרט רק הוכיחו מהגמ', וא"כ י"ל דהוא פלוגתא בתוס', דתוס' דידן נ' דגדר המיעוט הוא בהלואה גופא ולהכי לא הוכיחו מהגמ' לקמן, ומשא"כ תוס' התם, ואיהו לא צריכי כלל ופרט דמס"ב הוא כן כמו בכל איסור ממון, ולפי' לתוס' התם י"ל דאסור מדין חצי שיעור, אך לתוס' דידן הוא מיעוט לגמרי וא"כ מעוד טעם לא יכלו להוכיח מלהלן דהרי בגזל אסור משום ח"ש, ומיושב קו' הלח"מ בזה.

ריבית קצוצה יוצאה בדינין

עי' מל"מ פ"ד ה"ג, ומש"כ המל"מ דראית הרשב"א רק מאחריות והא דאין צריכינן להחזיר כהחפץ בעין - כדי נסבה. הנה המל"מ ראה ד' הרשב"א בתשובת הריב"ש שהביאן בקיצור, אך בחי' לסוגיין מבוי ברשב"א דשתי ראיות הן וצ"ב מאי ראיא איכא מהתם וכמש"כ במל"מ. והיה אפ"ל דראית הרשב"א היא ע"ז גופא דקנה אביהן והוכיח מיתמי דהאב קנה, וא"כ ל"ש שיעבוד נכסים, ויל"ע דאי"ז משמע מסתימת לשונו דזה גופא הנידון אי קנה אביהן. ויעוי' מחנ"א סי' ב' ובתשו' הרשב"א שהביא שם הא בחי' קי"ח משמע

דאף דאין גבית ביי"ד על הנכסים מ"מ מצוה איכא על הנכסים האלו דוקא שגבה, וצ"ב כנ"ל דממ"נ אם לא קנאן למה לא יגבו ביי"ד ואם קנאם מ"ש חיוב השבה בהו גופייהו, הרי גזלן שקנה הגזילה לא מיחייב לאהדורה אם קנאה. והראוני שכי' כן בחו"ד סי' קכ"א סק"י לראיה שא"צ להחזיר החפץ גופא דכיון דקנאו ל"ש מגזלן בייאוש. וצ"ל דיש לחלק בין גזלן להכא, דבגזלן קנה החפץ שלא ע"י מעשה גזילה דקודם גזל החפץ ואז קנה ואם קנה למה יחזיר, אבל כאן עצם קנייתו זה גופא איסורו וע"ז גופא מחייבתו תורה בהשבה ששייב קנייתו אשר קנה וא"כ חייב להשיב אע"פ שקנה ודו"ק. ולפי"ז י"ל דהנה ביורשים נ' בגמ' ק"יב דבגזילה רמי עלייהו חיוב השבה וכן משמע להדיא בחי' הרשב"א שם. [ויל"ע בזה דהא לא גזלו, ועי' זכרון שמואל סי' נ"ח, ועי' רש"י ב"ק צ"ב ע"ב ד"ה אין חייבין ודו"ק] אך בריבית ליכא הך חיובא גבי יורשין א"כ אינו מחוייב השבה וא"כ ל"ש ג"ז שיעבוד נכסים מדין תביעת הממון, דסיבת התביעה היא העשה דמוטל עליו ולא זכייתו בגוף החפץ. אלא דצ"ע דמביא הרשב"א מעצם דינו דרבא ולמה דייק לה מסיפא דמתני' הרי רבא גופא דייק לה מרישא דבמעות אין חייבין להחזיר, וצ"ל דהא יכלנא לפרש דאשיעבוד נכסים מיירי בלבד ומעות ריבית היינו שאינם בעין, ויל"ע. ואף שכי' בתשו' הרשב"א (ח"ה סי' ק"ס ונפסק בשו"ע סי' קע"ז ס' י"א) דיכול הלווה להשביעו היסת אם פרע לו ריבית אי"ז סת"י כלל דודאי דחב לו ממון אבל התורה חייבתו משום וחי אחיך ולא לקיחת החפץ מחייבתו חזרה. ועי' דברי סופרים סי' קס"א ס"ק ד"ה אבל בביה"ל.

וצ"ע בדעת רמי בר חמא אם שייך לומר ג"כ דקנה והשינוי מהני משום דלא הפסיד במה שקנה שעתה יש לו סיבת קנין בלא קניית הריבית ולא גרע מגזלן או דל"ש לומר כן דסו"ס לא קנאה בשינוי והשינוי לא יפקיע חיובו [ובשם הגר"נ זצ"ל שמעתי דפי' דהוא גדר שינוי כמו באתנן דמפקיע שם החפץ ואף דה"ל רק שינוי רשות]. ולכאוי' יל"ע דהרשב"א נקט בפשיטות דאין שיעבוד ליורשין [יעו"י תוס' רא"ש שכי' ע"ז 'ואפשר'] ומנא לי' הא במתני' וכפה"נ דהבין כן סתימת המשנה דפסיק ותני דאין חייבין להחזיר, וא"כ צ"ע היאך יפרנס רמי בר חמא למתני' אי לדידי לא קנה, ומוכח דלהרשב"א קנה אף לרמב"ח.

ובתוס' שם מוכח דלא קנה לרמב"ח, וכן מוכח ברש"י שם צ"ז ע"ב ד"ה אין חייבין וכפה"נ דס"ל כתוס' ב"ק הנ"ל. ולכאוי' תמוה לד' תוס' מאי השיבו רבא ומה מהני קרא ע"ז, וצ"ל דגדר הטעות משום דל"ש נתינת ריבית דהפקיעה התורה שם חוב ותשלום ריבית, וע"ז קאמר רבא דאי"ז טעות דבאמת יש חוב ריבית [וכהר"טב"א קידושין ו' ע"ב ועי' חזו"א שם], ואף דאין מחויב בבי"ד הלווה לשלם חוב זה מ"מ טעות לא הוי. וע"כ צ"ל כן בדעת רש"י הנ"ל דכי' דאית בי' עשה דוהשיב, וא"כ פליג רמב"ח על ר' יוחנן ור"א כאחד ועל כל סוגיא דידן, ותימה לומר כן, ולדעת תוס' י"ל דסוגיין מיירי בידע ומחיל, וע"ז קאי פלוגתייהו דר"א לפי רמב"ח.

ויש לתמוה ע"ד הרשב"א למה לא הביא ראה מגלימא דלקמן, ומה מוכיח מדיוקא דמתני' גבי יתומים יותר מכאן, דאפי' האב א"צ להחזיר. וכן תמוה דסותר הסוגיא ע"ד הרשב"א בתשו' הנ"ל דמשמע דחייב החפץ בעצמו, וי"ל כמש"כ המחנ"א דהתם ה"ל מקח ויעו"ש ברש"י וברשב"א דכי' כן דה"ל מקח, ויעו"י בפי' המפקיד דף ל"ה ע"ב דכל פרעון דשוה כסף מרצון הלווה חשיב זבני, ויעו"י במס' קידושין מש"כ ואכמ"ל.

והכא מיירי הרשב"א בשקצצו כן ליתן כסות או כלים. וא"ת מנא לי' דמיירי מתני' בהא, נראה בזה חדא דסתמא תני ועוד דאי במקח א"כ לאב"י תימא דהוא גופא אינו חייב להחזיר ובניו כן חייבין, ותמוה לומר כן, וע"כ פירש דמיירי באופן שהיה ריבית עצמה כסות או כלים, וצ"ע.

בדעת הרמב"ן צ"ע דבסוגיא דשטר כגבוי ביאר להדיא וכ"כ הרשב"א בשמו דאין הקפידא על חסרון הממון, ובמלחמות להלן בסוגיא דהדר בחצר חבירו כתב להיפוך, ועש"ה וצ"ע.

בגמ' א"ר ספרא ע"י להלן ס"ו ע"ב מש"כ בזה.

בדין ריבית קצוצה יוצאה בדיינים

[מהרב אברהם סגל נ"י]

ב"מ ס"א ב' אמר ר' אלעזר ריבית קצוצה יוצאה בדיינים. ומבואר שם בגמ' דאף למ"ד דריבית קצוצה יוצאה בדיינים מ"מ בזו אין חייב להחזיר הריבית וכתבו התוס' שם ד"ה רבא והוא מגמ' ב"ק קי"ב דילפי' מקרא דוחי אחיך לדידי' אזהר רחמנא לברי' לא אזהר רחמנא.

והנה כתבו התוהרא"ש והתוס' שאנץ בשמ"ק דאפי' הניח להם אביהם אחריות נכסים אפשר דלא מחייבי להחזיר אע"ג דבגזל מחייבי דפקע שעבוד הקרקע מן היורשים באותו ריבית הואיל ופטרינהו רחמנא. ובמחנ"א סי' ב' מהל' ריבית כ' דמדברי הרא"ש ותוס' שאנץ מוכח דריבית קצוצה דיוצאה בדיינים היינו דלא זכה בה כלל ומחייב להשיבה ורק דבנים פטירי, ודלא כהריטב"א קידושין ו' ב' ד"ה בהנאת מלוה ובב"מ ס"ה א' ד"ה רבא אמר דכתב דאפי' אי יוצאה בדיינים מ"מ זכה בגוף הדבר ורק דמחויב להשיב דמיו. והוכיח הריטב"א כן מהא דבנים פטורים להשיב יעו"ש. וכוונת המחנ"א דלדעת הריטב"א הא נמצא דהא דפטירי בנים הוא משום דבממון זכה בהו אביהן והוי כמטלטלי דיוורשים דלא משתעבדי, וא"כ ל"ש לומר דנילף מהא דגם שעבוד נכסים ליכא גבי יורשים מגזה"כ דפטורים, וע"כ דס"ל להתוס' דלא זכה האב בריבית ומ"מ ילפי' מגזה"כ דבנים אין חייבים להשיב, וא"כ ה"ה בשעבוד נכסים פטרינהו רחמנא יעו"ש. אמנם צ"ע מלישנא דהתוס' רא"ש ושאנץ שכתבו דפקע שעבוד נכסים הואיל ופטרינהו, ולדברי המחנ"א הא זהו גופא בכלל הגזה"כ דגם שעבוד נכסים יפקע וצ"ב.

והנה במשל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ג הביא דברי הריב"ש סי' ש"ה ותס"ה שהביא דעת הרשב"א (ונמצא בידינו בב"מ פ"א ב') דליכא שעבוד נכסים כלל בחיוב השבת רבית, וכ' הרשב"א תדע דהא הניח להם אביהם מעות של ריבית אע"פ שיודעים שהם של ריבית אינם חייבים להחזיר, ואילו בגזל מחויבים לאהדורי כל שהגזילה קיימת או שהניח להם אביהם אחריות נכסים, אלא ודאי ליכא הכא אלא עשה דוחי אחיך עמך עכ"ל. ותמה המשל"מ שם דממנ"פ אי ס"ל להרשב"א דלא זכה אביהם בריבית והכי משמע דמדמה לה לגזילה דחייבים להשיב בגזילה קיימת, א"כ ע"כ דגזה"כ הוא דבנים זכו וא"כ מנ"ל דליכא שעבוד נכסים כלל בריבית, דילמא לעולם איכא שעבוד ורק דפטרינהו לבנים. ואי נימא דזכה אביהם ורק דהוכיח הרשב"א מהא דאין חייבים היורשים לפרוע משעבוד נכסים א"כ מהו שכתב דאילו בגזילה מחויבים לאהדורי כל שהגזילה קיימת, הא הכא פשיטא דא"כ להשיב גוף הריבית יעו"ש שדחק עצמו בישוב דברי הרשב"א.

ונראה בזה דהנה בעיקר הנידון אי זכה אביהם בריבית הוכיח במחנ"א דדעת הרמב"ן דלא זכה מהא דכתב הרמב"ן במלחמות י"ד ב' וז"ל, כי אמרינן ריבית קצוצה יוצאה בדיינים מדין גזילה דחשיב גזל מדאסרי' רחמנא יעו"ש. ויותר מפורש מצאתי ברמב"ן במנין המצוות במצוות שלא מנאן הרמב"ם מצוה י"ז כ' הרמב"ן וז"ל "שנצטוו להחזיר הריבית שלקחנו מאחינו, וענין המצוה הזאת כי כאשר מנענו יתעלה שלא לגזול ואם גזלנו צוה אותנו להשיב הגזילה וכו' כן מנענו שלא נקח ריבית מישראל, ואם לקחנו אותו צוה אותנו להשיבו לנותן עכ"ל. ומבואר ברמב"ן א"כ דגדר השבת ריבית הוי כהשבת גזילה, והוכיח מינה במחנ"א דלא זכה בריבית. אמנם לפי"ז צ"ע דבריטב"א ס"ה א' הביא בשם הרמב"ן דהא דאמרי' התם חמישה מפקינן מיני' לאו הנהו חמישה ממש אלא דמיו וכעין דמיהם של עכשיו בין שהוזלו בין שהוקרו דהא קונהו במשיכה דהא ממון של ריבית ממון גמור הוא וקני ל' מאי דשקיל שהרי אין יורשיו חייבים להשיב וכו' עכ"ל. הרי מבואר להדיא דדעת הרמב"ן דזכה בריבית, ולכא' סותרים דבריו למש"כ במלחמות ובסהמ"צ דיוצאה בדיינים הוא מדין השבת גזילה, וצ"ע.

ונראה בזה דאף דכתב הרמב"ן דהוי השבת גזילה מ"מ בריבית עצם מאי דהוי גזילה הוא גזה"כ דאף דנתנו מדעתו וזכה בו מ"מ גזילה היא דהתורה החשיבתו לגזילה ואף שאין בזה הפקעת הזכיה דזכה בו והוא ממון לכל דבר החשיבתו תורה לגזילה, וא"כ נראה דליכא כלל סתירה דאף דזכה בו מ"מ חייב להשיבו מדין השבת גזילה דזהו מצותו להשיב הגזילה דריבית דהוי גזילה דזכה בה וחייב להשיבה.

והנה בריטב"א שם כתב דמשלם לו דמים כשל עכשיו בין הוקרו בין הוזלו, ורהיטת לשונו דשל עכשיו משמע כשל שעת התשלומים. אמנם בחוות דעת ס"י סק"א סק"י כ' דע"כ כוונתו לדמים כדמעיקרא דשעת נתינת הריבית דהא קנאו, והא בגזילה היכא דקנאו בשינוי או ביאוש משלם כשעת הקנין, ואמאי הכא ישלם כדהשתא יעו"ש. ולמשנ"ת א"ש דלפיז"נ דעיקר חיובו הוא להשיב הריבית דקבל ואע"ג דקנאו מ"מ זהו חיובו ואם הוזל פחת חיובו ואם הוקר נתחייב טפי דחובת ההשבה היא להשיב האי חפץ, ומ"מ ס"ל לריטב"א דיכול לשלם דמיו דהא מה לי הם מה לי דמיהם, ובכל גזלן ל"א דישלם דמים דהא הגזילה שלו, אבל הכא דחייב להשיב לו החפץ מדין חובת השבה ע"ז אמרי' מה לי הם מה לי דמיהם (ודוגמא לזה בב"ש אבה"ע ס"י כ"ח ס"ק כ"ו דבגזל מעות והם בעין מצי לשלם לו מעות אחרים דמה לי הנך מעות ומה לי מעות אחרות אף דחיובו הוא מעות אלו).

והנה יעו"ש שם במחנ"א דהוכיח דלא קנה הגזילה מגמ' ב"ק קי"א דלמ"ד רשות יורש לאו כרשות לוקח לא מחייבי בנים להשיב הריבית, והשתא אי זכה בה אביהם ורק דחייב להשיב מאי שייך בזה שינוי יעו"ש. ולמשנ"ת י"ל דהריטב"א ורמב"ן ס"ל דיסוד הדין שינוי רשות הוא דהוי שינוי ולא קרינן ב"י כעין שגזל, ולפיז"נ דגם בהשבת ריבית דאף דקנה מ"מ חיוב השבה הוא ושייך ב"י שינוי ליפטר מדין השבה. וביותר דהא מצינו בגמ' דשייך שינוי גם באתנן דבטל שם אתנן מינה וה"ה הכא בטל שם ריבית מינה ופקע חיוב ההשבה.

ובזה יבוארו דברי הרשב"א שכתב דליכא דין שעבוד נכסים מהא דבנים פטורים מלשלם, ולהאמור נראה דהא נידון הרשב"א הוא אי קרא דוחי אחיך עמך הוי חיוב ממון או דהוי מצוה בעלמא וכמבואר בדבריו. וזהו שהוכיח הרשב"א דע"כ דין מצוה בעלמא הוא דאי הוי חיוב ממון אמאי פטירי הבנים ומ"ש מכל גזילה, ואף דבכל גזילה לא קנאה והכא קנאה, מ"מ אית לי חובת השבה על החפץ הזה ואינו כשאר מטלטלי (וביותר י"ל עפ"מ דידוע דבגזלן אי פקע חיוב ההשבה שוב קנאו, וא"כ תקשי אמאי ביורשים מחייבי לאהדורי וע"כ דחיוב ממון דהשבה מחייבו ביה גם יורשים וא"כ מ"ש ריבית) ומהא דלא מחייבי ע"כ דהוי מצוה בעלמא וא"כ ליכא שעבוד נכסים (וכמבואר בראשונים כתובות פ"ו וקידושין י"ג דלמ"ד פריעת בע"ח מצוה ליכא שעבוד דאורייתא).

והנה בתוהרא"ש ושאנץ משמע לכאוי דאיכא שעבוד נכסים בהשבת ריבית דהא כתבו דביורשים פקע השעבוד דפטרינהו רחמנא ומשום דהתוס' סברי דהוי חיוב ממון ואיכא ב' שעבוד נכסים אמנם ביורשים פקע השעבוד, וצ"ב הא מנ"ל, וכבר הבאנו דבמחנ"א נקט דזהו גזה"כ דפטירי וגם משעבוד נכסים ולא משמע כן מלשונו.

ואשר נראה בכוונתם דהנה בתוהרא"ש כתובות פ"ו א' ד"ה בסוגיא דפריעת בע"ח מצווה כתב שם וז"ל וא"ת כיון דשעבודא דאורייתא אפילו מיתמי אמאי לא מגבינן לב"ח שיעבודיה אפילו מיתמי קטנים כיון דמשעבד להו דאבוהון ואע"ג דלאו בני מיעבד מצווה נינהו מ"מ כיון דשיעבודו מונח לפנינו למה לא יגקחנו, ונראה לי כיון דהשתא נפל נכסי קמי יתמי ואינון לאו בני מעבד מצווה נינהו אף לנכסיהם לא נחתין דנכסוהי דאינש אינון ערבין ליה וכיון דלוה לא מחייב לא נתחייב גם הערב עכ"ל

ומבואר מדבריו דאף למ"ד פריעת בע"ח מצוה איכא שעבודא דאורייתא, והא דאינו גובה מיורשים קטנים למ"ד דקטנים לאו בני מעבד מצוה, הוא משום דכיון דליכא לוח ליכא ערב יעו"ש. הרי למדנו מדבריו יסוד גדול דאי פטירי היתומים מחובת הגוף שוב פקע השעבוד, ומעתה מבואר היטב דברי התוס' ראש בסוגיין וזהו שכתבו הכא דגם משעבוד נכסים אינו גובה דהא פטרינהו רחמנא ווהיינו דליכא לוח וממילא ליכא שעבוד נכסים דאי ליכא לוח ליכא ערב.

לאו באיסרו בא לידו

בתודיה הרי שהי נושה וכו' עיי' פנ"י ועיי' רע"א, ונ' שנשמטו שם איזה תיבות ובכו"ח באו הדברים בתוספת הניכרת עיי"ש ג"כ שיישב תמיהת מהרש"א. ופ"י הרע"א מיוסד על ההנחה שפשט הגמ' דלאו כאיסרו וכו', היינו דליכא מי שפרע אלא דאעפ"כ הוקשה לתוס' רק מקנין גמור דלולי זה הי' אפשר"ל פשט אחר בלאו כאיסרו הבא לידו. וכ"ז דוחק בד' התוס'. והרע"א סתם דבריו היאך מהני באמת ביש לו בברייתא דרב אושעיא וכפה"נ דמודה בהא להפנ"י דמהני משום הנאת מלוה אלא דצ"ע דלמסק' התוס' אין הנאה וכמו שכי' הרע"א, וא"כ למה יהי' מי שפרע ביש לו. וחשבתי לומר דביש לו שרי לפי רע"א אפי' בלא מי שפרע ושו"ר ברע"א בכו"ח להלן דנקט בפשיטות דיש בזה מי שפרע אכן מיירי שם בדעת רש"י, וצ"ע.

והנה הרע"א וכן הגר"א לעיל מ"ו בהגה"ה וכ"נ מדב' סי' ר"ד סק"ד עיי"ש ובקצ"ט סק"ה נקטו בדעת תוס' דבמלוה ליכא מי שפרע וכש"כ ללא חילוק בין מלוה לקנין או מי שכי', אכן לפי"ז כל חילוק הגמ' סובב סביב נידון זה אם יש מי שפרע או לאו, ולפי"ז ד' התוס' לעיל שכי' וכי לא ידע וכו' כפשוטם. אכן המהרש"א לא הבין כן עיי"ש לעיל שטרך לפי דבריהם באופ"א וכן במהר"ם שיף שם.

ולד' מהרש"א מתבאר ד' התוס' היטב דמעולם לא היתה כוונת התוס' דהמיש"פ לבדו מתיר אלא דבלא מש"פ ל"ש כלל לומר ברשותו היקרו אך באין לו אף אחר המש"פ בעיי' להתירא דאע"פ שאין לזה ומשום דיכול לקנות כדמבוי ברש"י בכל הסוגיא, ובתוס' להלן ס"ג ע"ב ובלאו דאיסרו הבא לידו הפשט כמו שנתבאר ברש"י דלא חשיב ברשותו הוקרו והמש"פ לבדו אינו היתר כלל דסו"ס אין כאן קנין גמור. ולפי"ז על כרחך מודו התוס' לרש"י דגם במלוה יש מי שפרע דאל"כ מה צריך לטעם זה, וראי' לכאוי' מקוש' רב פפא דלדעת הגר"א צ"ל דלא נחית ר"פ כלל לחילוקא דהלואה ומקח וגם לא ידע דבעי' שיוכל לקנות במעות שקיבל וטעה בתרתי וזה דוחק.

ולפי מש"כ מתבאר היטב ד' התוס' דהקשו דמאי בעי' לטעם דאע"פ שאין לזה וממילא במלוה לא מהני הרי יכול להועיל בקנין גמור דהנאת מחי' מלוה וכמש"כ רע"א וע"ז תי' דרך מחילה יש כאן ולא הנאה כד' רע"א או כמ"ש בפנ"י, וא"כ נשאר רק מי שפרע דיש מי שפרע במלוה וא"כ בעי' לטעמא דיכול לקנות כדי שיחשוב שברשותו הוקרו וזה ליתא במלוה, ועל דרך שי' רש"י אלא דלרש"י נ' דמלוה מועיל לקנות בכ"מ וכ"מ ברש"י ק"י ה' עיי"ש במש"כ. ולדעת תוס' מהני רק לענין מש"פ.

ואליבא דרבותינו הגר"א ורע"א נ' לפרש ד' התוס' דכל מה שתי' דליכא מש"פ, ומש"כ לעיל דמהני משום מש"פ הוא לדעת' דאביי דלא חילקו בין יש לו ואין לו בברייתא ולא ס"ל לטעמא דרבא דמה לי הן וכו' שנבאר לק', אלא דהכל תליא במי שפרע ולהכי באמת גם ביש לו ל"מ דליכא מש"פ, והס"ד דרבה דמהני ביש לו גם בלא מש"פ מהני וכמו בסאה בסאה, וע"ז תי' התוס'. ומובן היטב מש"כ למעלה וכי לא ידע. והמהרמ"ש תמה דלקמן רב פפא ג"כ פריך לה וחזי' דלא ס"ל לחלק בזה והוא תמיה גדולה.

וי"ל בזה דרבא חידש טעם חדש להתיר לא מצד המש"פ אלא דחשיב כאילו יש לו, ויש לו גופי' לאו מטעם מי שפרע הוא, אלא סב' דחשיב דהקרו ברשותו וכמש"כ בדעת רבה, ואין לו מהני משום מה לי הן, וע"ז הקשה ר"פ שהרי א"כ גם לקח בהלואתו דליכא מש"פ יהני ותי' הגמ' דס' לא יכול לקנות במעות שקיבל וכמו שהסביר זה ברש"י עהרי"ף עיי"ש. ועיי' במש"כ בזה בהרחבה בענין פוסקין. וכתבתי דסאה בסאה מהני בלא מש"פ, אכן ברש"י לעיל מ"ו ב' איתא דנקנין למלוה וצ"ע באיזה דין הוא הרי מיירי בהלואה.

וכמש"כ בדעת תוס' דבמלוה מי שפרע איתא מבוי' בריטב"א הישנים בשם הר"ז עיי"ש, וכן מבוי' במאירי בשם חכמי הצרפתים וכפה"נ דהיינו רש"י שמכנהו כן לפעמים.

פוסקין על השער

הנה בסוגיין רבו התמיהות בפשט הסוגיא ואכתבם בקצרה.

א. רש"י ביאר דבאין לו ביצא השער מותר דיכול לקנותו, ותמוה א"כ למה לברייתא דרבה אסור ביש לו. ויעוי"ש בשיטמ"ק מש"כ בזה בשם הריב"ש, וצ"ע דברש"י לא הוזכר

כ"ז וגם להלן בברייתא דר' אושעיא נ' דהוקשה לרש"י למה ל"ה דלאו באיסרו ותמוה כנ"ל. ועוד ברש"י על הרי"ף דביאר דש"מ כדר' אושעיא דלא אמרי' דאין יכול לקנות בדמים שקיבל יפלא מה צריך לקנות הרי חיטיו בביתו מזומנות לו ולמה לתקנה עוד.

ב. תו צ"ע דהא מפורש במתני' דפוסקין ביש לו בלא יצא השער והרי אז א"א לו לקנות בלא יצא השער ובהכרח דהתירא דיש לו א"צ בי' קני' והוא קושיא חמורה.

ג. מעצם ד' המשנה הנ"ל צ"ע דסותר הברייתא דאביי ודחוק לומר דפליגי וע"כ צ"ל דהלואה שאני, וכמו דחז"י מרש"י גבי ר' אושעיא שהוצרך לבאר וגם מדויק שלא הזכיר רש"י מש"פ שם במשנה וצ"ע.

ד. וצ"ב הסברא דבעי' שיוכל לקנות במעות שקיבל ומה נ"מ בין מעות אלו לאחרות [לדעת הבי"י והגר"א דל"מ בדרב אושעיא יש לו מעות].

ה. התוס' שכ' וכי לא ידע וכו' ותמוה מאד דהא רב פפא להדיא הקשה כן וזו קו' המהר"ם שיף עיי"ש, ותירוצו דחוק מאד.

ו. ויעוי' בחוות דעת שהקשה על רב פפא למה מותיב ארבא הלא בלא"ה מתניתן קשין אהדדי ומה זה ענין לד' רבא.

ז. ועוד הקשה היאך לא הי' ס"ד לחלק כן אחר שפלפל כל הדך לעיל [ובתי' הגמ' הבין החו"ד פשט כתי' בגמ' לעיל אליבי' דרש"י, וכן מבואר ברש"י עהרי"ף ועיי"ה ברא"ש גי' אחר בגמ'].

ח. ועוד תמה החו"ד למה לא העמידו רבה ורב יוסף דבריהם על מתני' דפוסקין, ונ' דאין כוונתו לשאול על סברת הש"ס אלא דמלשון מימרא זו משמע כן דאמרו **רבנן** על שער שבשוק ובמתני' הרי כתיב שער סתמא, וכל חידושי' דרבא נמצא בתיבה זו כמש"כ רש"י, וא"כ ע"ז בא מח' רבה ור"י וצ"ע כנ"ל.

ט. ועוד תמיהא עצומה ופלא שלא נתעוררו בה דהא רבה קאמר טעמא משום חיטי בהני ומבואר בראב"ד (ברא"ש סי' ע"א) דל"ש טעם זה בהלואה [ומש"כ שם הלואה אחריתי נ' כוונתו להך דר' אושעיא וידובר בזה אי"ה] וכן פשוט דהא אין ללוקח כאן במה לקנות דלא קיבל כסף וכמו דלא חשיב שיכול המוכר לקנות, וא"כ אמאי בעי רבה גופי' לפרושי' למתני' כהך ברייתא, ומשום לאו כאיסרו הבא לידו תיפוק לי' דל"ש כאן חיטי בהני ובשילי וזה פלא.

והנה יעוי"ה בחו"ד מש"כ לבאר סוגיין עפ"י"ד הראב"ד ותי' כל מה שהקשה שם. והנה באמת לכאורה נראה מכל קושיות דלעיל דתרי סוגיות נינהו ובתרי טעמי נפרדים. ושמעתי לבאר גם עפ"י דרך התוס' ורש"י דלעיל סבירא לן טעמי' להתירא משום דדרך מקח דכיון דיכול לקנות בדמים שקיבל אמרי' שהרי הקדים לו המעות לקנות בהן [ולקמן נב' כע"ז יותר באורך] ורבא חדית דטעמא דהתירא משום דחשיב כיש לו. וע"ז אוסיפו רבה ור"י דמשום דחטי כהני [וני' ברור דלא פליגי רבא ורבה דבכ"מ הזכירו הראשונים טעמא בהני ולא הוזכר מחלוקת בזה, וכ"נ מוכח מקוש' הראב"ד [בח' הריטב"א הישנים] דף ע"ב אסוגיא דהתם ומה הוקשה לו הרי רבא לשיטתו דהתם רבא קאמר לה, וכן ברשב"א יעוי"ה. ועי' מקור מים חים סי' קע"ה, ואכמ"ל].

ור"פ ס"ל דלפי טעמא דלעיל מבוי' היטב מתני' כדר' אושעיא למאי דחדית רבא בטעמא דכאילו יש לו, א"כ כשנותן תמורת חוב נמי נימא כן, ותי' הגמ' דגם לפי טעם זה בעי' שיכול לקנות במעות שקיבל כמו דמבוי' ברש"י עהרי"ף עיי"ש.

אלא דכל היסוד הנ"ל דהחו"ד תמוה מאד דהא לעיל נמי לאו סתמא דג"מ הוא אלא רבא קאמר לה דמתני' כר' אושעיא ולמה פירש רש"י דברי רבא דלא כהאמת ומנ"ל כלל דלעיל לאו בחד טעמא הוא וכן רבה וכמש"כ. והריטב"א לעיל הביא טעם דהני ושילי בפשיטות על סוגיא דלעיל. ובראשונים ליכא רמז לכך דהן שתי סוגיות, ולדעת הרמב"ן כל מה דנאמר בדינא דרבא דגם בפירות סגי ולא נ' כלל דנתהפך הפשט מלעיל ואיך לא הוזכר ההבדל הזה בין רש"י לרמב"ן בשום מקום, וגם בסתימת לשון התוס' קשה להעמיס דאיכא בי' כל הני חידושים בדינא דרבא.

ועוד הי' אפש"ל בזה דרבא חדית הכא התירא על טעם שבשוק דייקא וכמו שביאר רש"י דבזה חלוק דינא דרבא ממתני', והנה לפי רש"י נ' דגם רבה ור"י מייירי בהא דע"כ קמייירי על שער שבשוק כדקאמר, ולהכי נ' דאיתא בגמ' אמאי קאמרו **רבנן** ולאו היינו מתני', וא"כ יש כאן שני טעמים נפרדים, חדא למתני' וחדא לשער שבשוק. וזה דבר נאה ומתקבל. והנה יש עוד תמיהא רבתה בסוגיין, דלכאורה ל"ש טעמא דהני ושילי גבי הא דרב אושעיא דלא הי' הלוקח יכול לקנות דאין לו כסף, וכן מבואר לכאורה בראב"ד גבי סאה בסאה בסי' ס"א, וא"כ מה הוקשה ל' לרבה כלל ממתני', הרי ל"ש כאן טעמא דאכלבאי כלל, ולמה ל' לתרוצי משום איסרו הבא לידו, והקשינו זה לעיל. ולפי"ז מיושב דלהתירא דמתני' לא בעי טעמא דאכלבאי כלל אלא רק אשער שבשוק. ועדיין צ"ע דמנ"ל לרבה דאיכא תרי טעמי עוד דהוצרך לתרץ כן דילמא הכל בחד טעמא הוא ולק"מ סתירת המשניות.

וע"כ התירוץ האמיתי לקושיא זו נ' דכל מאי דחדית הראב"ד דל"ש טעמא דהני ושילי בהלואה הוא רק אחר דאיתא בגמ' דלא מקרי איסרו הבא לידו ומשום דאין יכול לקנות, אבל הי' הס"ד דגמ' וכן דרב פפא דחשיב יכול לקנות כיון דהיה צריך לשלם ובה יקנה, וא"כ יכול ג"כ לומר דיכולתי לקנות בהיני ולמשי"כ בגמ' דלא אמרי' כן גבי מוכר הי"ה נמי גבי לוקח לא אמרי' כן וכמ"ש הראב"ד, וזה נ"ל ברור.

וכן נ"ל לפרש ג"כ בד' החו"ד דלמסק' באמת איכא תרי טעמי דבקושיתו הקשה על רבה ור"י למה לא קבעו דבריהם על מתני' ולא על סדר הגמ' ומשום דדיק ל' לישני דשער שבשוק וירבנן' וכמשי"כ ומיושב שפיר דבה"ק.

ולפי"ז אין להקשות למה לא תירצו בגמ' לעיל דטעמא אחרינא יש דמה לי הן, דע"ז ג"כ קשה כדמקשה ר"פ, ואדרבה יותר חידוש הוא לתרץ כן וכדחזי' מתוס' שכי' הא דיוכי לא ידע' ועל ר"פ לא קשה כן, וע"כ דהכא ליכא בזה כ"כ סברא כמו לגבי הא דלעיל.

אך באמת דכ"ז אינו נראה בד' הראשונים והריטב"א לעיל נקט בפשיטות טעמא דהני בפשט הגמ' לעיל, וגם סתימת הראשונים כאן אין משמע דאיכא פלוגתא כזו בין רש"י להרמב"ן אי נתחדש היתר חדש, דלהרמב"ן ברבא עכ"פ אין לזה מקור, וגם בכל מה שכי' לא ארווחא קושיא א' וב' שהקשינו לעיל.

והנ"ל בכ"ז דלעיל בסוגיין לא היתר אחר יש כאן **אלא איסור אחר**, דבכל מקום שאין משלם לו דמים אסור אע"פ דאיכא ב' התירא דפוסקין ומשום דדמי להלואה כיון דאינו נותן לו כלום עתה וסמך אהלואתו, וז"ש רש"י לעיל בע"ב ודמי להלואה וע"ז הוצרך רש"י להאריך ולפרש דביש לו שרי כיון דאיכא מש"פ אע"ג דאיכא טעמא רבא לאיסורא **משום דל"ד לאיסרו הבא לידו** דאע"פ דשייך ב' היתר פסיקה ומה לי הן מל"ד מ"מ דמי להלואה כנ"ל. וא"כ הקשה לו היאך שרי ביש לו, דאפי' ביש לו דשרינן בעלמא היינו כשקיבל מעות לקנות ואע"פ שעתה לא יצא השער לא איכפת לן בזה כלל דלא מחזי כהלואה מחמת שקשה למצוא.

ולפי"ז הי' מקום לומר דלדעת רש"י בנתן מעות א"צ כלל למשי"פ והויא חומרא רק היכא דליכא איסרו בידו [אכן בד' רש"י גבי תרעא חרפא מבו' דבכל גווני בעי' לה דני דפירש סוגיין לגבי היתר פסיקה, דכ' דדוקא נקט תרעא חריפא וכו' עיי"ש ודו"ק, ועיי"ש בתוס' ר"פ דכפה"נ לא הבין כן בדעת רש"י ודבריו צ"ע, ועי' רש"י ע"ב במתני' ג"כ לשון קנוי לו, אכן כ"כ ע"ב גבי סאה בסאה בדף מ"ו ושם ל"ש מש"פ ובלא"ה צ"ע ויל"ע בכ"ז]. ולפי"ז סרה תלונתנו ע"ד רש"י עהר"ף שהקשינו לעיל. וזה נ' אמת בפשט ד' רש"י.

ולפי"ז צע"ג למה לא תי' הגמ' לעיל בפשיטות דבהלואה ל"ש חיטי בהני ושילי, ואולי שייך כן ג"כ בהלואה, ולכאוי' מבו' בד' הראב"ד לא כן ברא"ש סי' ס"א, ועי' חי' הריטב"א שהביא כד' הראב"ד שם ומייירי גבי אורז בדוחן, ואולי כוונתו אהלואה אחריתי כגון זה, וצ"ע בכ"ז.

ומאי דהקשה ר"פ רק ע"ד רבא נמי צ"ע לפי"ז, וצ"ל דהי' יכול להעמיד רב אושעיא בשער שבשוק ומתני' בשער גבוה, ויל"ע דא"כ הא דרב אושעיא למה מייירי דוקא בציור של הלואה. וג"כ קשה עדיין קו' המהרמ"ש ע"ד התוס' לעיל, וסו"ס אין בידי דבר ברור בכ"ז, ע"כ. -ע"ן להלן במהדורא תניינא-

פוסקין- מהג"ר מנדל אטיק שליט"א

ס"ג ע"ב בתוס' ועי' הג' הגר"א. ולכאוי כל הסוגיא צ"ע, דהנה לעיל שנינו דסאה בסאה ה"ל איסורא רק מדרבנן ומשום דבתר מעיקרא, וכי האחרונים (בית אפרים ועוד) דאם מתנה עמו שאם יוזל יתן לו כפי שער של עתה ה"ל איסור דאורייתא. [א"ה לא התנה הוא פלוגתא דרבוותא, ועי' מה שכי' בזה בס"ד]. וני' לבאר הטעם בזה דבתר מעיקרא אינו סב' בהריבית דעתה אין ריבית לשער של עתה דזה לכל היותר הוי צד אחד בריבית אלא הוא הלכתא בקרן, דאם הקרן הוא הוי סאה וסאה זו שוה עכשיו כמו שקיבל נמצא שאין נותן לו יותר במה שנותן לו לבסוף עתה הוא הקרן ודו"ק. ולפי"ד אם מבטיח עצמו מזולא נמצא שאין הקרן הסאה אלא הדמים, וזה קרן האמתית שווי מה שנתן, ואם קוצץ שישלם על יוקרא ה"ל צד אחד בריבית. ומעתה צ"ע בסוגיין דהמקח לא חל כלל וא"כ תו יכול לחזור בו אם יוזל וא"כ הקרן הוא הדמים שהלוה לו וה"ל צ"א בריבית ויהא אסור דאורייתא, דבזה ל"ש היתר דיצא השער. וי"ל בזה דשאני הכא דהוא דרך מקח, וצ"ב דהא סו"ס חייב לו החוב ומה מהני שהקציצה היא מקח. וני' בזה יסוד דגדר ההיתר של מקח לא קשור כלל לחלות המקח וראוי ברורה לזה דלריש לקיש לא חל כלום מדאורי' בכסף ובכ"ז שרי מדאורי' ואף דהקציצה חלה מ"מ קשה דבריטב"א נ' דא"צ שתחול הקציצה דכי' דכל אומר ועושה יש בו ריבית דאורייתא, והיינו דאם תובע היוקר לא בתורת אגר נטר אלא בתורת שוויות אין כאן אגר נטר דעל החפץ הוא קוצץ שוויות גבוהה ואף שעושה זה בשביל הנטר מ"מ זה סיבה למה קוצץ כן, אבל הקציצה אינה לתת יותר אלא להעלות שווי החפץ.

וא"כ נמצא שכאן אינו קוצץ כלל אגר נטר אלא קוצץ שוויות חפץ על דמים אלו. והנה הגר"ח (הו"ד בברכ"ש קידושין) כי דריבית מהני מדין קציצה, אך שם זה גופא הקציצה לתת יותר וזה ריבית וא"צ דין שכירת מעות, אך כאן הקציצה היא בשני דברים שונים, ואפשר לראות החפץ כשווה יותר וזה יסוד החילוק בין מכר להלוואה שהובא בחו"ד.

א.ב. בריטב"א ריש פרקין משמע דמכר ל"ה כלל היתר, וכן מבואר ברשב"ם ב"ב פ"ז דשייך בהקדמת מעות במכר איסור דאורייתא, וצעי"ג לפי"ז היאך מותר לפסוק על שער הגבוה. ולכאוי גם הקושיא דלעיל קשה, אך בזה נראה לומר דאם בקציצתו יש גם זולא א"כ הרי ממני"פ מצד הקציצה ל"ה ריבית, וכמו בסאה בסאה ואף דההלואה מחייבתו קרן דמים ל"ד למש"כ הבית אפרים, דהרי מצב הקציצה הקרן אינה דמים אלא פירות וזיל בתר מעיקרא ודו"ק.

והנה כמו"כ צ"ע לד' הרשב"ם איך מותר להוזיל ביש לו, ועכ"פ לפי ריש לקיש ונימא דר"ל יחלוק על ר"נ דקיראי ועולא דדינני וטריסית וזה תימא. וביותר קשה היאך שרי טרשא לדעת רשב"ם.

וי"ל בזה חילוק דק ליישב הקושיא מטרשא דבנתן תחילה א"כ אף דקצץ הפירות יותר בזול מ"מ הם שוים יותר ועודף זה נתן לו כי כן קצץ על המעות וה"ל ריבית קצוצה, ובזה מיירי רשב"ם, אך בנותן פירות ביוקר הרי העלה שומת הפירות ומחייבים עתה יותר וא"כ אין כאן ריבית דנותן שתיים עשרה תמורת שתיים עשרה, ודו"ק היטב.

מאי אהנית לי

רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו וכו', ויעוי' ב"י ריש סי' קע"ה דכי' סב' דמאי אהנית לי בצירוף עם הסב' דחשב"י כאילו המוכר קנה התבואה עי"ש, וכ"כ בש"ך, ויעוי' במקור חיים שתמה ע"ז והביא בשם השער דעה דהם שני טעמים נפרדים, ואח"ז הביא ד' הריטב"א בשם מורו יעוי"ש. ודוחק בלשון הב"י לפרש שם כהריטב"א.

ועל עצם קושית הראב"ד בריטב"א שם יש לתמוה הרבה למה הקשה כן דוקא התם, הל"ל לאקשווי בגמ' דידן דרבא דגמר טעמא דמה לי הן ואח"ז הובא טעמא דרבה ור"י, ואי נימא דפליגי א"כ לק"מ דהכא רבא הוא דפריך עלה דר"נ ונימא דרבא לשיטתו [ור"נ כמו"כ ס"ל] ודלא כרבה, והיאך מקשינן עלה מרבה ור"י.

והנה ברשב"א שם הקשו ולכאוי כוונתו כקושי' הראב"ד, ותירוצו אינו מובן כלל, דכרך טעמא דהני בשיילי דריש פרקין עם מה שהמוכר יכול הי' לקנות יעוי"ש וצ"ע. ותו תמוה דהרשב"א להלן שם כי' דבסאה בסאה בלא יצא בשוק נמי מהני טעמא דהני דרבה ור"י, ותמוה טובא לדבריו דלעיל, דהא התם אין הלווה יכול לקנות ובקנית המלוה לבד לא סגי כדמבוי' ברשב"א לעיל מינה, וכ"ז צעי"ג.

ואשר נראה בביאור כ"ז, דודאי דרבא ורבי ור"י דבר אחד אמרו, ורבה טעמא קאמר שכתב התירו במה לי הן מה לי דמיהן. וצ"ב סב' הב"י בזה ונ' דהנה ביש לו לא בעי להך טעמא דהא התירו אוזלי וזה ל"ש ב"י למימר חטי קדחו ומאי אהנית לי, דהא ודאי ההנהו, ומוכח דהוא סב' רק באין לו. תו צריך להקדים דלכאוי תמוה ע"ד הב"י דבסאה בסאה בעי' בגמ' למימר הך טעמא דחטי קדחו ושם ל"ש לומר דמכח זה חשיב יש לו חדא דלפי הרא"ש קו' הגמ' בדלא יצא השער כדמבוי ברשב"א לק' ע"ב, ועוד דלא חשיב כיש לו בסאה בסאה כלל אלא דהקילו דלא מחזי כריבית. ובתוס' לעיל ס"ג ע"א כ' דסאה בסאה חייב בדיני עכו"ם דמבוי בגמ' דחשיב כפקדון, וכי ע"ז התוס' טעמא דחטי קדחו וצ"ע מ"ש זל"ז.

וני דמצאתי מבוי בתשו' הרי"ף סי' רמ"ג הובא בליקו"ר לק' דף ע"ב, דכ' שם וז"ל, לפי שמי שנתן לחבירו דמי פרקמטיא, והיתה אותה פרקמטיא מצוי בשוק לקנותה באותן דמים חשיב כמו שנתן לו אותה פרקמטיא עצמה. ונ' הביאור בזה דיש כאן יסוד גדול בהך התירה דכל התיר יש לו דכאילו ברשותו אייקר, והיינו דכל רווח שהי' אצל המלוה אף בלא ההלוואה מגוף המעות עצמן חשב"י כאילו לא קיבלו מהלווה דהרי בלא הי' מלוה לו ג"כ הי' אותו רווח, וא"כ כאילו שלו בביתו איקר ומאי איכפת לו שנתנו לאחר ואף דבדאורייתא ל"מ הך סב' מ"מ רבנן בכה"ג לא גזרו, ומדויק היטב דאף אחר סב' ברשותו הוקרו בעי רש"י לומר דלא גזור דכל סב' הוקרו ברשותו הוא כנ"ל דלא אהני לי ע"י ההלוואה, וזו סב' פקדון דאין כאן שכר מעותיו אלא מעותיו גופא והם הוקרו, וזה לכאורה שייך בנותן לו פירות בלבד אך בדמים הן הדמים לא הוקירו אלא מחמת שעשה בהן המוכר עיסקא, וע"ז קאמר רבא מה לי הן מה לי דמיהן, דהיינו דכך חשוב נותן פירות כנותן דמיהן כמש"כ רש"י, וחשב"י אם נותן דמים לקנות כנותן פרקמטיא עצמה דאין בזה רווח כלל.

וכל היתר זה שייך רק אם ניתנו הדמים לקנות בהן, אך אם ניתנו לו כהלוואה א"כ אזדא לי' התירה ולא חשב"י כאילו יש לו דהא אין לו דמים דקיבלם להלוואה, וזה יסוד מוסד דל"ש מה לי הן בהלוואה, דאל"כ כל סאה בסאה נחשיב כיש לו מחמת סאה שקיבל, אלא ודאי דלא חשיב כיש לו מחמת שרוצה להוציאה, ומשא"כ במקח שיקנה בכסף חטיס חשיב כיש לו משום מה לי הן, ובזה תליא מש"כ דאם המוכר אין יכול להשיג בזול, א"כ נתן לו קודם בשביל שבעת היוקרא יתן לו בזול, אך אם יכול בלא"ה להשיג א"כ נתן לו בשביל שיקנה ויביאם אצלו וה"ל מה לי הן. וה"ה נמי בסאה בסאה דחשב"י בפקדון דכיון שיתייקר ג"כ אצלו א"כ לא נתן לו בשביל רווח ההתיקרות אלא פקדון הוא דאפקיד גבי ודו"ק.

ולפי"ז קצת אפשר להבין סב' הרא"ש בתשו' כלל ק"ח ט"ו בקבע לו זמן דשאני יש לו ממה לי הן, דביש לו ממש באמת נחלט ללוה אך באין לו כל מה דנקטי' דחשיב יש לו משום דנתן לו כדי שיקנה תיכף ויביאם לו, אך אם התנה שלא יביאם א"כ אינו רוצה חיטיו באכלבאי ורוצה היוקר דוקא מהלוקח ונתן לו כדי לקבל יוקרא לאח"ז, ולא אתחזי דנתן לו שיקנה ויביאם אצלו ואין יותר מה לי הן, וצ"ע בכ"ז.

הרא"ש לקמן סי' ס"א חילק בין סאה בסאה דאמרי' דמהני אשער שבשוק לרב אושעיא דשאני התם דהלוהו מעות מתחילה. ובביאור דב' נחלקו רבותינו (ועי' בדברי סופרים שהביא ד' הט"ז הגרע"א והשער דעה בזה).

ובאמת שמד' הט"ז כלל ליתא ראי' דהבין ד' הט"ז דלא כרע"א, דודאי החילוק הוא בין מעות לפירות אלא דהבין הרע"א דכ"ז שייך בהלוואה כדקאמר הרא"ש שהלוהו מעות, אך היכא דלא הי' כלל הלוואה לא גרע דא"כ הו"ל חלהרא"ש לומר 'נתן לו מעות'. וז"ב. ואכן לפי זה קה מאד לשון הרא"ש כאן דיכול לקנות בדמים שקיבל, וג"כ קשה מאד דהרמב"ן כאן פי' בחידושי' דרבא דנותן פירות הוא כנותן כסף, ולפי הגרע"א א"צ כלל לכ"ז דהא בנותן כסף עצמו לא בעי' לכספו וסגי במה שיכול ללוות. וזו ראי' ברורה לד' השע"ד בפי' הראשון.

אכן לשון הראשונים צ"ע שכי' שהלוהו מעות בתחי' וכנ"ל. וראיתי להמאירי שכתב דשאני התם שהלוהו מעות שלא על דעת לקבל חטים ולהכי אסור יעו"ש, ומבוי להדיא

דרכ בכה"ג אסור אך בפוסקין יש להתיר לכאוי בלא כ"ז כיון דע"מ לקבל חטים
נתנו לו, וצ"ע.

פוסקין על השער מהדורא תנינא

א. בשיטת הראב"ד בסוגיין ועוד בביאור הסוגיא

(א) רבה ורב יוסף דאמרי' תרווייהו וכו' ומצינו בזה שתי שיטות, דבתוס' שאנץ כ' (בשיטמ"ק בריש פירקין) ונ' מדב' דטעמא דרבה ור"י הוא טעמא אחרינא מטעמא דרבא וכנ' מד' השערי דעה, אמנם בב"י ובש"ך מבואר דהני טעמי טעמא אחרינא צריכין זל"ז, וכ"מ מד' הראב"ד במיוחס לריטב"א להלן דהק' אמאי בעי' יזיף הרי חיטי בהיני ולא תני בפשיטות דהתם רבא ור"נ קאמרי לא ולימא דרבא לשיטתו ור"נ דכוותי' ס"ל.

ולכל השיטות צ"ע, דבדף ס"ב פריך בגמ' סת' המשניות ותריץ לה רבה דלאו כאיסורו, ותמוה דהא לטעמא דידי' ל"ש כלל התר בהא דרב אושעיא דל"ש התם חטי קדחו דמעולם לא הי' לו חטין ולא מעות (וגם לתוס' שאנץ תמוה דל"ש לומר דמשום דיש עוד טעם ולהכי קשה לי דמאן אמר דאיכא עוד טעם וגם עכ"פ אין כאן סתירה במשניות).

ולזאת הי' נראה דאף בכה"ג חשיב לה מאי אהנית לי ומשום דאלמלא המקח הי' פורעו אז והי' קונה בו יין, ומאי הועיל לו בהשהיית הזמן.

אלא דזה נסתר מד' הראב"ד דכ' דמה לי הן אמרי' בסב"ס ולא בהלואה אחריתי, וטעמא דאיכא טעמא אחרינא להתירא דחטי קדחו, ולכאוף כוונתו במש"כ הלואה אחריתי לתרוצי הך דרב אושעיא ומבוי' דשם ליכא לטעם דקדחו, וא"כ הדרא קושיתנו הנ"ל לדוכתא וצ"ע.

[ויעוי' בריטב"א דף ס"ב ע"ב דנקט בפשיטות גם להס"ד דגמ' לטעמא דחטי בהיני ובשילי].

וני' בזה דיסוד האיסור בדרב אושעיא משום דיש כאן הלואה כדאיתא בגמ' (לגירסא דידן) והיינו דמחזי כרבית מחמת הלואה הראשונה והאיסור רבית אינו מפני יוקר היין מהחטים שהי' צריך לתת - ומעולם לא נתנן - אלא מהדמים שהלוה לו אז, דכיון דעתה אין נותן חטה מחזי כהלואה - היינו אותם דמים מאז ומעתה ל"ש בזה כלל לומר חטי קדחו, דבשעה שנתן כסף לא התנה עליו וג"כ אפשר שלא הי' יכול לקנות יין ופשוט דאין כאן שום היתר על יין שלא התנה עליו.

ומעתה יפתחו שערי סוגיין ונבאר עתה לפי דעת הראב"ד דתמוה מאד מה הקשה ר"פ לרבא הרי ק' בלא"ה סת' המשניות וכמו"כ ד' התוס' שכי' דוכי לא ידע המקשן וכו', ועי' מהרמ"ש שהק' כן והוא תימא נשגבה. וני' מעתה בזה דלעיל הקשינו סת' המשניות בלא להתייחס כלל להלואת המעות, דכיון שהי' צריך לפרוע וכאילו פרעו (ועי' ריטב"א שכי' לסב' זו להדיא דביש לו חשיב דכאילו פרעו) וא"כ סתרי' אהדדי, ועי' יסוד תני' דרבא דהלואה שאני דהתם לקח בחובו (לג"י הראשונים) ומעתה ל"ש לומר כלל לטעמא דחטי בהיני או דרך מקח או כל טעם שיהי' דאין פסיקה כלל שנתיר עלי' דבשעת הכסף לא יצא השער ליין וגם אם יצא ל"מ דלא התנו ע"ז ופשוט, ואח"כ באו ד' רבא דמה לי הן מה לי דמיהן וחשיב כיש לו, ועי' הק' ר"פ קו' חדשה (עוררני בזה הר"ר אברהם נ"י) דלהך התירא דיש לו מהני אפי' אם אחר ההלואה הי' לו כ"ז שלא התייקר עד זמן שהי' לו, דעל אריכות ההלואה מעתה אין כאן רבית, והגם דל"ש להקשות כאן ממתני' דיהי' התר פסיקה דאין כאן פסיקה, אך מ"מ מ"ש כיון דכיש לו דמיה, ועי' תני' רבא דלא אמרי' מה לי הן בהלואה ויש לו ממש מהניא כדמבוי' להדיא ברב אושעיא גופי' דיש לו יין שרי, אך מה לי הן לא אמרי' בהלואה, ומעתה היטב ק' קושית התוס' על המקשן דלעיל דהרי ל"ש לדמות הלואה לפסיקה אך לא קשה מידי אר"פ.

ועי' מיוסדין ד' הראב"ד דהתיר סב"ס ביש לו דמים, וני' דרך כאן מהני מה לי הן ולא בהלואה אחריתי. וכוונתו לד' הגמ' 'התם הלואה' ומשום דאיכא טעמא דאכלבאי. והנה עי' הק' הרע"א דא"כ מאי פריך מסב"ס ארבה ור"י, הרי י"ל דרך משום צירוף התירו, ולכאוף הי' אפשר לדחות בזה גופא מש"כ הראב"ד לעיל מינה הכא הלואה ובעי' יש לו, וכוונתו דזה גופא תני' הגמ' דבהל' ל"מ אכלבאי לחודא ובעי' יש לו. אכן עדיין צ"ב דמנ"ל לגמ' דבפסיקה אינו כן דמקשי' לה מסב"ס נימא דגם בפסיקה בעי' לתרווייהו.

וני' בזה דהנה מד' הראב"ד נ' דרבה ורבא הן שני טעמים נפרדים [וגם אם הוא צירוף ל"ד לצירוף דהראב"ד כלל, ותירוצנו עולה יפה, אלא כתיבנא לה באופן הפשוט] דז"ש דלא

בהלי אחריתי והיינו דהתם ליכא אכלבאי, וא"כ מאי פריך ארבא. ועוד דקאמר דהכא הלואה ובעי יש לו הן או דמיהן משמע דבמכר א"צ ומנ"ל הא, ובהכרח דרבה לא ס"ל דהתירא דפסיקה בכח יש לי.

וני דמדוקדק לשון הראב"ד ומה לי הן וכו' דהתיר ביש לו אמרי' בכל גוונא, דזה גופא שמעי' חדא מהך תלת דר' אושעיא, אך להקל בדמיהן זה נתחדש רק בסב"ס דאיכא טעמא אחרינא. נמצא דלא היתר נתחדש כאן אלא קולא להחשיב דמים כיש לו, וא"כ עיקר ההתיר הוא יש לו וחטי קדחו רק סיבה להחשיב כיש לו, וא"כ א"א לפרש ד' רבה דמ"ט אמרו רבנן וכו' משום מאי אהנית, והרי זה אינו לפי הרע"א, דהטעם משום יש לו, ומה דאמרי' מה לי הן זה משום הך טעמא ולא גוף התר הפסיקה וא"א ל"ה כן הגמ' וע"כ פי' הראב"ד דשני טעמים הן.

מיהו צ"ע מקו' הראב"ד לק' ע"ב ע"ב במיוחס לריטב"א דהק' אמאי בעי' לזיף והרי מותר משום חטי כהני, ומדוע הוקשה לו משום הך טעמא ולא משום מה לי הן, הרי סוגיין לרבא היא ולא לרבה, והא דרבא גופא לא הוקשה לו וצ"ע. ואי"ז סותר התי' דהצירוף דמבוי בבי' הוא להיפך מצירוף הראב"ד דעיקר הטעם משום הני כמו שמובא בראשונים בכ"מ, ומה לי הן רק מהני לזה, וכמו שכו' בזה בארוכה וא"ש. וצ"ע (והתי' שם במיוחס אינו להראב"ד עיי"ש).

ג. בשי' רש"י

ב והנה כ"ז בשיטת הראב"ד ולגי' הראשונים לעיל דלקח בחובו יין בקו' ר"פ תי' הגמ' התם הלואה, אך לגי' רש"י ל"ג לה לעיל וכאן נ' ברש"י על הרי"ף דגרס לה כמ"ש ברי"ף דלקח בחובו ופי' דאין לו במה יקנה עיי"ש. ויעוי' רש"י עהרי"ף שפי' בש"מ תלת והוא דיש לו - ולא אמרי' דלאו באיסורו בא לידו, וכ"מ מרש"י דידן ד"ה יש לו מותר, ותמוה מאד דהרי לא גרע מהלואה גמורה דשרי ביש לו. ובעצם ד' הגמ' תמוה מאי קמ"ל, ולדעת הראב"ד פירושו דאף דבשעת הלואה המעות לא הי' לו כיון דעכשיו יש לו שרי להעמיד המלוה ע"ג פירות ביש לו, והוא חידוש בהלי הלואה, אך ברש"י משמע דלא אמרי' דלאו באיסורו וז"ב. ויעוי' מש"כ לעיל בארוכה ביסוד האיסור דלאו באיסורו היינו דמי להלואה, וכמ"ש רש"י לעיל. וא"כ הקמ"ל דלא אמרי' כן ולא ה"ל הלואה. ומבוי' דאי הי' הלואה הי' אסור, וי"ל בזה חדא מתרתי, או דיש לו אחר ההלואה ל"מ (והנ"מ בפלוגתא זו הוא רק באופן שקוצץ בשעה שיש לו והיינו בקציצה אחר הלואה, וזה רק שייך במעמיד מלוה ע"ג פירות), או דלא עדיף מסאה אורז בסאה דוחן שאסרו הראשונים אפי' ביש לו. (ולהלן ידובר בזה בשי' הראב"ד בע"ה). ולהכי פי' רש"י דקמ"ל דאע"ג דלאו בזוזי בעין עסקי' מ"מ ביש לו לא החמירו לחשבו כהלואה. והנה ברש"י כאן נ' דהתירא דבאיסורו בעי' לי' אפי' ביש לו, ולהלן בד' רבא פי' דביש לו מעות חשיב כיש לו, ומשמע דיש לו עדיפא וסותר דב' לכאוי'. והמתבאר בזה הוא כמ"ש לעיל בארוכה דיסוד ההיתר כאן הוא משום דרך מקח ובהלואה א"א להתיר ביצא השער (וסב"ס שאני כמ"ש הרא"ש) וברש"י מבוי' דבשער דאכלבאי שרי בלא טעמא דרבא ובעי' לי' רק אשער שבשוק, והרי אותו הדיוק שדייק רש"י יש ג"כ ברבה ור"י. וע"כ דעיקר הטעם בשער הארוך משום דה"ל דרך מקח ולא חשו ליוקר דכיון דאינו מצוי לא מחזי כרבית, אך בשער שבשוק כיון דהיוקר מצוי בעי' לטעם נוסף. וא"כ מ"ש מתני' דידן ממתני' דפוסקין ומשנינן דלאו באיסורו ודמי להלואה כמ"ש רש"י, ופרכי' דאי הכי אפי' ביש לו וכמו שביארנו לעיל, ואמר רבא דמתני' כרב אושעיא ורק באין לו דמי להלואה ורבית (והביאור בזה דכיון דיש לו ומזומן ליתן אין נראה כהקדמת מעות, כי הרי מזומן ליתן ה"ל כמקח על עכשיו וברשותו הוקרו). ואחר כ"ז אף דהוא מקח מ"מ הי' מקום לאסור בשער משתנה וקאמר רבא טעמא משום מה לי הן דחשיב כיש לו, ומקשי' ע"ז דא"כ בדרב אושעיא נמי נימא דה"ל כיש לו וא"כ לא נימא דלא כאיסורו כמו ביש לו ומשני' דל"ש מה לי הן אלא בנותן זוזי, אך באין לו במה יקנה לא אמרי' מה לי הן. והא דלא פרכי' ארבה ור"י משום דהרי התירו רק במקח כדמשנינן מסאה בסי', וא"כ בלאו באיסורו אין מקום לשאול בדמי הלואה, והכל מחזור היטב.

ויתכן להוסיף בזה עוד חדא מילתא מעליא דרש"י לשיטתו דכיון דלא ג' לקח בהלואה וא"כ א"א לומר דההלואה מחמת מעות ראשונות וכסב' הרשב"א דקנה החטים דבר תורה, וע"כ חשיבי החיטים להלואה ומחמת דלאו באיסורו בא לידו ויהי' בזה נ"מ לדינא בהזלו חטין משעת פיסוק הדמים דנתן לו חמשה זוז ועתה שווין החטים שפסק רק ארבעה וקוצץ

על יין בארבעה (באיסור) ונתייקר יין לחמשה דלדעת הראב"ד נ' לומר דאין כאן רבית ואף בקצץ באיסור נ"מ אין האיסור אלא ליטול יותר מהדמים, ולרש"י סו"ס יותר מהחטין הוא, ואסור, ויל"ע.

ג) והנה צריך עיון לדעת הראב"ד דהנה ש"י הראב"ד דאסור סאה אורז בסאה דוחן ואפי' ביש לו דוחן, וא"כ בהא דרב אושעיא כיון דהוא מלוה היאך שרי ביש לו [והנה לולי דברינו הי' אפשר לדחוק דביש לו לא אמרי' דה"ל כהלואה ולזה סגי ביש לו אפי' לא באותו המין ודוחק, ולדברינו אין לומר כן]. ועצם סב' הראב"ד שם צ"ב, ולא איתבריר טעמי וגם מ"ש ממקח דשרי ביש לו אף דנותן מעות כנגד פירות. ויעוי' במה שיתבאר אי"ה בענין סב"ס בד' תשובת הרא"ש דיסוד ההתר דעד שיבוא בני הוא דא"צ להלואה כלל וכדמשמע בריטב"א ריש הזהב. ולפי"ז י"ל דהרי צריך את האורז שלוה ול"מ מה שיש לו דוחן, אך היכא דהלואה כדי לקנות דוחן והיינו במקח אז שרי, ולפי"ז י"ל כמו"כ ברב אושעיא וצ"ע.

ויעוי' גידו"ת (עמ' תתרל"ה בהוצ' החדשה) שהקשה דנימא מה לי הן ויחשב האורז כאילו נתן דוחן וכמו שכ' הרשב"א בסוגיין, ולפי מה שפ"י ד' הראב"ד לק"מ דבהלואה לא אמרי' מה לי הן וא"ש היטב. ויעוי' ריטב"א (מיוחס) ע"ה שהביא ד' הראב"ד דכ' לדינא דסאה אורז ואח"כ כ' ועוד נ"ל וכו' הדברים המובאין ברא"ש, ונ' דהוא המשך אחד ליישב הגידו"ת ודו"ק.

הערות בדף סד

קרי

האי מאן. מבוי' ברש"י דיש לו כאן כדי זרתא [חצי אמה] ומ"מ היה אסור אי לאו מיני קרבו. ועי' ח"י הריטב"א החדשים מש"כ בזה. והנה בס' אבני נזר סי' ? הביא בשם ר"י הלוי דבעי' שהיתר הוזלה רק שיהיה כנגד המעות ולא השאר כגון דבקיראי בעי' שיהיה לו ארבע דאז קונה אותם והחמישי מותר אף דאין לו דל"ה הלואה כלל, ואבנ"ז דחה דבריו מד' הטור וביאר הסב' דאין הזוז כנגד הארבע אלא כנגד חמש וא"כ הכסף שכנגד החמשה שהוא חמשית הזוז יש בו הוזלה דשורה רבע זוז, עייש"ה. ולכאוי' פשוט כן דאם נותן לו רק ארבע אי ליכא ביטול מקח לגמרי (כגון דאמר לי' לשון סאה בסלע) א"כ יחזיר לו חמשית זוז ופשוט. ותמיה על ר"י הלוי מסוגיין דמבוי' ברש"י להדיא דלא כדבריו וגם כריטב"א אסר בגוונא דאיכא אחריות, וכ"נ מפורש ברמב"ם.

ולכאוי' גם בריטב"א כן דכ' לדינא רק באופן ששיעבד עצמו להן אותו הכור דאז נחשב כנותן מתנה. ואכן לפי ההסבר דכ' בזה האבנ"ז תו יל"ע למה צריך בהוקרו לסב' ברשותו הוקרו דהא כאן ודאי מסתבר כד' ר"י הלוי. והנה האבנ"ז כ' שם להתיר בדינר וטריסית ויש לו רק דינר באופן שיקנה דינר תמורת דינר פחות טריסית ובטריסית יקנה טריסית כנגדה דאז יש לו כנגד הריבית.

ולענ"ד הוא תימה, דהא כאן מרויח המלוה יותר דאם מוסיף על דינר טריסית אחת ואם טריסית שוה דרך משל חמשית דינר לוקח ממנה עשרים אחוזים ריבית ובאופן שכ' האבנ"ז מוכר לו ארבע חמישיות דינר בדינר ולוקח עשרים וחמשה אחוז ריבית ובמקח על טריסית אין לוקח כלום. והנה השולחני אינו נותן הלואה בחינם ואם נותן הטריסית תמורת טריסית זה פשוט שעושה כן תמורת הוזלת מקח הדינר וללא זה לעולם לא ילוה לו והוי ריבית גמורה, אלא דשמא לא חשיב כקצוץ בכה"ג ושמא התיר האבנ"ז כיון דהוא דרבנן דדרך מקח ואינו מנכר כ"כ וצ"ע.

מייני קרבו

. כ' רש"י הטעם דברשותו אשבח. ויעו' מחנ"א שהבין כן בד' הרמב"ם יעו"ש. ולכא' נ' לפ' בד' הר"מ באופ"א דכאן חשיב שאין הפסד למוכר דמוכר הקרי בשווי עתה ולו היה מוכרן לגמרי תו לא היה לו כלום ולא חשיב אגר נטר, אך בחלב אם היה מוכר מה שיש לו עתה היה לו למחר עוד חלב ועתה מפסידו לחלב זה וחשיב פסידא לכאורה [אי לא נימא כסב' הריטב"א בשם רבו ודו"ק] וזה גופא פשט הגמ' לפי' הר"מ ולא כרש"י או הטור ודו"ק.

ועי' רשב"א ב"ב פ"ז ע"א דנ' מדבריו דחשיב כיש לו גמור ודמיא לחסרון מפתח, ומזה הוכיח דשכירות פועל מקרי יש לו אף דמחוסר עבודה כיון דגוף הפועל ישנו בעולם ודלא כרשב"ם שם. ולדעת רשב"ם שם צ"ל דשכירות קרקע מ"מ חשיב דיש לו דא"צ פעולה נוספת ותשמישה קיים ועומד.

מה שעזי חולבות

מה שעזי חולבות וכו', והנה ברש"י מבו' דמקבל שכר והפסד. ולכא' אם באמת נותן לו מחיר לפי מה שמסתבר שיהא שם אין כאן דררא דאיסור כלל ופשיטא דמותר אלא ודאי מיירי דמוזיל גביה, ומש"כ התוס' דאין רגילות לזלזל כוונתם לזלזל הרבה, אבל פורתא ודאי מוזיל גבי', וכן מצאתי מפורש בריטב"א חדשים בדעת תוס'. ועי' קאמר רש"י דקרוב לזה ולזה. ועי' רע"א דף ע"ב במתני' ומש"כ שם בד' הרשב"א בתשו' הוא ח"ב תשו' ע"ב. ולענ"ד ד' רע"א תמוהים דלא איכא ברשב"א ההיתר בעזי חולבות משום קרוב לשכר אלא נ' שם דחשיב יש לו, והביאור בזה נ' דכיון דמבטיח מה שיהיה א"כ מה שבאמת יתן לו מובטח מעתה שיהיה, שהרי אם לא יהיה לא יתן. וזה גופא סב' רבנו ירוחם דלא חשיב דשלב"ל דנ' ג"כ מה"ט, ומצאתי ב"ה מפורש סב' זו בחי' הריטב"א [ישנים] עייש"ה.

וא"כ למדנו שתי שיטות בביאור סוגיין, שיטת רש"י ותוס' דשרי משום קרוב לזה ולזה, וריטב"א ורשב"א לא אבו בזה דלא נחא להו לחלק מפרדיסא כן, ולכן תי' הריטב"א דחשיב יש לו ומותר שהוזיל, והתם בפרדיסא לא חשיב יש לו אלא דתמוה לפי"ד ד' הרשב"א לק' דף ע"ג דהקשה רק מד' רבא דמיני' קרבו הל"ל לאקשווי בפשיטות, וצ"ל דס"ל דהתם קיבל אחריות וכמש"כ התוס' בחדא תי', וכ"כ הריטב"א חדשים עייש"ה.

ועוד יש דרך שלישית בביאור הסוגיא בד' הרמב"ן וריטב"א דף ע"ג ע"א עיי"ש.

קרוב לשכר - עי' לק' דף ע'.

חביתא דחמרא

הנה סב' התוס' תמוהה דמה בכך שדרך המוכרים בכך ואין ניכר, סו"ס האחריות עושתהו למלוה. ובפשטות הפשט דבכה"ג לא גזרו כיון דלא מינכר, ודוחק.

והנה רש"י בדף ע"ג כ' דאסור למבחר חמרא בתשרי וז"ל ואשתכח דמשום דאקדימו מעות בתשרי ועדיין לא יצא השער קיבל עליו המוכר אחריות עכ"ל הצ' לן. ותמוה מאד דמה איכפת לן למה קיבל המוכר אחריות, הרי לעולם אין איסור באחריות, דכל לזה בלא ריבית מקבל אחריות, ומה בכך דכל האיסור הוא מחמת היוקרא **באופן** של אחריות ומה איכפת לן מאיזה טעם קיבל אחריות, ומשמע ברש"י דזה גוף האוסר, ועי' ריטב"א שם שכ"כ, ועי' **תוס' רא"ש** שם שכ' ג"כ כן שבשביל הקדמת המעות מקבל אחריות, וקשה כנ"ל.

וני בזה דמבואר כאן שורש ועיקר באיסור רבית דיסוד איסור ריבית כשמחזיר תמורת מאה - מאה ועשרים, אך באופן שמתחייב לו מאה ועשרים לא תמורה המאה אלא בעבור ענין אחר אין כאן ריבית וכשנותן חפץ לשכירות או קונה חפץ ומשאירו אצל המוכר נאמר בו איסור אחריות וגדרו שכיון דמתחייב באחריות נמצא שמתחייב ממון כנגד ממון שנתן

לו ולא חפץ, אך כשמקבל האחריות מחמת שכן דרך המוכרים **אין כאן חיוב ממון תמורת החפץ או הדמים** אלא נתחייב ליתן חפץ בלבד ואין כאן קרן ממון כדי שנאסור התוספת, דמה שמקבל אחריות אינו תמורת המעות שמקדים לו אלא משום שכדי שיקנה ממנו צריך לעשות כן שזה דרך המוכרים. וזה שכי' רש"י דבאופן דמקבל אחריות על דבר שכיח שאין דרך לקבל נמצא שקיבל אחריות **תמורת הקדמת המעות** ומתחייב על קבלת הממון **קרן** וממילא אסור הריבית, וזה יסוד מושכל ונכון בביאור הסוגיא.

ויעוי' במיוחס לריטב"א דכ' דסב' ההיתר דאביי משום דה"ל מתנה ש"ח להיות כשואל, והן הן הדברים דכיון דאין האחריות מחמת ההלואה הרי היא התחייבות בעלמא ואין כאן מלוה אלא שנהיה המוכר אחראי על ממונות הלוקח כדי שיקנה אצלו, ואם ישלם לו בניסן ויעשה הקנין עכשיו בסודר ג"כ יהיה אחריות עליו בכה"ג.

ועפי"ז מתבאר היסוד דחכמי לונל הובא בתשובת הר"ן ובשו"ע ריש קע"ז ברמ"א ובהג' הגר"א בכמה מקומות (קס"ו קע"ז וקס"ח) דהיכא דאין ללווה הנאה מהמעות שרי לקבל אחריות דה"ל כמתנה, ולהנ"ל הביאור בזה דהיכא דאין לו הנאה אין מתחייב תמורת קבלת המעות דאין צריך לקבלם אלא מתנה בעלמא, אבל ביש לו הנאה מתחייב אחריות מחמת הקבלה ומלוה היא ודו"ק.

ועי' הג' אשרי בסוגיין, ולהנ"ל מתבארים דבריו היטב, ועי' חו"ד.

קרוב לשכר ורחוק להפסד

א. הרע"א בדף ע"ב הק' במתני' דפסיקה למה אסור בלא יצא השער הרי קרוב לזה ולזה הוא, ותי' דלא יצא השער ה"ל הלואה ואסור ויעושי"ה. ולכאוי' תמוה מאד דא"כ למה הוצרכו רבה ור"י לטעמא דאכלבאי תיפוק לי' דדרך מקח הוא ושרי, מיהו י"ל בדוחק דהוצרכו לזה בפסיקה על שער הגבוה אלא דזה גופא קשה, וכן הק' רע"א בשו"ע היכי שרי בקרוב לשכר כה"ג. ועי' צ"ל כמ"ש בהג' אשרי דלא חשיב קרוב לשכר כה"ג והדרא קשיא לדוכתי'.

ויתכן דס"ל להרע"א כהש"ך דגם ביצא השער לא חל קנין רק לגבי מי שפרע וכה"ג נמי חשיב הלואה, ואי"ז משמע מרהיטת דבריו, וצ"ע. ותו צ"ע דלמה לא הוכיחו התוס' דף ע' דבריהם מהא דמתני' דלד' רע"א מוכרח להדיא דבהלואה אסור.

ב. והנה המאירי ס"ג ע"ב הקשה דכל סאה וסאה תשתרי בקרוב לזול"ז כמו דשרינן בעסק כה"ג (וכוונתו למחצה שכר) ותי' דהתם נותן מחצית הרווח ושרי, אך כאן ממנו של לווה הוא נותן ואסור עיי"ש.

ושמעית מינה תלת, חדא דגם בהלואה שרי קרוב לזה ודלא כתוס' בדף ע'. ועוד דרק מיני' ובי' שרי ליקח בקרוב לזה ולא ריבית ממש, וגם זה שלא כד' התוס' דהקדשו בדודא דלשתרי והרי שם ממנו של לווה הוא נוטל. ועוד בה שלישיה דהתירא דקרוב לזה בזולא (דאביי) דמיא להתירא דעיסקא כנותן שכר עמלו וג"ז דלא כהתוס' שם, דהרי עיסקא שרי באחריות נותן, ואם מקבל הנותן זילא אסור לדעת התוס' שם, והמאירי הרי דימה זל"ז.

ואחר שזכינו לדברי המאירי תתבאר היטב שיטת הריב"ן דהק' עליו בתוס' למה צריך לקבל אחריות חוסכא הרי מקבל עליו זולא, ולד' המאירי נמי הרי שרי בהלואה ולמה אסור כאן, אלא דפשוט דדמיא ליוקרא דסב"ס דהרי נוטל שכירות קצוצה וממנו של לווה. ולפי"ז לא התיר ריב"ן אלא בעיסקא בלבד שמחצית הרווח הוא נוטל ולא ממון הלווה, והא דשרי אביי ליקח יוקרא לדעת המאירי משום דיש כאן מקח על חבית זו וא"כ ודאי דהיוקרא שבח דמיני' הוא ול"ד דסב"ס בעלמא דהלווה משלם היוקרא מכיסו, ופשוט.

ולדעה זו לק"מ נמי קו' הרע"א ממתני' דהרי בפסיקה נמי משלם מכיסו כמו בסב"ס.

אך עדיין יל"ע אי י"ל כן בשי' הריב"ן, דברש"י בסוגיא דספינתא לא הוזכר כלל ענין הפחת אלא הזולא, ומשמע דההיתר מצד זולא לבד, וכדעת הריב"ן בעיסקא, וג"כ בתוס' נ' דהבינו כן לדעת ריב"ן, וא"כ עדין צ"ע קו' התוס' בדעת הריב"ן, ועי' בס' יברך ישראל דף ע' משי"כ שם בזה, ועדיין צל"ע.

ג. והנה בדעת תוס' עדיין תמוה דלשתרי בפסיקה דלא יצא השער כמו שהק' רע"א, ותירוצו צ"ע כמשי"כ.

אלא דלולי ד' רע"א היה נ' דאין כאן מקום לקושיא כלל דשני נידונים יש כאן ולא קרב זה אל זה דכל האיסור דקרוב לשכר הוא דמחמת ההפסד ה"ל החפץ הלואה והשכר ריבית וכן הוא בספינתא או בעיסקא (שלא ניתנה להוצאה) או בצאן ברזל שכי' שם התוס' דדעת רש"י דאסור מדין קרוב לשכר, ויסוד ההיתר דקרוב לזה ולזה, דאין כאן ריבוי האחריות כלפי השכר ובדין הוא נוטל שכירות, אך האיסור בפסיקה הוא מחמת ריבית המעות שנתן מעות מאה ונוטל מאה ועשרים וה"ל ריבית, וביש לו באמת שרי דדמיה לפרועו עתה ואין כאן אגר נטר, ואכן כשהמוכר אחראי על החפץ דיינין לה דקרוב לשכר דלא גרע מנותן לו חפץ בשכירות, אך כשקרוב לזה ולזה דאין כאן אוסר פשיטא דאין כאן מתיר על הלואת המעות, דמעולם לא נאסרה משום קרוב לשכר אלא משום מלוה גמור (או המתנת מעות במכר ול"ד מלוה) ומה איכפת לן אחריות החפץ לזולא. ואמנם אחר כ"ז הוא דומה להלואת סב"ס גופא, דאמנם המאירי התיר שם משום קרוב לשכר, אבל דבריו צריכין עיון רב דבכ"מ מבו' ראשונים דריחוק ההפסד משוויא ל' למלוה וקירוב השכר ריבית (ברש"י כאן וכ"ה ברשב"א ורמב"ן, וכן להדיא במאירי עצמו לקמן דף ע') וסב"ס הרי היא מלוה גמורה לכ"ד והיאך נתיר ריבית שבה משום קרוב לשכר.

ונחזי אן בהא דרב חמי דלדעת תוס' אסור אפי' כל האחריות על המוכר (לדעת הגר"א בשי' התוס') וגם זולא באחריותו - וכמ"ש מהרי"ק דשייך זולא על העיסקא - וכי נתיר משום דה"ל קרוב להפסד כ"ז שהוא מלוה אין כאן שום היתר ואף לדעת תרוה"ד דמתיר צ"ל דליה הלואה כה"ג אך ל"ש להתיר במלוה משום דקרוב להפסד דמעולם לא איתאמר בה היתר אלא איסור ברחוק להפסד אך לא היתר ריבית בקרוב.

וכמו דא"א להתיר צאן ברזל משום דיש לו הצאן ה"ה דא"א להתיר פסיקה משום קרוב לזול"ז דיש לו הוא היתר על הלואת המעות וקרוב להפסד הוא היתר על הלואת החפץ, ולכא' אלו דברים פשוטים.

ד. וצע"ג לפרש קו' המאירי שהרי בעצמו כ' בדף ע' דריחוק ההפסד אוסר דה"ל כמלוה, וא"כ בסב"ס יאסר גם בקרוב להפסד שהרי מלוה אמיתי הוא. ותו צ"ע דאי בכל זולא חשיב קרוב לשכר ולהפסד ושרי בסב"ס א"כ יהיה מותר גם סאה בסאה ועשרים להס"ד דקושית המאירי שהרי כ"ז דלא תירץ דממון הלווה אסור ליטול א"כ מ"ש זמ"ז ולמה הק' בסב"ס, ה"ל לאקשווי אריש פירקין דמאה נחושת במאה ועשרים מיהו י"ל דהיכא דאיסורא דאורייתא היה פשוט לו דל"מ קרוב לזה ולזה.

והנראה בביאור ד' המאירי לפמ"ש בארוכה בקונטרס בעניני עיסקא דיסוד הסב' לאסור קרוב לשכר משום דהשכר הוא על הממון ולא על החפץ, ומשי"כ הראשונים דה"ל מלוה היינו דנתינת ממון יש כאן ולא נתינת הבעין, ושכירות הממון היא ריבית. ולפי"ז י"ל דבסב"ס אם היה נוטל ריבית ודאי שכר ממנו הוא נוטל ואסור, אך כיון דיוכל להיות שיוזל ואז יפסיד ממנו בסב"ס א"כ כנגד זה רשאי לקצוץ היוקרא ולא אגר נטר שקיל אלא אגר פסידתו. [ולא שכר ממנו הוא קוצץ אלא תמורת האחריות. ויעוי' בקוני' הקושיות שכתבנו סב' זו כקושיא בד' התוס' ס"ט ע"ב] אלא דצ"ע דאף אם הסב' נכונה ל"ש לקרוב להפסד דאין כאן נתינת ממון כלל, ואמנם הסב' חדא הוא אבל דוחק לומר כן בכוונתו.

וי"ל בזה יותר בעומק דהנה הבאנו בקונטרס הנ"ל דברי המיוחס לריטב"א דכשמחלקים האחריות ביניהם גניבה לזה וזולא לזה וכו' דמיה לעיסקא דמחצה שכר ושרי בשכר עמלו, וביארנו בזה דה"ל קרוב לזה ולזה כיון דחצי אחריות עליו. ועדיין צ"ב דמשמע דיותר מחצי שכר אין רשאי לקצוץ וגם צריך ליתן שכר עמל, ותמוה דהרי אם קרוב להפסד הוא הרי אין כאן מלוה ויוכל לקצוץ כמה שירצה כמו באגרא על פגמא שיוכל לקצוץ יותר משווי הפגם ואפי' אם שם אותו כמו שהוכחנו שם מד' הנמו"י, וא"כ מזה צריך שכר עמלו הרי משום חצי האחריות ל"ה מלוה ויוכל לקצוץ ע"ז, ול"ד לעיסקא שאין

הקציצה על חצי הפקדון, שהרי הלה אינו מרויח ממנו, אך הכא הכל אינו מלוה ואי חשיב מלוה היאך שרי בשכר עמלו כל שהוא ומה הדמיון לעיסקא.

וני בזה דכשמקבל הלה כל האחריות אין למלוה ליטול שכר כלל, וס"ל להריטב"א דכשמקבל חצי אחריות הוא מתחלק באיכות להיות כחצי מלוה דיכול ליטול מחצית הרווח, דכיון דבאחריות נותן הרווח שלו ובאחריות מקבל הרווח של המקבל, וההבנה בזה כמשנ"ת דכאן הוא רווח החפץ ושרי, וכשהאחריות על המקבל הרי החפץ כשלו ורווח הממון הוא נוטל ואסור, ואם מחלקין האחריות א"כ ה"ל שותפין בחפץ וראוי הרווח להתחלק בין שניהם וה"ל ממש כעסקא ושרי בשכר עמלו, דכיון דרק מחצית הרווח שלו למה יטרח בכולו (ובהא דספינתא צ"ל דהשכר שנוטל כנגד חלק הרווח של פגמה הוא נוטל ויכול לקצוץ כמה שירצה דשכירות לא נאסרה בכל צורה, אך בהלוקח רווח גוף הבהמה ל"ש זה דזה נוטל שלו וזה נוטל שלו ודו"ק).

ולפי"ז יתכן בד' המאירי דכשנותן לו סאה ונשאר עליו הזולא ס"ל להמאירי בקושייתו דחשיב נמי דנשאר הממון שאינו בעין של הנותן, ואף דלהוצאה ניתן מ"מ הממון שאינו בעין שיש אצל הלה שע"ז נוטל שכירות (נעו"י ריטב"א קידושין מ"ז) הרי יש לו ג"כ הפסד בו והרווח כנגד ההפסד צריך להיות שלו וכמו בחצי אחריות, ומעתה לא היה שייך להקשות מסאה בסאתיים, דכיון דרווח היוקרא נוטל בלא"ה א"כ השכר הוא של שאר רווחים וה"ל ריבית קצוצה, רק היה אפשר ג"כ להקשות באופן דהזולא על הנותן אך ביוקרא משלם לפי דמים בציור הפוך משער גבוה, ואולי להס"ד דהמאירי גם בזה היה מקום להתיר.

ובזה ת"י המאירי דאין כאן מקום להתיר דל"ש לדון ולומר דזה רווח ממנו דהלוה לא הרויח בה כלום וממנו של לוה הוא. ולפי"ז י"ל דלא פליגי תוס' ומאירי כלל אי שרי אגרא בקרוב לשכר דהתוס' מיירי במקום שרשאי ליטול רווח וא"כ רשאי להשכיר הרווח, אך המאירי ת"י דכאן אין רווח וממילא לא שייך קרוב לשכר ואין כאן פלוגתא בסב' זו, ודו"ק היטב.

הוספה

ויש לעיין (קו' הר"ר אברהם נ"י) דהנה טעמא דפסיקה שרי משום מאי אהנית לי, והך טעמא היה ראוי אפי' בהלואה כדאיתא בגמ' אלא דהחמירו בה, וא"כ מאי קשה לתוס' דליתסר כל פסיקה, הרי הלוקח יכול לקנות, ומאי אהנית לי ובשלמא בחביתא דחמרא דהתם י"ל דמיירי בלא יצא השער ואעפ"כ שרי דיש לו.

ואי"ת דהכא הלואה ול"ש הך טעמא זה אינו, דהרי התוס' לק' כ' דשרינן בקבלת זולא הכא משום דהוא מכר, וא"כ מה"ט נשרי ג"כ משום חטי קדחו באכלבאי.

ולכאוי י"ל בזה דכל הסב' דמאי אהנית לי דלא הועיל לו כלום, אך היכא דקיבל אחריות ודאי הועיל לו, שהרי בביתו לא היה לו אחריות והיה יכול ליפסד, וא"כ ודאי ה"ל ריבית. מיהו א"כ תמיה באמת (הערת הנ"ל) דא"כ כל פסיקה אמאי שרי לי הרי ג"כ הועיל לו. [עיי' מש"כ בזה בחביתא דחמרא ולפי"ז לק"מ]. ובזה אין סברא כ"כ לומר חילוק התוס', דהתם לא מינכר דהתוס' מיירי משום סב' ריחוק ההפסד דאינו ניכר ולא גזרו ב"י, אך אם נימא דריבית יש כאן קצת קשה לחלק בזה.

ואמר בזה הנ"ל עפ"י דהתוס' דף ס"ב ע"א דאיתא בגמ' דסב"ס בדיניהם יוצא מלוה למלוה כיון דהוא בפקדון, וכ' שם התוס' דטעמא משום חטי קדחו כדאיתא לקמן.

ואם יסוד היתרא דחטי קדחו דמשוי לה לפקדון, א"כ בקיבל אחריות הניכרת ה"ל תו מלוה ואסיר.

אלא דד' התוס' גופיהו צריכין ביאור, מה ענין אכלבאי אצל פקדון, הרי אכלבאי היא סב' **בריבית** דלא הרויח כלום ואין כאן ריבית ולא סב' דנהיה פקדון ולא הלואה, ועוד קשה דהרי פשיטא דא"א לקצוץ סאה בסאתיים דמלוה הוא ולא פקדון ולמאי קרי לי' פקדון.

ואולי י"ל דהתוס' פירשו לסב' אכלבאי כעין סב' המאירי בקושייתו, דכיון דהזולא עליו א"כ ברשותו הוא לגבי יוקרא וזולא וה"ל כשלו, וזה גופא סב' מאי אהנית לי שאין הרווח הזה מחמת ההלואה אלא ממנו שלו נתייקר, ואם היה יוקרא רק מחמת שנתן לו אז בהכרח שכר הלואה הוא, אך כאן רווח ממנו שברשותו הוא אלא שהופקד אצל זה והאי

רווחא ג"כ בפקדון יש לו, וכל רווח דבא מינני וביי היה כן, אלא דהיכא דהאחריות על הלווה אסיר וכמש"כ בכ"מ דאין הרווח אצלו עם אחריות, וע"י האחריות נמצא דיש כאן שוויות אצלו ולא חפץ, דהחפץ ברשותו של זה לאונסין וא"כ גם הרווח צריך להיות שלו, אך היכא דגם הזולא עליו א"כ ה"ל כפקדון אצלו.

וכ"ז פשוט לפי אביי, אבל לרב שרביא דאסר בכה"ג עדיין יקשה, וע"ז היטב קאי תירוץ התוס' דאחריות שאינה נראית שבאה מחמת קדימת המעות לא משווי לה למלוה ושרי ליטול רווחא ידידי (ומ"מ בהלואה אסרו כדאיתא בגמ' למסקנה).

הדר בחצר חבירו

יעו"י רמב"ן שהביא ד' רבינו אפרים ופליג עלי' ויעו"י רא"ש, ולכא"ו ביאור ד' ר' אפרים כמש"נ ברא"ש דדין סלוקי בלא זוזי מתיחס אל הקרקע, דא"א לסלקו מן הקרקע דהרי היא כגבויה אצלו, ולפי"ז בהלווה מנה על מאה ועשרים באופן דה"ל אבק ריבית ונתן לו משכון על מאה ועשרים אף אם לא פרע לו כלום א"א להוציא ממנו המשכון לרב אשי.

ולדעת הרי"ף מתפרש הסלוקי על מה שאכל דלפטרו בלא כלום זה גופא מחשב סליקי, דהרי מה שאכל בתורת ריבית אכל.

אלא דלפי"ז אין מובן כלל לקו' הרמב"ן דאין בזה תשובה על סב' רבינו אפרים, וגם מש"כ אדרבה אינו מובן דא"י כלל סב' הר"א.

ולכן נ' דהרמב"ן פי' ד' ר"א באופ"א דבהא דלא מחשב"י לכו"ע משטרא לשטרא חזי דרך מה שניתן תמורת הלוואה זו יכול לחשב כנגד מעותיו, והביאור בזה דזה פשוט דלתפוס זה כנגד זה רק דין תפיסה יש בזה ואפוקי הוא אלא דריבית היא תשלום תמורת המעות וכמו דהקדן תשלום המעות וטוען הלווה דאחר ששילמתי כבר מאה סברא היא שלא אשלם יותר דסו"ס קיבלת כנגד הקדן וא"צ לשלם יותר (ולק' יבוי' יותר בזה אי"ה) וס"ל להר"א דכ"ז בתשלום שניתן כנגד ההלוואה אך במשכון אינו אוכל הפירות כריבית אלא מחמת זכותו במשכון, דאילו איסור ריבית היה כל לוקח משכון אוכל פירותיו (וכעין סב' ר"ת בתוד"ה ולא ישכור עי"ש ודו"ק) מחמת דהמשכון מוחזק אצלו דהקנה לו המשכון ג"כ לפירות, אך כאן ה"ל תשלום גמור על ההלוואה ויכול לעכבו כנגד הקדן, וע"ז השיב הרמב"ן דרחוק לומר דכל מתנה ה"ל תשלום ואדרבה משכנתא הוי תשלום גמור שהרי קוצץ לו כן לכתחילה. אלא דצ"ע לפי"ז ה'תדע' שכי' ר"א דלפי"ז מה צריך להוכיח דחצר אינה משכון והרי פשוט הוא דלא התנו כן קודם, וצל"ע.

(עי' ספר תקפו כהן להש"ך סי' ל"ט בד' הרא"ש. ובד' הרא"ש עי' ספר קה"י י' חלקים מש"כ בזה, ובסוגיין עי' קוב"ש ח"ב בחי' ב"מ מש"כ כאן, ועי' חי' ר' לייב בד' הרמב"ם ועי' יברך ישראל ודבריו מסתברים אם ז"נ פטור משום מידת סדום כדמבוי' ברמב"ן בסוגיין ובתוס' ב"ב י"ב).

הנה ד' רבינו אפרים כפי שהובאו בבעה"מ סתומים מאד במ"ש נכיתא דה"ל אפוקי ובלא נכיתא כ' דל"ה אפוקי והלא כל סברתו לעיל דהלה ל"מ לסלוקי, ולהדיא כ' דס"ס זו ג"כ בלא נכיתא.

ולהאופן שכי לעיל י"ל קצת דיסוד ההיתר דנכיתא הוא דקונה בזוז לשנה וא"כ אמרי' דקנה זכית פירות לאלף שנה תמורת ההלואה, וא"כ הפירות שאכל היו תמורת הזוז שניכה ולא תמורת שאר הזוזי, ואף שמוכר לו הפירות בזוז רק תמורת הלואה מ"מ הפירות עצמם אינם עבור ההלואה אלא עבור הזוז הזה, ולהכי א"א לחשבם למפרע כקרן, אך בחצר אינו כן. ועדיין צ"ע מ"ש לעיל, אך לפי"ז מתיישב היטב השגת הרמב"ן וכנ"ל, וצ"ע בכ"ז.

לא ישכור בפחות

רש"י, ויש ללמוד מכאן וכו', לכאוי' הסב' דנתבאר בד' רש"י דבכ"מ שיש ספק תלין ההוזלה מחמת הספק ולא מחמת ההלואה, ואף דודאי מוזיל יותר מ"מ אינו נחשב כשוכרה בפחות דאין כאן מחיר מסוים לחפץ שממנו מוזיל, דהרי ספק אם יקבל הפירות כלל וממילא א"א לקצוץ מחיר לפירות, ומה שמוזיל לו את עצם הספק סו"ס זה לא איכפת לן, וכפה"נ שכן הבין הרע"א בקושיתו. ולפי"ז אין שייכות כלל לד' רש"י לעיל דספק שרי מדאורייתא.

אלא דלפי"ז צ"ע סידור הפשט בתוס' דר"ת פליג על סברת רש"י כאן ומש"ה הכריחו התוס' דלר"ת שרי דאורייתא בבית, הרי מחלוקת ר"ת ורש"י אינה במציאות כמה בתים נופלים אלא אם זה חשיב ספק, ואם יש כאן שתי סברות שונות א"כ למה לא נימא דר"ת מודה דלגבי ההיתר דלא חשיב קצוץ בעי' יותר ספק כמו שדות ודו"ק. (הערת הר"א)

ואמנם בד' הראשונים הרמב"ן והרשב"א הביאו ד' רש"י באופן אחר, דכיון דספק שרי דאורייתא א"כ באופן זה דנכיתא מותר לגמרי ובצירוף שני ההתרים. [עי' בבכורות ט"ז: בתוס' דלא היה פשוט להו' דמדאורייתא שרי לרש"י בנכיתא אבל כתב דמסתמא הוא כן] וכ"מ מתוס' בערכין ל"א דכ' דרש"י התיר שדה דאורייתא והביאו דברי רש"י בסוגיין.

ולפי"ז א"ש ד' התוס' ממה שהקשינו עליהם וגם אין מקום כלל לתמיהת רע"א בדבריהם דאף אם לא יפסיד כלום בנפילת הבית מ"מ ג"כ אינו מרויח, שהרי אין מעמיד לו בית אחר (כצ"ל דמייירי בבית זה דאל"ה בלא"ה קשה ד' התוס' דפעמים נופל ודומיא דשדה ופשוט) וא"כ יש כאן להתירא דספק ובנכיתא שרי.

אכן תמוה היכן מצאו הראשונים כ"ז בד' רש"י דמפורש בהו' טעמא אחרינא.

ויתכן דהנה להסבר שכי לעיל בד' רש"י קשה דע"כ סו"ס הרי נותן לו יותר מחמת הלואה, שהרי אין הספק שווה כ"כ, ולזה הבינו הראשונים דהחילוק הוא כך דכשנותן דירה שווה מאה בשמונים יש כאן עשרים רווח ברור תמורת ההלואה, אך כאן הרי השמונים אינם תמורת הדירה אלא תמורת הספק (ונתינת הספק בזול ל"ה ריבית דזה יסוד מוסד בסוגיין דנתינת תנאים טובים וזכויות ל"ה ריבית עד שמתרבה ממונו **בפועל**, דאל"כ זכות השכירות תהא ריבית) וא"כ אין כאן עודף הדירה שנוכל לומר דהוא ריבית, אלא דמ"מ היה מקום לאסור מדרבנן ולזה מצרפי' ההתר דספק.

ועוי"ל בעצם הסב' דהמחיר אינו תמורת הדירה אלא תמורת ספק מתרת וזה גופא תליא בסב' רש"י דלעיל דספק אינו אסור וטעמי' דספק לא חשיב תמורת ההלואה דאין תמורה בספק חשובה כתשלום על ההלואה, וה"נ הכא אי"ז תשלום על הכסף וא"כ אין כאן ריבית מסוימת בשכירות (מהר"ר אברהם) ועדיין צ"ע בכ"ז. ובטור כ' טעמי' דרש"י דקרוב לשכר והפסד, וצ"ע מה ההפסד, וע"כ דפי' רש"י כמו רע"א, וא"כ הדרא קושית רע"א לדוכתי', ועיי"ש בד' הטור וכל דבריו צ"ע.

גלימא

יעווי' בהג' הגרא"ז בחי' הרמב"ן מה שהקשה שם, והבין הגרא"ז דל"ש כלל לתבוע זוז החמישי בתורת ריבית דאינו קצוץ. ומה דתובע חטים עצמם מחמת דהחפצא דחשיב אותו לידו בתורת ר"ק, אך כשדנים על הממון אין כאן יותר מארבע והיא קושיא עצומה.

וני מבואר בד' הרמב"ן דאף אם הממון שקיבל אינו קצוץ כ"ז שקיבלו מחמת הקציצה ובסיבתה חייב להחזירו דעובר הלאו בכל החמשה שנותן, דכולן בתורת ארבעה נותן ומחמת קציצת ארבע נתן שווי חמש, ודו"ק ועדיין צ"ע.

והנה הריטב"א הביא סב' התוס' דשאני גלימא מחטי, דבחטי צריך להחזיר החטי גופייהו לרבא, אך בגלימא אינו אלא משום דלא יאמרו, וביאר החילוק משום דבחיטי קיבל יותר, וצ"ב מ"ש הרי מקח באיסור חל.

וני בזה דבקבלת גלימא הרי אין הטבה יותר מאשר בקבלת כסף, נמצא שבחילוף הכסף בגלימא לא נתן לו כלום וא"צ להחזירו, אך שם הרי הרויח זוז במקח זה ונמצא שנתנת החטים במקום זוזי תוספת נתינה היא, והך נתינה מעיקרא בתורת ריבית אתא לידי' ובטל המקח, ודו"ק היטב. ואם היה מתכוין לתת לו חמש בלא מקח אז לא חייב להחזיר החטים, וני' דגם להרמב"ן לא חייב החמש וכסב' הגרא"ז, אך כ"ז שתמורת ארבע נותן חמש חשיב נתינת החמש כנתי' ריבית קצוצה להרמב"ן ולתוס' גוף החטים ה"ל ר"ק שצריך להחזירה.

ולכאוי' יש לדון דהתוס' יחלקו על דינו דרב האי גאון ומשום דג"כ התם בלא המקח אין ריבית, וגריעא נמי התם דרווח המקח בעצמותו קצוץ הוא, וא"כ מתבאר דכל מה שבי' הראשונים ד' רב האי גאון הוא מיסוד ד' הרמב"ן לשיטתו בסוגיין ודלא כתוס'.

טרשא

הרמב"ן בחי' העלה דבאומר סתם כשער של אייר מותר לדינא משום טעמא דאכלבאי. וכ"כ במלחמות למאן דמפי' ד' רב נחמן בכה"ג, דהיינו טעמו דר"נ, אכן לפירוש ידי' דר"נ מיירי בדאמר לו אם מעכשיו וכו' לא הזכיר ברמב"ן שום טעם להתיר, וצ"ב טעמו. וביותר תמוה דהרמב"ן הקשה לפירש"י מ"ש זה מפוסקין, וכוונתו לכאוי' לפוסקין בלא יצא השער, והרי גם לדברי עצמו קשה כמו"כ. ויעווי' ג"כ בבעה"ת דהביא מד' ר"פ רק טעמא דשכראי לא פסיד, ומשמע להדיא דזו תוספת חידושי' דר"פ, ור"נ מיירי ג"כ בדבר המתקלקל, וא"כ ודאי ל"ש בזה אכלבאי, וצ"ע כנ"ל.

וני לבאר דסברת אכלבאי אינה שאין כאן רווח אלא שאומר שכך שווי חיטי כיון שאוכל להמתין עמן ולמכרן (וכמו דלו יצויר בסוחר שקונה בקיץ סחורה ששייך למכרה רק בחורף ובקיץ אין שווה כ"כ ודאי דל"ה ריבית שמוכרה עתה ביותר כיון דלשם זה קנאה ומתעתד למכרה אז) ושווה לו כשער של ניסן, אך כ"ז כשאינו קוצץ אם מעתה בפחות, אך באופן כזה הרי מראה ששווים עתה הוא כמו שנמכרים בשוק.

וכע"ז סב' רש"י דטוען ששווין לו יותר דהרי אין להם מחיר קבוע וכ"ז שאין קוצץ יכול לטעון שזה שווין, ולפי"ז מבוי' היטב מה טענת ר"פ שאף בקוצץ מותר בכה"ג כיון שמה שמוכר עתה בפחות הוא טובה (וכמ"ש הבעה"מ דהטובה היא ההוזלה ולא עצם המכירה) וע"ז קא אמרי' לי' דכיון דיכולין להשיג בכ"מ (כמו שמפורש ברש"י דבעי' שיוכלו להשיג בכל מקום) אי"ז טובה עבורם אלא נחשב שמשלמים יותר עבור הסחורה דאזלי בתר דידהו.

ובדעת רב נחמן לפי' ידי' לא ביאר הרמב"ן כלום רק כי דשמא לא יעלה, וני' דמשו"ה לא מחזי כריבית כ"כ, וצל"ע.

ומכח מש"כ באכלבאי יל"ע, דמאי טעמייהו דרבה ור"י לעיל דיכול היה המוכר לקנות, הרי ל"ש להגיד כמ"ש דזה שווין של המעות, ובהכרח הוא סב' דהיה מרויח בלא"ה. וני' בזה סב' חדשה דהנה כי בתשו' הרי"ף הובא בלי קו"ר לקי' ע"ב: דסב' ההיתר בפוסקין דכל שנותן מעות לקניית סחורה ואותה סחורה מצויה לקנותה הרי"ז **כאילו** נתן אותה סחורה עצמה עי"ש, ומבוי' דזו סב' מה לי הן מה לי דמיהו דכמ"כ חשיב הדמים כאילו נתן

החיטים, דהרי נתן דמים לקנות חיטין וה"ל דמי חיטין, וגם הוא עצמו היה יכול לקנות חיטין וא"כ חשיב כאילו נתן חיטין, ובנתן חיטין גופא במקח היתרו פשוט דשון לו כחיטין, דזה מה שיש לו, ודו"ק. וזה ביאור חדש בסוגיא דלעיל בס"ד.

ע"י בסי' ברית יהודה מש"כ לדינא היכא דקובע זמן ושווי החפץ להזמן ההוא כשווי בשוק, ואם ישלם עתה יקבל בפחות, עיי"ש בשם המחנ"א, והרמב"ן כאן מפורש לאיסור, ויעו"ש מש"כ להלן שם בשם ר' שמואל זאנוויל הכהן עיי"ש.

צד אחד בריבית

א. התוס' דף ס"ג ע"א הקשו דסאה בסאה יהא צד אחד יעו"ש, ותמה בפנ"י אמאי לא הקשו בברייתא דידן למה פוסקין באין לו [וביותר דבסאה בסאה ל"מ מפורש דאסור לר"י וכאן אוקמי לברייתא כר"י וקתני אם יש לו]. וכי' דיש ליישב קצת דשאני הכא דדרכו ליתיקר ולא הוי כצד אחד.

אכן יעו"י תוהרא"ש שכי' לפי ד' הגמ' דה"ל צ"א דמשום דיכול לשלם פירות או דמים (וכרש"י), ואין הכוונה משום דשמא לא יתיקר דא"כ יקשה מסאה בסאה. ותגדל התמיהא עד מאד דלהדיא דלא כהפנ"י, דהא מיירי בהך גופא וא"כ מה לן לאוכוחי מסאה בסאה, הרי מיני' ובי' מוכח דההיתר ביש לו אינו מחמת דלא יתיקר, דא"כ למאי בעי' יש לו, וזה פלא.

והנה ש"י רש"י דצ"א הותר בדרך מכר, וכי' הריטב"א דבא ליישב בזה קו' תוס' מסאה בסאה, וקשה כנ"ל דלמה אסור פוסקין באין לו, אכן בזה יל"פ דמחזי כהלואה ואז אסור. וצ"ע למה אסור טרשא באופן שאסור הרי ה"ל צ"א ושמא גם שם י"ל כן וצ"ע.

והנה ש"י רש"י צ"ב דיעו"י רש"י בערכין אמתני' שם שכי' וז"ל ואינה ריבית גמורה, דריבית לא מקרי אלא ע"י הלואה ולא ע"י מכר, עכ"ל. ומבוי' דיסוד ההיתר דצד אחד משום מכר הוא אכן להלן בגמ' כי' רש"י דרק במכר שרי כיון דיש צד אחד, אך בהלואה ודאי באה לידי ריבית שאינה נחלטת לעולם, יעו"ש. ותמוה חדא דני' סותר דבי' למעלה דכאן נ' דהמכר הוא רק היכי תימצא לצ"א ולא גוף ההיתר, ועוד הרי משכחת לה בהלואה בסאה בסאה, ולמה כי' דל"מ לה [ולומר דל"מ משום דלאו בידו א"כ למה סתם לה וג"ז נגד הבנת הריטב"א ברש"י דבא לת' קו' תוס'].

וני' בזה דראיתי מקשים (כמדומה בסי' ברכת אברהם) דלרש"י בכל משכנתא דשדה יהיה רק צד אחד, דהרי שמא לא יהיו פירות וכמ"ש רש"י עצמו להתיר מדאורי' וא"כ לר"י יהיה מותר בכל גווני גם לכתחילה. וני' בזה דכל ריבית שספק תבוא ספק לא תבוא לא חשיב לעולם צד אחד אלא ריבית גמורה, דיסוד ההיתר דצד אחד אינו ספק ריבית כלל אלא משום דכיון דצד אחד **מקבל הריבית בהתיר** - יעו"י ר"פ בדף ס"ב שכי' לשון זה כ"פ - מותר לו לקבלה לגמרי, ופליגי בזה רש"י ותוס' וכמו שיתבאר הגדר בזה, אך לכו"ע לעולם אין התר דספק ריבית דכל ספק אסור מדאורייתא (לולי סב' רש"י גבי פירות ויבוי' להלן אי"ה).

ולפי"ז י"ל היטב מאד ד' התוס' ותוס' רא"ש דבכל סאה בסאה הרי קוצץ עמו סאה, והסאה היא היא התמורה **ותמורה זו עצמה אפשר שתהא ריבית** ואפשר **שהיא לא תהיה ריבית**, נמצא שקצץ עמו דבר שאינו ודאי ריבית ולא חשיב שימת נשך בכה"ג, דשימת נשך ברורה היינו כשמטיל עליו חיוב לשלם נשך, אבל בכה"ג דשם דבר שרק בצד אחד הוא נשך

ל"ה שימה ברורה ולהכי ס"ד דתוס' דיהא מותר. אך לו יצויר שילוח לו מאה ויתנה שאם יתייקר איזה פרי ישלם לו כפי היקרות של אותו פרי אז ודאי הוי ריבית גמורה דקוצץ עמו דעל צד שיתייקר יתן לו ודאי ריבית, והרי תוספת זו היא ריבית מכל צד, ואמנם יש צד שלא יתן כלל, אך כשנותן ריבית גמורה הוא נותן, ומשא"כ בקציצת סאה שהסאה גופא הוי הקציצה ואיכא למימר שלא תהא סאה זו ריבית כלל דשמא לא תתייקר.

וביאור הדבר י"ל דבקוצץ עמו באופן הנ"ל היינו שאם יתייקר איזה פרי יתן לו דמי יקרותו אז חשיב קציצה גמורה אם יתייקר, ואם לא יתייקר ולא קצץ כלום. אך בסאה בסאה דיינינן לשני הצדדים כקציצה אחת על שני הצדדים, ומשא"כ בכה"ג דחשיב דקציצה גופא גמורה היא אלא דרק על צד אחד קצץ, ודו"ק.

וא"כ מבוי היטב דיסוד איסורא דלאו באיסורו היינו דמחזי כהלואה וחשיב שכשיתן חטים יקרות תמורת המעות הראשונות קיבלם, ומעות אלו לא היו במקח חטיין אלא בהלואה, וא"כ ה"ל ריבית גמורה וכמשנ"ת, וז"ב.

אכן לפי"ז צ"ע ממשכן לו בית ואמר לו לכשתמכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו דה"ל צד אחד. ולכאוי שם לדברינו צריך להיות ריבית קצוצה דהא רק על אופן שמוכר נותן לו הוזלה ועל אופן האחר לא יקבל כלום, ולמה חשיב צד אחד.

וי"ל בזה דהתם שאני שהוא בידו ולא חשיב קציצה על הצד, דהרי לעולם בידו לא למכור ולא ישלם וחסר קציצה המחייבתו לשלם אלא קציצה אחת היא לשני הצדדים, דאם ימכור ימכור לו ודמיה לכל צד אחד, ודו"ק (ואמנם לפי"ז אין מובן כלל מה מהני בידו דמלוה, ומוכח דלא כדברינו וצ"ע).

ויל"ע היאך יהיה באופן שיהיה בידו אך לא בעצם התשלום אלא בתנאי קודם, וכגון דאם לא ישלם עד ג' שנים הרי היא שלו ומוכרה לו בזול (ובאופן דליכא ריבית בפירות שהלווה אוכל) דאז אחר שעבר הזמן הרי מוכרח ליתן לו ול"ד למשכן, דלעולם לא חייב לו כלום וליכא ריבית קצוצה כלל התם אי נימא דג"כ הכא חשיב חדא קציצה לשני הצדדים, דסו"ס יכול היה לשלם, ויל"ע.

ב. ועי"ד הנ"ל יש לבאר ג"כ ש"י רש"י דס"ל לרש"י דיסוד המתיר בצ"א דכיון דמקבל הריבית על צד היתר מותר לו לקבלה על צד האיסור ג"כ, אלא דבהלואה לא משכחת לה לעולם צד היתר לקבל הריבית שהרי אינה נחלטת. ונמצא שיסוד ההיתר משום דבצד אחד באה לו ע"י מכר דע"י זה מקבל הריבית בשני הצדדים, ומד' הריטב"א למדנו דטעמא אית ב"י משום דאמר' דמחמת המכר נתן לו הפירות על שני הצדדים ולא מחמת המלוה [וז"ש הריטב"א בדף ס"ג בטעמייהו דרבנן דס"ל דאין דרך הלוקחין בכך, ומשמע דטעמא דהתירא לר"י משום דהוא דרך מקח].

ולפי"ז צ"ל דבסאה בסאה ס"ל לרש"י דלא נחשב דיש לו צד היתר לקבל הריבית, דאף דאותה הסאה עצמה יכול לקבלה כהיתר מ"מ הריבית שבה א"א לו לקבלה בהיתר, ונמצא דסב' רש"י לא דצד מכר מתיר אלא דהיתר מכר מתיר.

וני"מ בזה במוכר לו על צד אחד ומתנה עמו שעל צד המלוה ישלם לו מאה ועשרים תמורת מאה שהלוהו, דע"ז לא הני צד אחד אפי' דהוא מכר, דעצם צד אחד היינו צד אחד שקיבל הריבית ולא צד אחד לעיסקה, וכמשנ"ת.

וקושי' התוס' עדיין קאי על רש"י לפי"ז. והנה בגמ' שם מבוי עוד ציור דצ"א באופן שהמוכר אוכל פירות ואם ישלם לו חל המקח למפרע ונמצא שאכל הפירות בריבית ואם לא ישלם א"כ של המוכר הוא, ובציור זה אפשר להבין לשי' רש"י ג"כ דאף דאין מכר הרי אוכל הפירות מחמת דספק שלו הן ולא גרע ממכר.

אכן יש להקשות על מה שכי' למעלה בדברי התוס' מהכא דהרי א"א לומר דקצץ על שני הצדדים, דבצד השני אין הלואה ואין קציצה דשלו היתה מעולם. וני' דל"ק דסו"ס הסיכום ביניהם שמחייבו לאכול פירות הוא אחד על שני הצדדים וה"ל קציצה לספק ריבית, ודו"ק.

ויעוי' ריטב"א בסוגיין שהביא ד' רש"י ותוס', ולהלן הקשה א"כ למה לרבנן שרי פסיקה. וצ"ב דלדעת תוס' הוא קשה ג"כ לר"י, וצ"ל דהקשה לרבנן רק לדעת רש"י, ולדעת תוס' קשה בכל גווני ואי"ז משמע, וגם תירוצו דאיסור צד אחד הוא רק היכא דאין דרך לוקחין בכך, ומשא"כ הכא נ' לכאוי דקאי בשי' רש"י, ונ"ל דהתוס' דהביא הריטב"א לא

פליגי על רש"י אלא מוסיפין לד' דלא רק במכר שרי אלא גם במלוה ובאופן שבידו, ומשום דה"ל קציצה מסופקת, וז"ש הריטב"א בד' התוס', דרבנן פליגי עלי' דרש"י אפי' במכר, והיינו דבמכר יותר מסתבר להתיר וכרש"י ואעפ"כ שרי ר"י גם בהלואה שהיא בידו, וצ"ע בזה.

ג. וכתבתי במק"א לת' הקושיא לדעת רש"י ור"ת דבפירות ה"ל אבק משום דלא ודאין, א"כ סאה בסאה למ"ד בתר בסוף למה דאורייתא היא, ותי' פשוט דבסאה בסאה הקציצה ברורה דודאי יקבל סאה, והספק הוא אם יהיה איסור, ומשא"כ בגווי דהתם דספק אם יקבל ריבית שקצץ כלל, דאותן הפירות עצמן או שיקבל או שלא יקבל ולא חשיב קציצה. אך בסאה בסאה ודאי קציצה על כל צד שבעולם רק אין ברור אם תהיה אותה סאה הקצוצה לריבית, ודו"ק.

ולפי"ז מיושב היטב הקושיא דכל צד אחד יהיה דרבנן ואפי' בבית משום ספק ריבית, והיינו משום דודאי יגור בבית, רק ספק אם חייל על זה שם ריבית אם לאו וכנ"ל.

ונמצא דסב' היתר דצד אחד וסב' רש"י בפירות שתי סב' הפוכות, דכאן בצ"א הקציצה היא לספק ריבית וה"ל קציצה גמורה, אלא דקציצה על ספק ריבית מתיר ר"י, וסב' רש"י ההיפך, דיש קציצה בספק, שהרי אם לא יהיה פירות לא קצץ כלום, ואם קוצץ רק בצד אחד ל"ה ר"ק לכו"ע.

ויש בזה ארבע דרגות דמשכון שדה יש שני התרים דספק ריבית וג"כ ספק בקציצה משום צ"א. ומשכנתא דבית בערי חומה מותר רק לר"י, ופירות בגווי דאין צ"א ובלא נכיתא יש רק היתר דרש"י, ובסאה בסאה (לדעת תוס' דלרש"י א"צ לזה) אסור דאורי' אי בתר לבסוף דל"ש שני ההתירים כלל.

ומשכן לו בית יש לדון אי לגבי סב' רש"י חשיב כהיתר או לאו, דיתכן דכיון דה"ל בידו וכמש"נ א"כ חשיב קציצה ודאית, ויותר נ' דסו"ס לא חייב לו כלום בודאות ומותר ג"כ לרבנן מדאורי'. ובהכי מיושב היטב סב' הג' אשרי ובעה"ת דמשכן לו הוי דרבנן, ולמדו בזה האחרונים דס"ל להו דכל צ"א הוא דרבנן, ובהג' אשרי מקורו מאו"ז, ושם מפורש כן, אך בד' הבעה"ת הקשה במקור מים חיים ס"י קע"ב סק"ב דסותר א"ע, דכ' דבשני מקומות כ' דצד אחד דאורייתא, ויעו"ש שתי' (עי' ספה"ת החדש עמ' תתק"ג הערה 157) ולד' י"ל דאף דאין ש"י בעה"ת כרש"י בפ"י משכנתא כ"ז בפירות שמצויין לבוא (וגם י"ל בעצם זכות הפירות ה"ל ריבית ופשוט) אך כאן ס"ל דמלבד הצד אחד ה"ל ג"כ ספק ריבית, ולרבנן נמי שרי מדאורי' וכמשנ"ת, ע"כ.

ואחר כל הדברים עדיין צ"ע רב (העירוני) דהרי אם נימא דסב' ההיתר משום דודאי מקבל רק ספק אם יש איסור צ"ע ממשכן לו, ואם הסב' דיש כאן קציצה על ספק א"כ במוכר אוכל פירות הרי אם יש הלואה יש ריבית, ומשל למה"ד לאומר אם אלוך אגבה ריבית, ואולי לא אלוה כלל, וכי צד אחד הוא, וצ"ע.

מחילה בטעות

בסוגיא דמחילה בטעות מקשי' בגמ' מאונאה ומתרצי' דלא ידע ומחיל, ותמוה מ"ש לא ידע, הרי יודע שנותן. ושמעתי מהר"ר אברהם לפי"ד האחרונים דאונאה הוא רק זכות מסוים לחזרה בשבות אך עדין חשיב הכל תמורת החפץ, וכאן בנתי' אין טעות רק לא תבע כי לא ידע שיכול לא ליתן השתות מדין זכותי אונאה וזה הוי לא ידע ודו"ק, ועי' ריטב"א מש"כ גבי בידקא והג"א.

אכן צ"ע לפי"ז במקח טעות גמור למה לא מקשי' מהתם, ולפי הנ"ל ג"כ לא יתורץ והל"ל לאקשו"י מברייטא ביותר משתות בטל מקח. ונ' בזה גרע מטעות דלכתח"י נתן לו על תנאי שיהי' מקח לא מבעי לד' רע"א בכל מק"ט הניח תנאי אלא בלא זה דלא ש"כ אין כאן כ' החוזר.

אלא דלפי"ז צע"ג ד' הרשב"א שהקשה ממצות מתנה, הרי לא חלו קידושין ופשיטא דל"ש לטעות. ויעו"ש שעי"ח קידושין ד"כ דקידושין ל"ה חוזר אלא דברשב"א שם נ"ט נ' להדיא דאינו כן.

ואמר בזה הנ"ל דכסף ק"י אינו תמורת האשה אלא תמורת הריצוי והרי נתרצתה לו. [ומבוי היטב לפי"ד הר"ן בנדרים דמפקרת עצמה וכו'] ודכירנא ששמעתי סברא כע"ז דלהס"ד בגמ' התם דתיהב אינה לדידיה ה"ל חוזר תמורת הריצוי שלו לקדשה ודו"ק.

בד' רש"י ס"ו: גבי רבית קצוצה

רש"י ד"ה הכא הלואה וכו' והנה חידש רש"י דהך דינא דא"ר אינו יוצא בדיינים הוא רק במכר וקשה מסאה בסאה דלהדיא בגמ' לעיל דאינו יוצא והוא תמיהא גדולה. והנה בגמ' שם משני דאינו יוצא אע"ג דבדיניהם יוצא משום דמחמת פקדון הם מוציאים, ולפי"ז י"ל כמו"כ ליישב ד' רש"י דחשיב אבק רבית משום דה"ל פקדון, והביאור בזה דחשיב כאילו יש לו חטין אצלו שהרי אם יוזל עליו יוזל, וכבר כתבנו בזה לעיל בס"ד, או יתפרש משום דבתר מעיקרא אזלי ושל המלוה אייקר וברשותו אייקר ודמי לפקדון. וכיון שזכינו לזה מעתה י"ל דכל ד' רש"י יסודם מהך גמ' דס"ל בכללא דרב ספרא בדוקא הוא דכל ריבית שאינה מאוחרת אלא מחויבת מעצם ההלואה יוצאה בדיינים בין רבית דאורייתא או דרבנן אלא דבכ"מ ל"ה הלואה דלהכי אינה יוצאה, והא דלא נקטי' בגמ' הך דר"נ דהא קמ"ל רב ספרא יקשה לפי"ז, וצ"ל דלא בעי' לאוקמי' מימרי' דרב ספרא בפלוגתא.

אכן ד' הגמ' וכן רש"י דידן צ"ע, דהרי לא ישכור ממנו בפחות ה"ל רבית דרבנן לרוב הראשונים, ולהך כללא דרב ספרא למה אינה יוצאת בדיינים, כמו"כ ק' מצ"א בריבית להסוברים דהוא דרבנן. וי"ל בזה דהא דה"ל דרבנן היינו משום דההוזהל אינה כסף תמורת ההלואה אלא נותן הדיורין תמורת דמי השכירות וה"ל מקח בפ"ע, אלא דזה גופא אסור ליתן מקח זול תמורת הלואה אך ל"ש להוציאה בדיינים כיון דאינה מחויבת תמורת מעות שהלוחו וכמשנ"ת (ול"מ לשנויי דהא קמ"ל רב ספרא דהרי סו"ס בדיניהם יוצאה) ועדיין יקשה מעיסקא דה"ל א"ר בהלואה ובדיניהם יוצאה, ויבואר לחלק בסוגיא דעיסקא למה שביארנו שם בהוספה לעמוד ב'.

שי' הרמב"ם במשכנתא

שי' הרמב"ם דחלוק דין משכנתא ממכר באסמכתא דדוקא במשכנתא התיירו אכילת פירות בספק, ויעוין חי' רבינו חיים הלוי ועי' אבנ"ז סו"ס ר"ה שכ' עיקרי הדברים בביאור ד' הר"מ כהגר"ח.

והנה יש לתמוה בכל משכנתא למה חשיב כלל ספק, הרי נותן לו זכות אכילת פירות וזכות זו שוה ממון (וכדחז"י דיכול להחכירה) וא"כ קיבל ודאי רבית ולמה חשיב ספק. וכמו"כ תימה בשכירות שכ' רש"י לעיל דבשכירות בתים אסור מפני שאין כאן ספק ומשמע דבספק שרי, ותמוה הרי נותן לו זכותים לגור בבית ולמה ל"ה רבית גמורה.

ומבוי דלא חשבי' הזכות לרבית אלא תליא בהרוחת הממון בפועל וזכות לא חשיב ממון כלל, וצ"ב. וכמו"כ לענין חזרת ריבית דמבוי פשוט בסוגיין דכ"ז שלא אכל המלוה לא חשיב חזרת רבית ומנעינן לי' מלאכול, ולמה לא נימא שזכה בקרקע לפירותי ומבוי כנ"ל דדין החזרה הוא על פירות ולא על גוף הזכות, והפירות הן ריבית, באופן שאם אכל פירות למ"ד דר"ק הוא לא יופחת כמה שווי הסיכון שלא יהיו פירות אלא ישלם כל מה שאכל. [ומזה יתד נאמנה דמשכנתא בלא נכיתא הוא רק גוף לפירות ולא גוף גמור ויבוי להלן אי"ה]. וחלוק בזה דין רבית מדין מו"מ, דהנה אם יקנה אחד זכות פירות לשנה והמוכר לא יעמיד לו השדה כלל ולא יתן לו לעבדה ובסוף נסתחפה, נראה דיוכל לתבוע מעותיו ולא יוכל לומר לו מאי אפסדתיך הרי לא היה פירות, ומשום דתמורת המעות היא הזכות פירות ולא העמיד לו המקח כלל, וכמו"כ פשוט דאם לא נשתדף לא יעמיד לו שווי פירות אלא מה ששילם דשילם ערך הספק. וצ"ב החילוק. והנה בד' רבינו הגר"ח זצ"ל צריך ביאור דביאר דלא חשיב קציצה כיון שנותן מכר שהריוח בו בספק ומשא"כ באסמכתא הרי הפירות קצוצים דממ"נ אם אזלי בתר הזכות, א"כ יש כאן ריבית גמורה בלי ספק דקצץ הזכות והעמיד לו הזכות, ואי אזלי בתר הפירות א"כ כמו דהוי ספק ריבית ה"ל נמי קציצה בספק

וכמו באסמכתא, דאם הריבת הן הפירות א"כ נימא ג"כ כאן דכשיבואו יהיה רוח ברור לגמרי דהרי הפירות הן הריבית ולא הזכות, והזכות הריהי ברורה וכנ"ל. וצ"ב.

וני בכ"ז בהקדם הערה אחת, דהנה אם הלוח אדם לחבירו מאה אז בתנאי שיקנה ממנו חפץ ששוויו אז אחר וישלם עליו עשרה אז ה"ל ריבית גמורה של תשעה זוזי, וזה דין ישכור בפחות, וכי ברמב"ם דהוא ר"ק (בבתיים כדמשמע להדיא מלשוננו) והנה בפירות שביעית התיירו מסחר בהבלעה דהיינו שמשלם הרבה תמורת פירי הששית ומקבל כמתנה פירי השביעית, וצ"ב למה לגבי ריבית חשיב תשלום ולגבי שביעית לא.

והנראה דבשביעית אסור **המקח וממכר** וכאן המקח הוא לא בפירות ואין כאן תשלום עבור הפירות שביעית או בריבית לא מעשה הקציצה והתשלום נאסר אלא עצם קבלת תמורה עבור ההלואה, [לדעת הרמב"ם והראשונים דס"ל דהוא דרבנן יתכן דפליגי בזה גופא, ולפי ד' החו"ד גבי רבית במכר יל"פ בטעמייהו]. ואף דבדיני ממונות חשיב שמשלם עבור החפץ ולא עבור ההלואה אי"ז נ"מ דהרי מקבל תמורה יותר משווי החפץ והיא תמורת ההלואה ולא תמורת החפץ ואסור לקבלה. וחלוק בזה דין ריבית מדיני מו"מ, דבדיני מו"מ אזלי בתר התשלום כפי שקצצו, דאם קצצו מאה עבור חפץ הרי כל המאה הם תשלום החפץ, ואם יתבטל המקח מאיזה טעם (באופן שאין אונאה) לא יכול לומר לו החפץ שווה זוז ושאר הממון במתנה נתתי לו, דאף דאמת שאי"ז **תמורת** החפץ הרי הוי תשלום על החפץ, ובדיני ממונות נובע הקציצה שביניהם, ואם חפץ אין כאן תשלום אין כאן, ומשא"כ לענין ריבית דאזלי בתר התמורה בפועל ורואים ודנים על מה ועל שום מה שילם לו יותר וכנ"ל. ועי' מחנ"א סי' י"ד ומש"כ שם דבמשיכת הצמד נתחייב המתנה תמורה מה שייד צמד למתנה, ולדבריו א"ש כל הענין. [ועי"ה מש"כ בסוגיא דגלימא בד' הריטב"א ולמ"ש א"ש טפ"י].

ומעתה לכשנבוא לדון לענין קציצה יל"ע דאיכא למימר דקציצה חשיב לא הבטחת תמורת ההלואה אלא מה דההלואה מחיבתו ליתן לו, והרי ההלואה מחיבתו מדיני ממונות ליתן כל מה שקצץ וחייב לו הריבית לולי דין תורה וקציצת הריבית בכה"ג נ' דהיא זכות הפירות ולא הפירות גופייהו, ולגבי הלואת עכו"ם ודאי חשבי' דנתן לו ריבית כמה ששוה הספק לכל דיני ממונות וזו קציצתו, וא"כ ודאי דחשיב הזכות להדבר הקצוץ. אכן לגבי איסורי ריבית אי"ז עדיין ריבית דכ"ז דאין לו ריבוי בפועל לא איכפת לו הזכותים כלל, דזכות אינה ממון בגופה ולא קיבל עלום, וא"כ נמצא שקצץ עמו דבר שספק אם יהי' בו רבית וקצץ ספק רבית ול"ד לאסמכתא דמחייבת דעל הצד שיהי' פירות יתנם דאז קצץ פירות על צד אחד, וזה תורף ד' רבינו הגר"ח זצ"ל ודו"ק.

ובריש פרקין כ' לחלק בין סאה בסאה לספק פירות, דבסאה בסאה יש ודאי קציצה יעוי"ש, וזה בדיוק היפך סב' רבינו הגר"ח, דכל מש"כ ענינו הוא דחשיב קצוץ רק ספק אם יש כאן רבית וזה חשיב ספק, ומשא"כ בכה"ג באסמכתא דלא חשיב אלא צד אחד בקציצה עיי"ש ודו"ק. ומעתה צ"ב לד' הגר"ח מ"ש מסאה בסאה דאי בתר לבסוף ה"ל דאורי', וצ"ל דתליא בזה גופא דאי בתר לבסוף א"כ כשקצץ תשלום דנתברר בסוף דהוא רבית אסור, אך אם בתר מעיקרא הרי בסאה בסאה אי"ז כלל רבית ובמשכנתא ספק רבית ושריא, ופשוט. והנה בסוגיא דגלימא הבאנו תמיהת הגר"ח שם ע"ד הרמב"ן עיי"ש, והרי כאן אין מחזיר הקציצה דהיינו שווי הספק אלא כל פירות שאכל דהם הרבית וחזי' דצריך להחזיר הרבית ולא הקציצה, וא"כ לכאוי' מקור כאן לסברת הרמב"ן, אכן חלוק הכא מהתם, דהכא הריבית לכשתבוא מוכרחת לינתן מצד הקציצה וקרינן ב"י ריבית קצוצה, ומשא"כ התם דמעולם לא נתחייב ליתן לו החמשי ול"ד זל"ז, ועדיין יל"ע בסב' הרמב"ן שם.

ונתבוננתי שוב דמעצם ד' הגמ' מוכח כדב' דהרי הפירות שלקח לדעת הראשונים דזכה בגופייהו אינו מחזיר ומ"מ חייב חמשה, וע"כ בהך חמישי לא נקצץ אלא ריבית דבא מכח קציצה וחייב להחזיר וכמש"כ.

משכנתא שיטת רש"י

הרשב"א דף ס"ב כ' דכוונת רש"י שם ליישב הסתי' ברבינא דהקשו הראשונים וכלומר דסוגיין מיירי במשכנתא בתים ולהכי חשיב דאפיק פירי. ושמעתי להקשות דהרי מבוי' בגמ'

דפליג רבינא על ד' רבה בר רב הונא ואיהו מיירי להדיא בשדה, וא"כ היכא פליגי הרי בשדה מודה רבינא.

והנה רש"י בסוגיין כ' טעמא אחרינא משום דלא קץ, וצ"ב דיש טעם דספק ולמה לא הזכירו רש"י. תו צ"ע בד' רש"י לעיל ס"ו ב' דהדרי פירי היינו פירי דלאחר שלש, ותמוה דהרי ר"נ פליג ארבה בר"ה כדאיתא ברש"י ד"ה הכא, וא"כ למה לא הדרי פירי שבתוך שלש.

ומוכרח מהקושיא האחרונה ברש"י כד' הרשב"א דבמשכונת שדה מודה רבינא דלא הדר. ונ' בכ"ז דדעת רש"י כדעת הרמב"ם (יסוד הדב' מהר" ד. ר.) דסב' ספק מהני רק במשכונתא ולא במכר, וא"כ א"ש היטב, דבהך דנוולא ליכא להאי התירא דספק דהרי במכר עסקי' ולהכי חדית רבה בר"ה התירא דזביני או דלא קץ, וע"ז בעי בגמ' משכונתא מאי, ופירשה הרשב"א אליבא דרש"י במשכונת בתים וקאמר רבינא דמפקי', וא"כ פשיטא דלרבינא בשדה ודאי לא מפקי' וכמו שאמר הוא גופי' בדף ס"ד, וא"ש הכל.

ולדעת רבה בר רב הונא דס"ל להתירא דלא קץ צ"ע מבריינתא דבתי ערי חומה דהתם נמי לא קץ, ויעוי' במלחמות דכ' דהוא מוקי לה בפלוגתא.

האמנם בד' הרשב"א בדעת רש"י צע"ג מד' רש"י ד"ה משכונתא מאי דכ' להדיא דמיירי בשדה (העירוני).

ואילולי ד' הרשב"א הי' אפ"ל באופן פשוט דהא דמספקינן משכונתא מאי משום דפליגי הנך אמוראי אסב' דספק דהיא סב' רבינא וס"ל לאב"י ורבה דל"ש בית משדה וע"כ הוצרכו לטעמא דלא קץ, ונסתפקו בדבר ופשטי' לדידהו דלא מפקי' (וקשה משדה אחוזה, וי"ל כד' הרמב"ם וכנ"ל) ורבינא מיירי במכר ולא במשכונתא וממילא ליכא להיתר דספק וכד' הגר"ח הנ"ל, וכמו דהעמידהו הבעה"מ ור"ח ותוס', ונ' ברי"ף דבפשט לא פליג עלייהו אלא דכ"ש במשכונתא יעוי"ש.

ומעתה י"ל קצת ליישב ד' הרשב"א דסוגיין ודאי בשדה ומשום דפליגי אסב' דרבינא, אבל בעובדא דרבינא גופי' הי' המעשה רק בבית כי היכי דלא תקשי ידי' אדידי', וסתימת רש"י בזה תימה לפי"ד, וצ"ע.

ועכ"פ אחר דזכינן לד' הרשב"א דהך דרבינא מיירי בבית מתיישב ש"י הרמב"ם ברווח כמשי"כ כאן, ולכאוי' יותר מרווח הפירוש הראשון דכל סוגיין מיירי בבית, וצ"ע בדברי הרשב"א למה לא פי' כן רש"י.

תו צ"ע, דהרי הראשונים קשרו היתר הספק בדרבנן דרש"י ס"ד ע"ב ופ"ח ע"א דהוא גופי' ההיתר בדאורייתא דכ' רש"י ס"ב ע"ב, וא"כ צ"ע דכל הנך אמוראי דפליגי היתרא דרבינא יהיו מוכרחין לסבור דאין היתר בנכיינתא בשדה דוחה לרש"י ס"ה פי"ה דמשום ספיקא מותר, ויל"ע. ולת"י הראשון שכתבנו לק"מ.

ואולם צ"ע בכל הנ"ל מד' רש"י להלן גבי חבירי דפי' דאסור כיון דה"ל ריבית ודאית, שאף אם חלקה לא יפסיד מכירתו כלום, וצ"ע דהרי הזכות לקבל חכירות אינו בגוף הקרקע אלא שיעבוד בעלמא, שהרי היכא דעבדה ארבעא שליחותא דמיה חייב לשלם לו ממק"א, וא"כ אף בספק ה"ל ריבית קצוצה ולמה לא פי' כן לרווחא דמילתא שכן האמת (ועי' אבנ"ז שהק' דל"ה ודאי דהיכא דאשתדיף כלהו אין מעלה לו וי"ל דלא שכיחא).

משכונתא- מהג"ר מנדל אטיק שליט"א

א"ה הדברים נאמרו בעומק רב ובקיצור כדרכו וע"כ כתבתי מה שזכרתי וכפי שהבנתי בעצמי אח"כ.

א. הנה בהתירא דמשכונתא בלא נכיינתא בדאורי' (להראב"ד דהתיר באתרא דל"מ) צ"ב.

ונ' בזה דקונה הקרקע לפירות כנגד החוב, ואין ההלואה קיימת (כדמבוי' בראשונים דמהני מחילה) אך אעפ"כ קונה הקרקע כנגד החוב לגוביינא והיא כבר גבוי' אצלו ואכל

פירותי, ועי"ה בטור בתחי' סי' קע"ב. אכן כ"ז ניתן לפדיון ולזמן, דעד אותו זמן קנוי לו כנגד מעותיו (א"ה הגדר אינו מובן כ"כ ועיקר הדברים כתב באבני נזר סי' ר"ד ר"ה) ומשו"ה לא נשמטת דחשיב דההלואה אצלו וכמו"כ לא חשיב לקחת רבית כיון דהחוב אצלו, וצ"ע אם מותר לו לקחת רבית אחרת בחוב דיש עליו משכנתא בלא נכיתא. [א"ה זה ספק עצום ושורש הספק האם מחמת שהקרקע אצלו אין כאן תו **הלואה** או דהוא רק סברא דאין כאן רבית בפירות הקרקע, ועי' תוס' ר"פ בפרקי דטרשא דרב חמא].

ויעוי' רמב"ן בהל' בכורות בסוף דב' שכי' שם סב' רבינו אפרים, ונסתפק בסוה"ד דאפשר דמשכנתא באתרא דל"מ כמו דחשיב מוחזק למלוה הרי הוא חשיב ראוי אצל הלווה כיון דצריך ליתן דמים לפדותה והוא ג"כ אתרא דל"מ, ומבוי' מדבריו דחשיב שהממון אינו אצלו כלל, דהרי חשוב כראוי אצלו ולא כמוחזק, והיינו דממון המלוה ביד המלוה הוא וכנ"ל.

והנה לקמן איתא בגמ' דרב מרי בר רחל קיבל בית במשכנתא מגוי ומכר הגוי ביתו לרבא ובא רמב"ח לשלם לרבא השכירות כי חשש מפני רבית (ויעוי"ש בתוס') ותמוה דהרי רבא מעולם לא לוו ממנו ומ"ש רבית. והמתבאר בזה דכיון דהקרקע חשיב ממון ההלואה ורבא קנה הקרקע ויש לו זכות לסלקו ומצא דיש כאן מלוה עליו וחשש רבית אית בי' וכמשנ"ת.

והנה הובא בראשונים סברא, יעוי' רמב"ן בדף ס"ב בשם הרב אה"ד ויעוי' ספה"ת שער ס"ד ריש ח"ג, דא"א לקנות משכנתא לאחר ההלואה ומשום דמלוה להוצאה ניתנה (א"ה עי' רשב"א ותוס' רא"ש בשם ראב"ד לעיל ס"ה ע"א) ודבריהם צ"ב, דהרי עושה קנין חזקה או שטר ומה איכפת לן דלהוצאה ניתנה (ויעוי' רמב"ן שתמה בזה).

והנה בר"ן בשבועות (וכ"ה בחי' הר"ן ריש ב"מ) הביא ד' הר"י מיגאש דא"א לקנות משכון אחר הלואה אם לא ע"י גוביינא דבי"ד דמהני מגזיה"כ, ותמהו בזה האחרונים. ונ' הביאור בכ"ז דא"א לקנות המשכנתא שיהי' החוב בה ע"י חזקה, דבזה יכול לקנות הקרקע אבל לא להיות הקרקע כנגד החוב, וה"ה והוא הטעם במשכון אליבא דהר"י מיגאש [א"ה עי' במש"כ בע"ה במס' קידושין לבאר ד' הר"י מיגאש בסגנון אחר והוא יותר מבואר לענ"ד, וכן י"ל בד' הראשונים כאן והכל על דרך אחד].

ב. ועי' רמב"ן בסוגיין במש"כ דאם בא הלווה לבי"ד למנוע המלוה מלאכול פירות משום איסור רבית חלוק הדין דבאתרא דמסלקי מסלק לגמרי המלוה מן הקרקע ובאתדל"מ אוכל המלוה כארי והדבר צ"ב מ"ש הא מהא והוא תימה.

והנה בגמ' איתא דמסלקינן אפי' מתמרי דעל בודיא ומבוי' יסוד גדול דאף דיש לו קנין לפירות מ"מ עדין צריך לזכות בהפירות גופייהו ולעשות בהם קנין, ובשכירות בעלמא יש ראיות הרבה שהוא כן ובגוף יש לו רק שיעבוד וצריך לזכות בתשמישין, ובקנין פירות בעלמא בפשטות אינו כן (א"ה יעוי' סוף כתובות דבעל זכה בפירות בגירושין ואפי' במחוברין וכ"ש על בודיא) והכא מבוי' דצריך לזכות בהן. והנה כאן הרי זוכה בגוף לפירות כנגד ההלואה [א"ה כוונתו דאין זה זכי' בגוף דכל קנין העתיד ליפקע ה"ל קנין פירות אך זכיתו כנגד ההלואה היא זכות פירות עולמית דתפקע כשיפדה השדה וכמ"ש הרמב"ן דחוזר ולוקחה. ועי' לשון תשוי' הר"י מובא ברמב"ן דף ס"ד דאחר זמן המשכונה 'חזרו המעות הלואה'] וא"כ הפירות בדין הן שלו, ואסרו חז"ל מדין רבית ובזה הוא מתחלק דבאתדל"מ מחמת שאין מסלקין חשוב שאין כאן הלואה, דמכח זה שא"א לסלקו ממילא המציאות היא דהממון אצלו וכמשנ"ת באות א' [א"ה ואין כאן שינוי במהות קנין משכונה אלא דמחמת שא"א לסלק זה גופא עולה שחשיב דהממון גבי', ומשא"כ באתד"מ דיכול לסלקו ונמצא שאין לו ממון, ועי' בר"ן בכתובות, ודו"ק היטב] וכשחז"ל אסרו לא זכות הגוף לפירות אסרו אלא חז"ל כאילו הפירות הן עדיין רבית, נמצא שהשדה ודאי שלו אך אין לו זכות לאכול פירותיה דהיא אצלו כמלוה והפירות רבית. נמצא שא"א להלווה לסלקו מהשדה רק יכול לדרוש שומא על הפירות. אך באתרא דמסלקי הרי כל זכות הפירות היא רבית דהרי השדה אינו אצלו ולא חשיב דמונח ממון ההלואה בשדה, וא"כ כשהפקיעו הפקיעו כל זכות הפירות שיש לו בשדה ואין לו כלום מדרבנן ודו"ק.

ועפ"י יובן היטב ביאור הגר"ח בדעת הרמב"ם דלכאוי' תמוה דהרי אם שלו הוא אוכל כמש"כ שם א"כ אין כאן רבית (א"ה עי' מש"כ בזה) ונ' דהנה הר"מ סובר דגם באתרא דל"מ הוא דאורייתא, והטעם מאחר שהאחריות על הלווה סו"ס מלוה היא אך הרי קנין

הגוף לפירות בעצמותו אינו ריבית אלא כנגד החוב ושפיר הוא דהרי שווי הגוף לפירות כשווי החוב דלא מיירי כשהקרקע שוה יותר אלא דאסור לקבלו דמכח הך גוף לפירות מקבל פירות ונמצא שבכח"ג מרויח מההלואה, אך זה אינו ברור ושרי מדאורי'. [א"ה משל לזה בצאן ברזל דישייר המוכר לעצמו זכות לפירות דודאי דיש כאן ריבית בפירות ואף דמעתה בדיני ממון נשתעבד לו דסו"ס שכר מעותיו הוא נוטל ומעתה קצץ דיהי' בגוף באופן דזכה בריבית ודו"ק].

והנה הרשב"א כ' דהך דינא דתמרי על בודיא מיירי רק באיסור ולא בהתיר, ולדרכינו י"ל היטב דהרי השיעבוד חל לפירות, וג"כ על הפירות גופיהו כ"ז שלא קצצם חל שיעבוד גוף לפירות, אלא דכיון דה"ל פירות יכול לזכות בהן בשיעבודו בקרקע ובפירות, דכל מה שיהא פירות בזמן המשכונה יכול לזכות, וא"כ לאחר זמנו שיימין לי' ונותנין לו אותן, אך באיסורא הרי אע"ג דהקרקע לפירות הוא שלו ולא מפקי' מיני' חז"ל החשיבו **זכית** הפירות לנטילת רבית, וכ"ז דלא עשה קנין א"א לו ליטלן. ואפש"ל ג"כ דרך אחרת בדי' הרשב"א (א"ה נ' דכוונתו דל"ה אפוקי עד דזכה בהן בפועל אצלו).

וני ראי' ברורה דלא זכה עדיין בגוף הפירות כ"ז דלא קנאן מדמבוי' ברמב"ן בכתובות בסוגיא דדשלב"ל דהלווה יכול לאוסרן בקונם במשכנתא והמלווה אין יכול, ומבוי' דלא חשיב שלו, ע"כ.

עיי' רבינו יהונתן בשיטמ"ק ק"ד, וני' בדבריו יסוד דמה דמתנה משתעבד בההיא הנאה היינו דמשו"ה חשיב שואל שמנבל הנאה מהשאלה ולא מעשה קנין בעלמא עייש"ה, ודו"ק. ועיי' פלוגתת הראשונים בב"מ צ"ט אם פטרינן בעליו עמו במתנה ולהרי"ו ודאי פטרי' למ"ש.

רב חמא

רב חמא מוגר זוזי בפשיטי. הנה לדעת הריטב"א מיירי כשקיבל עליו הלווה כל האחריות וכ"נ מסתימת לשון רש"י. והנה הוא צ"ע מ"ש מהלואה בעלמא, וביותר תמוה למש"כ הרשב"א במיוחדות ס"י רכ"ג והובא בפוסקים דבריבית חל חיובו מדי יום דישנה לשכירות המעות מתחילה ועד סוף, והיינו דכל תשלום ריבית מפרשת שכירות הוא דשוכר ממונו של המלווה, ומ"ש מהא דרב חמא.

ולבאר זה נ' בהקדם ד' הריטב"א בקידושין מ"ז יעושי"ה דכ' דא"א לקנות שכירות במלווה דבשכירות אינו כשותף בגוף הדבר אלא נוטלו ע"מ להחזירו וחילל עליו דין אחריות, ול"ד לקנין פירות. וכתב דזה הטעם למ"ד מלווה ברשות בעלים לחזרה דכיון דחייב באונסי' ה"ל לוקח המעות כדי לזכות בתשמיש במעות ועיי"ש. ותורף דבריו דבמלווה אינו זוכה הממון אלא רק תשמישים וא"א לקנות זה במשיכה. ותמוה דהרי לכאורה קונה המעות להיות שלו לגמרי. ולכאורה מוכח מזה דבמלווה אינו קונה הכסף עד שיוציאו, [ועיי' מש"כ במס' קידושין. מצאתי אח"כ שכ"כ בשיעורי רבינו הגר"נ (יומייס) במס' ב"מ בסוגיא דהילך]. ובאמת שאין כלל ראי' משם דא"א לפעול הלווה ע"י קניית הני מעות לגמרי דבזה יחוי' להיות מכר, אך ע"י קניית המעות לא יקבל זכות שלא לפרוע מיד, אך גדר הלווה שנותן לו הממון שלו לזמן לתשמישיו וכמש"כ הריטב"א וזה קאי אאינו כעין דממונות שיש לו נותן לו כדי שיחזירם והנהו לא קני אלא לתשמישים, וכשעושה משיכה זוכה את ה'בעי' של מטבע זו, אך א"א עיי"ז לזכות בממונות לתשמישין, וכיון שלא הקנה לו לחלוטין הממונות א"כ המשיכה תועיל לו רק שיוכל להחליפן באחרות לפרוע מיד אך לא לזכות השתמשות כדן מלווה ודו"ק, וזה ברור.

ומבואר כאן דבהלואה דיינינן על שני דברים. חדא על הממונות של הלווה, דהיינו האיני בעין שאותם לעולם אינו מקנה לו אלא לתשמישין בלבד, ומלבד זה ג"כ הרי נותן לו המעות ע"מ שלא יחזיר גופן ואפשר שזוכה כבר מיד לגמרי ואפשר שאין זוכה עד שיוציאו ואין כאן נ"מ בזה.

וני' דבזה חלוק דינא דרב חמא מכל הלווה, דברב חמא נוטל את גוף הני דינרין בעין שישתמש בהן עצמו שימוש של הוצאה ובמעות שהן בעין קונה קנין שכירות להשתמש

בגופן להוציא ומשו"ה ס"ד דשרי דאין נוטל שכירות **הממונות** אלא שכר השימוש בזווי שלו. ועפ"י מובן היטב סב' הנמו"י בדעת התוס' דמעתה אין צורך שיקבל אחריות דלאחר הוצאה, דהרי השכירות הוא על השימוש, וכל השימוש הוא בשעת המשיכה קודם שהוציאה, וגם ל"ק קו' החו"ד דבאמת שימוש של הוצאה כשהוצאה זו היא לזמן רב שווה כל הריבית למשלם שהוא שימוש טוב.

ובעצם הסב' שהוצאה חשיב שימוש בשכירות יעוי' שו"ע בסעיף ב' שכ"כ.

קונטרס הקושיות

[הקושיות שסומנו בכוכב נתבאר להם ישוב בס"ד להלן בקונטרס בעניני עיסקא]

קושיות בעיסקא

א. צ"ב אמאי עיסקא הוי רק א"ר, ויעוי' חו"ד קס"ז ס"א דכ' משום גביל לתורא, ויל"ע מד' התוס' דלא אמרי' בכה"ג גביל לתורא. וצ"ע בשו"ע שם לפי החו"ד ועיי"ש מש"כ וצ"ב. והגר"מ אטיק שליט"א אמר דכנגד העמל משעבד לו הפקדון לעיסקא, ואף שהלה ג"כ מלעבב לא גרע מישכור בפחות, וצ"ע לד' הר"מ דישכור בפחות דאורייתא, וסוף סוף זה דבר פלא ועי' בקוני שיתבאר בזה בע"ה.

ב. יעוי' רמב"ן בבני רב עייליש, וצ"ב למה לקבלת שליש אחריות ההפסד נקרא שליש רווח, וכן בריטב"א, וכן בלשון הר"מ, ויש לו שתות בשכר עיי"ש ודו"ק. ד' הר"מ בלא"ה אין להם מובן שם דהשכר הוא שליש לפי"ד ולא שתות, וכ"ז צע"ג.

ג. בד' הראב"ד ושאר"ר מבוי דאם עשו עיסקא באיסור א"א לו לקחת חצי מהרווח ותמוה מאד, הרי הריבית היא הטירחה כדמבוי ברש"י במתני' ואין יוצא בדינין והרווח שלו ודמי לתפסי' משטרא לשטרא וצע"ג. ועי' רמב"ן במלחמות שתי' כן דקרב לומר כן, וג"כ תמוה בשכור עמלו פשיטא שא"צ, וכן תמוה בר"מ פ"ה, אכן בר"מ בשותפין נ' בזה גופא תקנת חכמים.

ד. בתשו' הרא"ש פ"ב ג' כ' דאם הפסיד חייב ליתן כפועל בטל, והיינו דהעבודה רבית, ולהלן שם בתשו' ח' נ' כהראב"ד דהרווח ריבית וצ"ע.

ה. בריטב"א - מיוחס - לק' בדף ס"ט כ' דאם חולקין האחריות כגון דאונסא ופחתא על המקבל וזולא ומיתה על הנותן יתן שכר עמלו דדמי לחנוני, וצ"ב מ"ש לחנוני, ממנ"פ אי מלוה הוי וריבית גמורה הרווח או פקדון ושרי וצ"ע.

קושיות בסוגיא דרב חמא

ו. התוס' התירו בכלים דיש פחת, והק' מהר"ם לקמן מ"ש מספינתא ודודא דבעי' ג"כ זולא מלבד פחת, וכ' הפנ"י דאינו מובן הקו' דהרי כאן ג"כ הנותן מקבל זולא, אכן המהר"ם היטב הקשה דהרי כאן ה"ל הלואה גמורה מחמת דניתן להוצאה ואעפ"כ שרי דאינו רבית, ומ"ש מהתם דיותר אף בהלואה גמורה, ודו"ק וצ"ע.

ז. ברשב"א כתב דנוטל על הפחת וסיים במשו"ה ל"ה הלואה וצ"ע. ועי' מה שנכתוב להלן בד' הנמו"י בספינתא, ועי' רע"א סי' קס"א ודו"ק.

ח. הקשו ע"ד התוס' דהרי בדיני מלוה יוכל לתת כל האחריות על הלווה בלא רבית ולמה כשמקבל אונסין ע"ע לא יוכל לקצוץ ע"ז שכר, ועי' ריב"ש ש"ח, ושם תמוה ביותר.

קושיות בספינתא

ט. כ' הנמו"י דשרי רק כשמשלם בשעת מיתה, וכ' בתחי' דב' דמחמת כן ל"ה הלוואה, ולבסוף כ' דאגרא על פגמא, וצ"ב כנ"ל בד' הרשב"א. וביותר תימא דהרי ביאר דקוצץ על שור שווה מ' ל' דינרים, וא"כ שם הפחת בעשר וודאי דהשכירות יותר דאל"כ אין כאן רבית דנוטל מ' ונותן מ', וא"כ מגרע גרע מישכור בפחות, דהרי דומה לשוכר במחצית שכר דכ' שם הרמב"ן דהוי רבית גמור, ובלא"ה תמוה דישכור בפחות ג"כ אסור, ולדעת הר"מ מדאורייתא, וצע"ג.

י. ברש"י משמע דמשלם בשעת משיכה (כן דקדק הרשב"א בדב') וצ"ב דא"כ ליכא תשלום על הפחת וא"ת דס"ל כהריב"ן צ"ב דמאי גרע מלהשכיר כלי שאין בו פחת דאסור לשיי רש"י (והריב"ן שם דמחק הגי' לשיטתו) ובהו י"ל דכיון דעל הצד דלא יאבד מפסיד שרי, וכן צ"ל בדעת הרשב"א והרמב"ן לא אבה בזה וצ"ב פלוגתיהו.

קושיות במעות על יתומים

*י"א. הראשונים כ' דההתיר הוא מדין מניי וביי, ויעווי נמו"י דכ' (ומקורו מריטב"א) דהסב' דאפשר דלא רווחא, וצ"ע דהרי לעיל במשכנתא נקט כהנך ראשונים דגם בשדה יש ר"ק באתרא דמסלקי, והיינו דלא ס"ל לסב' דרווח ברור ומ"ש הכא, וצ"ב.

י"ב. ברמב"ן כ' שני טעמים, והטעם הראשון כ' בסתמא דמיניי וביי ל"ה דאורי', וזה סתום מאיזה טעם נשתנה ריבית מיניי וביי להתירה, הרי היא ריבית קצוצה מעליא וצ"ב.

י"ג. הטעם השני צ"ב ואין לומר דסברתו דכל היכא דה"ל כפקדון לא חשיב מלוה, דהא ש"י הרמב"ן לעיל דאפי' בקבלת אונסין לבד ה"ל דאורייתא, והתם פשיטא דהוא פקדון ושייך למלוה לגמרי, ומ"ש הכא.

*י"ד. בשיי הריטב"א צ"ב דכ' דסב' מיניי וביי כהנמ"י, וא"כ הוא סב' דלא הוי קצוצה, וא"כ מה דפליג ע"ז הי' לו לכתוב בפשיטות דלא ס"ל כן, ולמה הקשה דה"ל מלוה גמורה, הרי לא זו הפלוגתא. ואי נימא דס"ל דההתיר מיניי וביי היינו דלאו מלוה הוא (ע"י רי"ף קי"ד וע"י לעיל קי"ו ג') א"כ אחר שהקשה דה"ל מלוה גמור הוא שפת יתר לומר דאפי' מיניי וביי אסור, דהרי אין היתר בריבית מיניי וביי, וג"כ סותר למש"כ דהסב' דאפשר דל"ה ביי רווחא. ודו"ק היטב וצ"ע רב. (וכן להלן בד' הריטב"א בצ"ב).

*ט"ו. תו צ"ע דלעיל בסוגיא דמשכנתא ס"ל להריטב"א דבספק מותר וזה פשט הגמ' לא קץ, וא"כ היכי הוי ר"ק כאן, ואפי' אי נימא דס"ל דלא זהו היתר דמיניי וביי, אך סו"ס תיפוק ל"י מדין ריבית ספק דהא לא קץ, וצ"ע.

קושיות בצאן ברזל

רש"י ותוס'

ט"ז. התוס' בסוה"ד נקטו בפשיטות דדיניי כאפותיקי, ותמוה א"כ מאי קמקשה מבכורות והיכי ס"ד דיחשב שלו כיון דפירות אין לו שהרי שם אותם ואחריות אין לו וג"כ אינו חוזר בעין, א"כ מה לו ולחפץ וכלפי מה חשיב בעלים וצ"ע, ושמא להס"ד זה גופא מקשה דיחזור ג"כ בעין.

י"ז. יעווי מהרש"א ומהר"ם שיף ואין מובן כ"כ קושיתם אחר שנתבאר בתוס' בבכורות דהיתר דאורייתא בציור דרש"י משום ספק הוא, א"כ י"ל דג"כ בכה"ג פטור הבכורה. אכן בד' הרשב"א נ' כן דחלוק גדר צאן ברזל בשני הצדדים, וא"כ קשה קו' מהרש"א וצ"ע.

י"ח. התוס' כ' הסברא למה חשיב יד נכרי משום שהי' שלו, וצ"ע דא"כ ולדות למה פטורין הרי לא היו שלו.

*י"ט. בד' רש"י מאד צ"ב מה הכ"ש, ומשום דהתם ה"ל רק מחצה בהפסד אדרבה התם החצי הוא מלוה גמור והריבית היא לא מיניי וביי עד שאנו תמהים למה לא הוי ר"ק (ע"י חו"ד קס"ז בזה) ומשא"כ הכא ומ"ש כ"ש בזה.

*כ'. ותו צ"ע דהכא יש היתר דספק כמ"ש התוס' בבכורות ותוס' ר"פ כאן, אך התם הרי עובד בשלו בודאי ואפי' אי נימא דס"ל לרש"י דהריבית ברווח היא (ע"י"ש בסוגיא בקושיא ג') תמוה להרמב"ן דע"כ ההיתר לא משום ספק אלא משום מיניי וביי, והתם ליכא להך התירא ומאי קא קשיא ל"י קו' רש"י, וכן בראב"ד הובא בבעה"ת ובתשובת הר"ן נ"ג (ושם כתוב בשם הרשב"א והוא ט"ס) והרי ש"י הראב"ד ג"כ דליכא להתירא דספק וק' כנ"ל.

כ"א. ויעווי תוס' רא"ש דלא הזכיר כלל ענין ספק וכי דההתיר משום דממושכן אצלו, וצ"ב מה ההתיר בזה, ויעווי תוס' רא"ש לעיל ס"ד ב' דג"כ לא כ' כדעת תוס' דההתיר

במשכנתא משום ספק אלא משום דממושכן. והנה בסוגיא דמשכון כתבנו משמי דהגר"מ אטיק שליט"א יסוד ההיתר במשכנתא דהחוב אצל המלוה ואין כאן מלוה, אך הכא ל"ש לומר כן, וצ"ב מה ההתר בזה.

רמב"ן

כ"ב. בד' הרמב"ן כאן ובע"א נראה להדיא דנשאר הצא"ב של הנותן לגמרי והוא בגדר פקדון, וצ"ע דבסוגיא דיבמות מסק' הסוגיא להפך דלכו"ע הנכסים של המקבל ול"ש להנותן, דהרי מחוסר גוביינא, וצ"ע. והתי' בזה דשם הפירות של המקבל וה"ל שלו, אך כאן הפירות לנותן.

כ"ג. לכאוי דבריו סותרים אהדדי, דכ' דחנוני ל"ה כדין מתנה ומשום דמוציאן, וא"כ ה"ה בעיסקא, ולעיל בע"א כ' דעיסקא ה"ל מתנה כמו צ"ב.

כ"ד. תמוה מאד דבשלמא בחנוני ניחא, אבל בעגלים וסייחים הרי א"א להוציאן ושלו הוא מחזיר.

כ"ה. שי' הרמב"ן בסוגיא דספינתא (בתי' קמא) דאונסין בלא פחת ה"ל רבית דאורייתא יקשה, דהרי בכה"ג ודאי הדודא ה"י שייך לנותן ואעפ"כ מדאורייתא אסור, וא"כ מאי קשיא לגמ' בצ"ב מבכורה, הרי אפי' אי הוי דנותן נמי אסור דכ"ש מדודא, והתי' בזה דע"כ יש לחלק דמינני' ובי' שריא כשהוא שלו, אך ליטול שכר ה"ל ר"ק.

כ"ו. ויעוי' ריטב"א דכ' דקו' הגמ' דאפי' מדרבנן צריך להיות מותר דאין כאן הלואה, ותגדל התמיהה דכ"כ דכ"ש מספינתא דאסור לחד מ"ד, וכן בדודא ולמה כאן יהי' מותר, ומה לזה ולבכורה, הרי ודאי דספינתא שייך לנותן, וצע"ג.

בענין מ"ש ממתנה

כ"ז. וכמו שהקשינו ע"ד רמב"ן תמוה בד' הירושלמי הר"מ בהג' הגר"א ריש קע"ז עיי"ש, ובהג' הגר"א קס"ח ס"ק ס' ובהג' הגר"א ריש קס"ז, ותמוה דאם יש בזה איסור אך אינו של הלווה עדיין, וא"כ מה קשה מבכורה, וביותר דהירושלמי עצמו הקשה ג"כ מבכורה.

כ"ח. ויעוי' ט"ז ריש קס"ז מש"כ שם, ועי' חו"ד, וד' הט"ז תמוהין דמה דתי' דשאני עיסקא דלהוצאה עדיין קשה מצ"ב, ומצאתי בפנ"י שכבר תמה עליו בזה.

כ"ט. ויעוי"ש בתשו' הרא"ש (והוא בכלל פ"ח ב' ומש"כ בט"ז - ט"ס) ותמוה מש"כ דאם משתמש ומוציא כיון שכל האחריות עליו אינו שומר, דאם סב' דל"ש שומר בכה"ג למה תליא אם כל האחריות עליו.

הוספות

ל'. התוס' ב"ק ק"ב התירו עיסקא באופן שאם יפשע יקבל כל האחריות יעוי"ש, ובתוס' ר"פ ובטור שהביאו וצ"ב דהרי אחר שפשע ה"ל מלוה גמור ומה ההתר, ומה איכפת לן שבתחילה ל"ה קרוב להפסד, ועוד שהקציצה שבתחילה ה"י הרווח שלו בדין, אבל אחר שקיבל הלווה האחריות א"כ הפירות שלו וה"ל רבית.

ל"א. אחר שלמדנו מד' התוס' בסוגיא דר"ח דאם ניתן להוצאה ה"ל מלוה בכל גווני, א"כ בעיסקא אפי' כל האחריות על הנותן יהי' אסור, והיאך שרי במקבל שני שליש ההפסד (וא"ת דקבלת האחריות גופא ה"ל השכר א"כ ה"ה בר"ח וכמו שהקשינו בקו' כ"ו) ובזה י"ל דקרוב לשכר ורחוק להפסד אין כאן, אך עדיין צ"ע בד' הטור בשם רבינו ישעי' דבקצץ עמו אסור אי אחריות על הנותן מלוה דמחזי כריבית, ולמה מחזי הרי הוא רבית גמורה.

קונטרס בעניני עיסקא וצאן ברזל

והמסתעף בכל עניני קרוב לשכר ורחוק להפסד
[ויקרא שמו תורת אנגליה על שם מקומו]

א) בהתר בעיסקא מדאורייתא

יעווי לעיל שהקשינו (קו' א') למה עיסקא ה"ל דרבנן, והנה רש"י במתני' דצ"ב כ' דהך מתני' יתירה היא דכ"ש מחנוני דה"ל מחצה הפסד, ובעיסקא כל ההפסד ללווה, ותמהנו דהרי עיסקא גריעא דה"ל מלוה גמור וריבית קצוצה שאינה מיני' ובי', וגם דבשלמא לרש"י י"ל דיש כאן היתר ספק בשניהם אי נימא דהריבית בעיסקא היא הרווח ולא העבודה, אך לדעת הרמב"ן ודעימ' דלא ס"ל כלל להתירא דנשך שאינו ברור וס"ל דההתיר בצ"ב משום מיני' ובי' א"כ עיסקא לאו מיני' ובי' הוא, והן הרמב"ן גופי' הסכים עם קו' רש"י וכן הראב"ד בבעה"ת (וכ"ה בתשו' הר"ן ושם - רשב"א - והוא ט"ס) ואינהו הרי ס"ל להו באתרא דמסלקי דהוי ר"ק בשדה נמי וא"כ פליגי אהתירא דספק רבית. ומוכרח מזה דגם בעיסקא יש היתר דמיני' ובי', ובאמת דשתי התמיהות מיתרצא בהדדי דמחמת דחשיב כל העיסקא כקרן אחת, א"כ ה"ל חצי בהפסד והרווח חשיב מיני' ובי', ומשו"ה ה"ל דרבנן לדעת הרמב"ן. וצ"ב הטעם וכנ"ל.

וני דבאמת זה דבר פשוט דהרי מבו' בגמ' לק' ק"ד דאם השקיע חלק המלוה בעסק אחד והפקדון בעסק אחר והפסיד חלק המלוה לא אמרי' דההפסד על הלווה אלא דר הלה פסידא בהדיה.

נמצא דלעולם רק מחצה הפסד עליו, דא"א לומר דבהך מחצה כל ההפסד עליו, דהרי גם אם ה' ההפסד בקרן זו ע"כ נוטל רק בחצי הפסד, וה"ה ברווח, דאם הרוויח חלק המלוה וחלק הפקדון לא הרוויח נמי חולקין ברווח, נמצא דהפקדון מחצה על מחצה ברווח והפסד וכן המלוה. ואכן א"כ תמיהא אמאי קרי ל' מחצה מלוה, ופשוט דאין כאן כלל מחצה מסוים דלא ניתן להתחלק, ומכח השיעבוד להדדי חשיב קרן אחת מחצה להפסד ולרווח. ובקצרה דא"א לומר דיש כאן מלוה על חמשים כ"ז שא"א לו להפסיד ולהרויח באותם חמשים, וכל כמה שיחלקם ויחזור ויחלקם לעולם מחצה ומחצה הוא וה"ל קרן אחת ומחצה ומחצה, ודו"ק היטב.

אכן עדיין צ"ע דנ' דהך דינא דהנהו בי תרי דמבואר דהכל משועבד זל"ז דהוא מימרא דרבא הרי הכא אזיל בזה לשיטתו שם דל"מ למשתי ב' שיכרא אך לנהרדעא ודאי יכול הלווה לחלקם זה מזה וה"ל מלוה גמור בחציו ופקדון גמור וכל רווח הפקדון והפסידו הולך לבעל הפקדון, דלא גרע החלוקה משתית שיכר דשרי, וא"כ הדרא קושין לדוכתי מ"ש דחשיב כקרן אחת ולא כמלוה גמור על חציה. וכמו"כ צ"ע מד' השו"ע ריש סי' קס"ז (עיי"ש"ה בשו"ע רמ"א והגר"א וחוו"ד) דהתם אין ציור דמשתעבדי זל"ז, ובשלמא באופן דעד חנוכה מובן דלכה"פ רווח הפקדון משועבד לקרן ואם ירויח ואח"כ יפסיד ובחנוכה יש רק מנה יתן לו, אך באופן דהשו"ע צ"ע כנ"ל דה"ל מלוה ממש ואיסור דאורייתא, והיאך שרי בהתנה בכל שהוא, וצ"ע.

הוספה

ועתה נתבאר ענין זה בס"ד דהנה ביארנו בסוגיא דחביתא דחמרא דיסוד האוסר בהלואה כשנותן תמורת מה שהלווה יותר, ולהכי במתנה שרי דאינו תמורת ההלואה, ונראה יותר דזה המגדיר של ההלואה לענין רבית, דאם תמורת מה שנתן נותן אותו שוויות זה קרן, ואם יותר הוא רבית וז"פ. ומעתה אין נכון לומר דבעיסקא תמורת החמשים מלוה קוצץ המלוה חמשים, ותמורת הפקדון קוצץ את הפקדון גופי' להפסד ושכר, דהרי המלוה נותן המלוה רק אם יקבל הלה פקדון, וכן הלווה מוכן לקבל הפקדון (עצם הקבלה ולא העבודה) רק אם יתן לו מלוה נמצא דהקציצה דתמורת **מאה** יתן חמשים באחריות המלוה וחמשים באחריות הלווה והם הם תמורת הכל יחדיו דהחמשים הראשונים הם תמורת כל המלוה ביחד עם החמשים השניים והכל קרן אחת, וזה אור גדול בביאור סוגיין.

[ו]י"ל בזה עוד דהנה מעיקרא הם לא חילקו האחריות כלל אלא נותן לו מאה בעיסקא למחצית שכר ויחזיר לו המאה בתום הזמן, וחז"ל תיקנו לחלק האחריות ביניהם למחצה ומחצה כדמבוי' בגמ' ק"ד, וא"כ מכח זה לא יתחלק הקרן שהוא קצץ מאה תמורת מאה וכנ"ל]

ויעוי' לעיל דף ס"ו שהקשינו תמיהא עצומה ע"ד הגמ' דף ס"ב גבי כללא דרביתא, דהרי עיסקא היא יוצאה בדיניהם מלווה למלווה ובדיניהם לא הדרא, וכן קשה ע"ד רש"י דף ס"ב דל"ש אבק רבית במלווה. ולדרכינו י"ל דהרי הכל קרן אחת ומחלקין האחריות כמ"ש וכמו שנבאר להלן מיסוד ד' המיוחס לריטב"א, וא"כ לא חשיב מלווה, ויסוד ההיתר דאורייתא אינו משום דחסר קציצה אלא דל"ה מלווה גמור ולהכי ה"ל אבק רבית, וזו ראי' נאמנה.

ב. בגדר קרוב לשכר ורחוק להפסד

עכ"פ נתברר היטב דיסוד דין עיסקא דהכל קרן אחת היא, ועדיין לא נתיישבו ד' רש"י כל צרכן דמה הכ"ש כאן, הרי חציו ה"ל מלווה גמור, ואי מחמת באין הכל מלווה ל"ה מלווה א"כ מה האיסור, וגם אין סב' לומר כן, וא"כ מה איכפת לן דהכל קרן אחת.

ויעוי' במיוחס לריטב"א מש"כ דכשנוטל כ"א חצי אחריות כגון גניבה ופחת והלה נוטל מיתה וזולא דמיא לעיסקא ושרי בשכר עמלו, וכבר תמהנו (קו' ה') מ"ש זל"ז.

ומכח זה ועוד הרבה קושיות בקוני' הקושיות נ' יסוד גדול בכל הענין והוא שורש ועיקר להבנת כל הסוגיות דעיסקא והמסתעף.

דענין מה דאסרה תורה הלואה ברבית והתירה שכירות הוא משום דכשיש לאדם חפץ כגון פרה יש לו בה הפסד ושכר, וההפסד הוא מיתה זולא וכו' והשכר הוא חלבה וולדות ואז ההפסד בספק והשכר בספק וה"ל קרוב לשכר וקרוב להפסד. וכשיש לו ממון אז אין לו שכר והפסד כלל [מלבד הפסדי גוף המטבעות, אך אי"ז הפסד מחמת הממון, ונ"מ כגון שנתנו בהלואה כשאנו בעין] והתירה לו תורה להשכיר פרה ולהבטיח לו השכר שהוא שלו כ"ז שההפסד שלו, אך כשמלווה ברבית אז ההפסד על המקבל והנותן נוטל לעצמו רבית ויש לו השכר כודאי וזו רבית קצוצה דנמצא נוטל לא עבור חפצו שאפשר ג"כ שיפסד אלא עבור הממון ויש כאן ריבוי ממון. ושמעתי (מהר"ר יחזקאל כהן נ"י) בביאור החילוק בין מלווה לשכירות לענין רבית הביאור בגדר האיסור הוא **מרב**ה הונו ול"ש בשכירות אלא במלווה, וכשנותן מאה ומתחייב להחזיר מאה ועשרים נמצא שנוטל **יותר** ממה שהלווה, אך אם ההפסד על הנותן נמצא שלא **נתחייב** לו מאה ועשרים אלא ספק שמונים ספק מאה ועשרין ואין כאן ריבוי דאין מחזיר לו בודאי הקרן שיהי' שייך איסור על התוספת ואין כאן קציצה לא בקרן ולא ברבית. (ופעמים שעושה הקרן בודאי והרבית בספק וכגון בקרוב לשכר, ובזה נחלקו רבוותא אי חשיב רבית קצוצה) וזה מתפרש היטב כמו שכתבנו.

והנה בסוגיא דמשכנתא תמהנו בדברי הרמב"ם דכ' דהטעם דשרי בספק וכ' שם וז"ל שהרי אין בשדה פירות מצויים בשעת הלואה ואפשר שירויח ויהו שם פירות ואפשר שיפסד בזריעתה ועבודתה ולפיכך היא א"ר עכ"ל, וקשה למה הוצרך לומר שאפשר שיפסיד בזריעה הנ"ל, דאפשר שלא ירויח וה"ל רבית בספק, וכן יש לדקדק כד' רש"י ס"ח ע"א ד"ה ולא מילתא וז"ל דרבית גמורה היא דאין כאן ספק כעושה ואוכל שפעמים **שמוציא** ואינו נוטל עכ"ל, ותמוה כנ"ל.

ולהנ"ל י"ל בד' הרמב"ם באופן חדש דמעולם לא התיר הרמב"ם רבית קצוצה בספק, אלא דכיון דיכול להפסיד ה"ל קרוב לשכר ולהפסד, וכנגד הוצאתו רשאי ליטול פירותיה, ועדיין צ"ב הרבה דהרי אין ההפסד בגוף הקרן וזל"ש בזה לפמ"ש שם מהגר"מ אטיק בגדר המשכנתא, ואכמ"ל.

ושורש הענין בזה משום דממון אינו מתרבה לעולם, ואם יטמון אדם כספו באדמה לאלף שנה לא ירויח כלום, והאופן להרויח הוא ע"י שיקח א"ע קורבת הפסד, וכגון שיקנה פרה בכספו וכנ"ל, ותמורת קורבת ההפסד יכול לקבל הרבה רווח אשר באופן הרגיל יעשה הרבה יותר משיעור הפסידו.

נמצא דכשמשכיר חפץ כיון שההפסד על המשכיר וה'בעין' הוא ברשותו בדין שיהא תשמיש הימים רווח שלו, וכשנוטל עליו ממון, שכירות הוא נוטל, אך כשמלווה ממון הרי

מא

הממון בעצמו אינו נותן רווח, וא"כ כל הרווח נוטל מחמת שהלוהו לחבירו וזה גופא ריבית שאסרה תורה. וה"ה כשמשכיר חפץ ונוטל שכר קצוץ ומטיל כל האחריות על המקבל ה"ל כהלואה גמורה **דאורייתא**, דהרי אם אין ההפסד עליו ה"ל כאילו מכר הפרה והלוה דמים, דכל מה שה"ל לו רווח הפרה מחמת שה"ל נוטל הפסידה ועתה כשמקבל רווח בלא הפסד זה א"א כלל בלא ההלוואה ודמי המלוה נוטל ולא תשמישי פרתו ודו"ק, וה"ל רבית גמורה. אכן בזה יש לדון ולומר דבאמת הפרה ידידי ורווחה שלו, ומה דהטיל האחריות על הלה תנאי הוא דשדי עלה ואי"ז נ"מ לזכותי הרווח שלו וה"ל כהערמה, ויבוי להלן בכ"ז.

ויש בכ"ז מין שלישי והוא כשאינו קוצץ שכר כלל אלא משאיר החפץ ברשותו לשכרו ומטיל ההפסד על הלוה דאז לא דמיא לרבית דהרי סו"ס אינו בטוח ברבית כלל ואין כאן קציצה אלא על הקרן ורק רווח ממונו שייר לעצמו בלא ההפסד ואין צורך כאן להיתר דכל ספק רבית שרי, אלא הכא אינו נוטל מהלוה אלא מחלק הממון באופן דלו עצמו יהי הרווח וללוה ההפסד וזהו ענין קרוב לשכר ומשום דאין כאן ריבית נוספת אלא דממילא ע"י תנאו מרווח, ונחלקו רבוותא בגדרו והתירו וכמו שנבאר.

ג. ביאור בסוגיא דעיסקא

ואסרו חז"ל גם באופן זה דקרוב לשכר ורחוק להפסד, ומעתה מובן היטב הכ"ש שכי רש"י דכיון דעיסקא קרן אחת היא וזה נוטל מחצית ההפסד ואפי"ה אסור כ"ש כשמטיל כל ההפסד על הלוה.

ועדיין צ"ע מה שהקשינו, דהרי אין הרבית בעיסקא מינ"י ובי", וא"כ מה הוקשה להראשונים [עכ"פ להרמב"ן דלא ס"ל להיתר דספק] אכן כבר כתבנו להוכיח דהאיסור הוא ברווח (קו' ג') וע"י לשון הרמב"ם שכ"נ בפ"ו ה"ב וה"ג משותפין וכ"מ להדיא בשיטמ"ק בק"ד **בשם רב האי שאסור הרווח** בכה"ג והיינו דחלוקת האחריות והרווח שתיקנו חז"ל אסרו שתה"י באופן של מחצה ומחצה דאז עובד בחינם, ולכן כמו דאסרו קרוב לשכר ורחוק להפסד אסרו מחצה שכר ומחצה הפסד, והוא דין בפ"ע וכמש"כ הר"מ, יעוד תיקנו' ומיושב היטב ד' הר"א אב"ד דכ"ז דלא שילם הלוה הרווח א"צ לשלם, וכן הי' פשוט לרבותינו הראשונים. ויצא הרמב"ן לחדש דכיון דכל האיסור משום טרחו שהרי רק בכה"ג אסרו, א"כ ובאופן שמסלק דררא זו אין איסור שהרי התירו בשכר עמלו, והרי אם ישלמו לו היתומים אין כאן איסור כלל, וא"כ כיון דיסוד התנאי הי' מחצה על מחצה ישלם לו שכרו ונפטר הימנו, וע"ז הוסיף דקרוב לומר דכיון שכן ה"ל אבק ריבית שאינו יוצא, ואפי"ה אם לא ישלם לא נפקע תנאים במחצה על מחצה וחשביי כאילו הטירחא היא הרבית כיון שבלא הטירחא יהיה הרווח ריבית.

ולדברינו מיושב ד' המיוחס לריטב"א דבנוטל כ"א מחצה מהאחריות דמיא לעיסקא ושרי בנוטל שכר עמלו וא"ש היטב דדמי לעיסקא דבסך כל הקרן נוטל מחצית אחריות וא"כ מגיע לו חצי הרווח אכן הלה טורח בחינם ואסור, ודבריו אלו הם מקור ושורש גדול לכל דברינו בכאן [וע"י לעיל בסוגיא דחביתא דחמרא שביארנו בארוכה בד' הריטב"א]. ולדעת שא"ר כ"ז דאין כאן ממון שכל אחריותו עליו והכל קרוב להפסד לא גזרו חז"ל בזה כלל.

והקשינו (קו' ב') למה נקט הריטב"א והרמב"ן בקושיא לשון שליש רווח הפקדון, ומעתה הדברים מאירים דהרי תקנת חז"ל הי' שיטול הלוה שליש נוסף על חלקו ויש בזה עוד אופן דאם הנותן לוקח אחריות על שליש חלק הלוה א"כ הרווח על אותו החלק שלו הוא ורשאי ליטלו וזה נותן ללוה שהרי מחצה לשכר הוא, ונמצא שנותן לו שליש רווח הפקדון. וזה להדיא ד' הרמב"ן בקושיא שם שכי דכיון דנוטל בעה"ב בהפסד ארבע הי' ליטול ג"כ בשכר וג"כ כתי' שם דכי' שם והי' מן הדין שיטול במתעסק וכו', נמצא בע"ה מפסיד שליש מן הראוי לו מן הדין ע"כ, וג"כ כוונתו לשליש רווח הראוי לו. [וכוונת התי' שם דכיון דהעיסקא בסתמא מחצה ע"מ א"כ כך הוא הראוי, ובאמת בדברים שעיקר הרווח מהממון והטירחא מעט אין מתנים כן אלא רביע, וג"כ התי' כנ"ל וכמ"ש להלן שם הרמב"ן, ולא תיקנו לפי חישוב ההפסד אלא ממה שהי' צריך לקבל דלמה יפסיד בע"ה יותר ודו"ק ואכמ"ל].

הוספה

וראה זה מצאתי מילתא דתמיהא בד' המאירי (הו"ד בברית יהודא בהל' סב"ס ומש"כ שם בשם הריטב"א מיוחס אין שייך לכ"ז) דהקשה דסאה בסאה תשתרי שהרי קרוב לזה ולזה הוא, וכמו דשרינן בעסק בכה"ג וכוונתו להא דאיתא בגמ' קרוב לזה ולזה שרי, והיינו עיסקא, וכמו שפ"י שם המאירי דהיינו פלגא מלוה ופ"פ ונותן שכר עמלו. והדברים תמוהין לחדא דמה ענין זל"ז, הרי סב"ס מלוה גמור לכל הלכותיו ודקדוקיו, ואף אם סב"י"ל דאין כאן רבית דיכול להרויח כמו גם להפסיד, אך מה ענין זה אצל עיסקא דבמלוה אינו מרויח ובפקדון לעולם ליכא איסור ריבית, ומה דעובד בשבילו הרי נוטל שכר עמלו וא"כ מה הדמיון זל"ז.

ומבואר להדיא יסוד גדול דבעיסקא מחמת שהכל קרן אחת וכמשנ"ת הי' מקום לאסור ליקח הרווח לגמרי ושרי מטעם קרוב לזה ולזה, ומכאן זה מוכיח המאירי דשרי קרוב לזה ולזה בהלואה, ויעוי' רע"א דף ע"ב דהבין בד' התוס' דף ע' דשרי קרוב לזה ולזה רק במכר, ולדברינו י"ל כוונת התוס' דהא דשרי במקבל זולא לבד וחשיב קרוב לזול"ז הוא נאמר רק במכר, אך עצם ההיתר בכ"מ הוא וכדמבוי' במאירי.

עכ"פ זכינו מד' המאירי להא דעיסקא הכל קרן אחת והכל תלוי בקריבת השכר וההפסד, וזה מקור גדול לכל דברינו, ועכ"פ דבריו עדיין צ"ב, ועי' מש"כ בענין קרוב לשכר בדף ס"ד בהרחבה בביאור ד' המאירי.

ז. סוגיא דרב חמא

והנה לפי"ד צ"ב בד' התוס' בסוגיא דרב חמא דנקטו דכל שניתן להוצאה ה"ל מלוה אפי' אי אחריות על הנותן, וברמ"א מבוי' דה"ל מדרבנן, ויעוי' מהרי"ק קי"ט דכ' דה"ל ר"ק, וצ"ע במה ה"ל מלוה מדאורייתא, ושמה תאמר דס"ל דבלהוצאה תליא מילתא א"כ למי"ד מלוה לאו להוצאה בטלה תורת רבית (לשי' רש"י ד"י מ"ז דלהך מ"ד חייב להעמידה בעיסקא) ועוד דהרי צ"ב לאו להוצאה וה"ל ר"ק בקצץ.

וני' למש"כ לעיל דיסוד האיסור דנתן מאה וקוצץ מאה ועשרים, ומש"כ בקרוב להפסד דאין לו אפי' המאה, ובנותן לו להוצאה ה"ל נתינה גמורה המחייבתו מאה ועשרים בכל גווני, וזה מלוה האמור בתורה, ומאי דהנותן מקבל אחריות ה"ל תנאי בעלמא מהצד, אך הנתינה היא נתינה גמורה. וכמו דכ' בראשונים דמדין מתנה ש"ח הי' צריך להתיר צ"ב ה"ה הכא איפכא לאסור מדאורייתא בכה"ג, ודו"ק היטב.

נמצא דיסוד המחייב הוא הקבלה אלא דיכול להיות בתרי גווני, או ע"י שיקבל להוצאה ה"ל קבלה גמורה ומחייב החזרה לחלוטין, או ע"י קבלת אחריות דה"ל קבלה מכח שאחריותו עליו ונמצא שעשאה דמים, ועוד יתבאר אי"ה להלן.

והנה שי' הריב"ן להלן דבזולא על הנותן שרי, ואף הראשונים לא נחלקו עליו אלא מדרבנן [לבד הרמב"ן] ויש לתמוה דהרי בסאה בסאתיים אסור דאורייתא ואף בזולא על הנותן, ומ"ש הכא סאה בסאה מספינה בספינה, והרי אין זולא סתירה להלואה.

ואכן י"ל דהכא מה שהזולא על הנותן אי"ז קציצה אלא מחמת שלא קיבלו, אך לדברינו הוא מובן היטב דסאה בסאה הרי להוצאה ניתנה וה"ל מלוה גמור, ומאי דמחזיר סאה משום דיכול לקצוץ מה שירצה, אך כאן הרי אינו להוצאה ואינו מלוה אלא מכח קבלת אחריות, וכ"ז שהחפץ ברשות הנותן ליוקרא אין כאן מלוה.

[גם י"ל מצד אחר דהרי כ' הריטב"א בריש פירקין דמוכר ונתייקר ל"ה דאורייתא משום דאינו נשך ברור, ותמוה דא"כ גם סאה בסאתיים אינו ברור דשמה יוזל מחצה. וביותר לדברינו דבעי' ריבוי בקציצה הרי לא קצץ ריבוי, ולכאוי' הי' פשוט דכאן הקרן הוא החפץ ולא דמים ומשו"ה אסור. אכן בגמ' מבוי' להדיא דרק משום בתר מעיקרא אסרי' לה, וע"כ דאף דבהל' מלוה הקרן הוא חפץ בריבית לא אסרה תורה אלא חזרת דמים יותר מההלואה (ויעוי"ש בריש פרקין שכי' בזה בס"ד) וא"כ עדיין יקשה ג"כ בספינתא דאי בתר מעיקרא ה"ל ר"ק. וג"כ י"ל בזה כנ"ל דהתם ה"ל קבלה גמורה דלהוצאה הוא ומשו"ה אזלי' בתר מעיקרא, אך הכא מעולם לא נתחייב לו ספינתא אלא היוקרא והזולא של הנותן משום דלא יצאה מרשותו ודו"ק. ועכ"פ ארווחא ליישב שי' הרמב"ן דבאונסין ה"ל רבית

קצוצה ולא חשיב קרוב להפסד מחמת הזולא דחשיב כהלואת חפץ בחפץ דאזלי בזה בתר מעיקרא וה"ל ר"ק, ועוד יש לעיין בכ"ז.

ומעתה מובן היטב ת"י הפני"י על קו' מהר"ם לפי דעת הרמ"א דכיון דהזולא ואונסין על הנותן לא איכפת לן כלל דיש כאן מלוה גמור, דסו"ס הרי המקבל קרוב להפסד ומשו"ה שרי, אבל בפחת גרידא לא שרי ולק"מ מהכא להתם.

ולפי"ז י"ל נמי ד' הרשב"א (קושיא ז') דכ' דל"ה הלואה משום כך, והכוונה דכיון דאגרא על פגמא יכול ליקח שכר על הפגם ול"ה הלואה דאסור לקחת שכר דכיון דיש פגם שרי, וכמו"כ י"ל ד' הנמו"י שהקשינו (קו' ט') דבתח"י דב' כ' בסוגיא דספינתא דאין הלואה ולבסוף כ' דאגרא על פגמא. וביותר דהרי שם את הפגם ב"י זו"ז והיאך לוקח יותר, והשתא א"ש היטב דכיון דהפגם שלו יש לו זכות לתבוע שכר כנגדו ול"ה הלואה ולא איכפת לן שהפגם י' והשכר עשרים.

וכ"ז אליבא דהרמ"א, אך לדעת מהרי"ק לא נתיישב כלל דאם אונסין לא מפקיע שם הלואה כיון דלהוצאה ניתנה ואמרי דהוא רק תנאי לפטור כמשנ"ת, א"כ מה יהני פחת לזה ומ"ש אונסין מפחת מדאורייתא, וצ"ע.

ועי' קו' ח' וג"ז לדעת הרמ"א י"ל דזה גופא נאסר דמחזי כהלואה, אך לדעת מהרי"ק צ"ע למה אסור דאורייתא, הרי אינו אגר נטר. ואולי י"ל דלוקח יותר משווי דבר זה וה"ל כישכור בפחות אלא דיל"ע למ"ש רש"י ס"ד דגם ישכור בפחות שרי בשכירות על ספק, וה"נ הכא ועוד דלדעת רוב ראשונים הוא רק דרבנן וצ"ע.

ה. מעות של יתומים ובגדר ההתיר דמיני' ובי'

יעוי' קו' י"א וי"ד בגדר מיני' ובי' ואפשר דל"ה רווחא וסת"י ד' הריטב"א בזה, ונ' בזה דלעיל ביארנו דיסוד דין שכירות הוא תשלום קצוץ על תשמיש החפץ ובהלואה אסור ליקח זה, והיכא דמשייר לעצמו תשמישי החפץ אך אינו קוצץ זהו מיני' ובי'. וסב' הנמו"י נ' דזה גופא ההיתר דלא קצץ לו ריבית נשך מן הלווה אלא רק רווח ממונו שלו אוכל וזה לא אסרה תורה דשמא לא יהי' רווח, וא"כ נמצא דאינו מבטיח לעצמו רווח ול"ה מרבה ממונו. ועדיין צ"ע לשונו שכי' "ואפשר דל"ה ב"י רווחא" דהרי כ"ז שנוטל הרווח שרי אף לו יצויר דתמיד הי' רווח. והנה בכל תנאי ספק יהי' אסור כיון דה"ל קציצה על תנאי, אך כשמשייר לעצמו הרווח ל"ה קציצה על תנאי אלא רבית שאינה קצוצה על הלווה, ודוק. ומעתה נ' לומר בזה דבר חדש דזה גופא סב' ההיתר בספק במשכנתא נמי ובספק בעלמא מודה רש"י ורמב"ם ונראה לפרש בזה כוונת הרמב"ם דכ' החילוק בין משכנתא לאסמכתא דגמר והקנהו ומשא"כ באסמכתא. ונ' הפשט דבמשכנתא חשיב דממון החוב הוא גופא המשכון וא"כ זה הוי רווח ממונו, אך באסמכתא הרי לא חל כלל קנין וא"כ ה"ל ספק בעלמא ולא מיני' ובי' ואסור.

ומעתה מבוי' נפלא ד' הריטב"א, - ויעוי' קו' ט"ו - דהריטב"א ס"ל להתירא דמיני' ובי' כמשכנתא, אך הקשה דכיון דכל האחריות עליו א"כ ה"ל מלוה גמור ואין כאן אלא שיעבוד ולא חשיב כרווח ממונו כלל וה"ל ספק בעלמא לאסור אפי' מיני' ובי' דלא חשיב שלו [ואף דבמשכנתא נמי אחריות עליו מ"מ שאני דהרי הוא אצל המלוה ואכמ"ל].

וזה גופא כוונת הרמב"ן בסוגיין במעות של יתומים דהקשה דהרי משכנתא אסור דאורייתא, וכוונתו להוכיח מכאן דאפי' ספק של מיני' ובי' אסור אלא דבד' הנמו"י יל"ע דמה יענה לקו' הרמב"ן, ושמא ס"ל בהיפך מד' הריטב"א וס"ל דהכא קנינו אלים מהתם, וצל"ע.

ומכח קו' זו ת"י הרמב"ן דמותר אע"ג דאסור ספק ומשום דמיני' ובי', וצ"ב מה טעמי. ואולי ס"ל דה"ל שויר ויל"ע. והגר"מ אטיק העיר דיש שרצו לגרוס וא"כ במקום א"נ כהרמב"ן והכל ת"י אחד, אכן גם בשיטמ"ק ג' א"נ וצל"ע.

צאן ברזל

יעוי' ברמב"ן כאן ובדף ע' ע"א ומש"כ שם 'א"נ' אולי צ"ל 'דא"כ'. (העי' הגר"מ אטיק) אכן ג"כ בשיטמ"ק ג' א"נ, והקשה הגרמ"א שליט"א סת"י ד' הרמב"ן דכאן כ' דעיסקא היא כמתנה ולק' כ' דחלוק חנוני ממתני' דצ"ב דד"כ כמתנה, ומשא"כ בעיסקא, וא"כ חזי'

דעסקא לא היינו מתנה וצ"ע. ועוד מקשים דהוי בעגלים וסיחים לא ניתן להוציא ומה שנה מצאן ברזל, וצ"ע.

וני' דחלוק העיסקא דפלגא מלוה דלשון הרמב"ן בע"ב בנושא ונותן לעצמו, וזה שייך רק בפלגא מלוה ואז יוכל להוציא לצרכו ואף שהכל משועבד, וא"א ג"כ למשתי שכרא - לרבא - זה תנאי צדדי ואינו חסרון בגוף קניי המלוה, וכיון דכל פירות המלוה שלו א"כ חשיב מלוה גמור בלא שיור, אך דצ"ב דאין יכול להוציאן ס"ל להרמב"ן בשייכי עדיין גופו למלוה והאחריות מדין מתנה היא ואי"ז אלא פקדון, וזה החילוק בין חנוני לצ"ב, ואף בעגלים מה דא"א למכרן משום דא"א למכור חצי עגל ומשועבד לחבירו, אך מצד דיני מלוה מצי למכרן וכנ"ל. ועי"ז הוסיף בע"א דבעיסקא אע"ג דרשאי להוציאה מ"מ כיון דשייך המלוה ברווחים מיני' ובי' א"כ לא דמי למלוה אלא דמי לפקדון.

ובעצם סב' הרמב"ן נ' מדב' דיהני ג"כ בר"ק וכגון באופן שכ' התוס', ועי' בזה ברמ"א קע"ז ס"א ובהגר"א שם ובשו"ע ס"י קס"ז ס"א ורמ"א שם וט"ז וחור"ד והג' הגר"א והג' הגר"א בסי' קס"ה ס"ק ס'. וד' הרמב"ן צע"ג דבגמ' יבמות מב' להדיא דלא חשיב דידה גם למ"ד הדין עמה אלא שיעבוד בעלמא, והיאך אפשר לקראו פקדון, ועי' רמב"ן ב"ב מ"ט וצ"ע. ועי' ברכ"ש שם ביבמות.

רבית בערב

יעו"ה רשב"א ור"ן ורשב"א מיוחסות רכ"ג, ובע"א לעיל ס"ב א' ע"ד התוס' שם ועיי"ש תוס' רא"ש. ועי' בס' עולת שלמה הוספות על תשובות הרשב"א.

והנה איכא פלוגתא בין הרשב"א לר"ן, דלהר"ן שרי קבלן במלוה נכרי אבל אסור במלוה ישראל ולווה נכרי, ולהרשב"א שרי בכל גווני כדמשמע להדיא בד' הרשב"א כאן ובמיוחסות כ"כ מפורש.

אכן ש"י הר"ן דזה אסור, והפלוגתא בזה דהרשב"א כ' דבקבלן נתרבה ממנו אצל הלווה לבד ותנאי הוא בדין ערב שיוכל לתבוע מן הקבלן, אבל יסוד דינו כערב סתם. אך הר"ן ביאר שם דשאני קבלן מערב, דבקבלן על שניהם נתרבה הממון ומשא"כ ערב דרק על הלווה נתרבה הממון. נמצא דלדעת הרשב"א כמו דשרי בערב ישראל במלוה נכרי ה"ה במלוה ישראל דאין שום חילוק בין ערב לקבלן. אך להר"ן חלוק דבשלמא במלוה נכרי כשגובה מן הערב קבלן מה שחייב לו גובה ממנו ומכח חוב הערב למלוה, אך כיון שגם הלווה חב למלוה א"כ אין הערב צריך להיות מלוה אליו אלא תובע חובו שפרע ושל ערב. אך במלוה ישראל כיון שסו"ס הערב חייב למלוה אסור בקבלן, ומשא"כ בערב סתם דשרי ודו"ק היטב. [ועי"ה בד' הראב"ד - ונמצאים במיוחסים לריטב"א, ואפשר היטב לפ' דב' כשי' הר"ן אלא דהרשב"א לא כ"כ, ועי' בהג' הגר"מ פצי"ר בדפוס הישן].

והנה עצם סב' הראשונים דנתרבה אצל הלווה טעון ביאור, דלא כ' בפשיטות דאינו חייב לו, וסבירא להו דאי משום הא ה"י אסור דיסוד חיוב דערב משום דקבלת הלווה חשיב כקבלה ידידי ומשלם מה שקיבל, וא"כ ה"י צריך להיות ריבית אפי' בערב סתם, אלא דהחיוב חל עליו בשעה שאין הלווה משלם, ואז הרי הלווה חב כבר מאה ועשרים, ונמצא שכבר יש למלוה העשרים רבית לפני שחל חיובו עליו וגובה מהערב במקום הלווה וזה שרי, ועי' מיוחסות דכ' דזה הכל **כקרן** והיינו כמ"ש דודאי מלוה יש בכל גווני, אלא דכיון דכבר חל החיוב א"כ ה"ל כקרן שמותר לגבותו, דרק מה שהרויח מישראל אסור, אך הרווח בזה בא לו מעכו"ם, ואצל הישראל קרן הוא. יעו"ש לעיל דכ' דהערב גובה מן הלווה משום דל"ה ריבית ממלוה ללווה, וני' מב' כאן דגם אחר ששילם הערב למלוה אין תובע מהלווה ממון בעלמא מדין שיעבוד אלא תובע המלוה דכששלמנה נעשה כמלוה למפרע כמ"ש הרשב"א בדעת רש"י ואעפ"כ שרי דהרי הממון נתרבה לנכרי וחייב הריבית לנכרי אלא דהישראל הוא תובע החוב ולא ה"ל מלוה למלוה, עי' בעמ' הבא תוספת הסבר. [וני' דעתה הוא מלוה גמור אך הכוונה דאינה לאותו מלוה שריבה ממנו ודו"ק, ויל"ע].

נמצא חלוק ההיתר בגביית המלוה להיתר בגביית הערב וכמו דמב' ברשב"א דהמלוה מהערב גובה רבית וחשיב רבית **מלווה** למלוה, אלא ההיתר דלא נתרבה אצלו וה"ל כקרן,

מה

והיינו דכיון דלא אצלו הרויח הממון שרי ליטול ממנו ואע"ג דחשיב לווה, אך בהיתר דלווה לערב לאו משום דלא אצלו נתרבה אלא דלא נתרבה לערב ול"ה מלווה למלוה ודו"ק. ולדעת הר"ן כשהמלוה נוטל מן הערב מדין תביעתו וחובו כלפיו הוא ולא מתביעתו כלפי הלווה [דלהרשב"א הלווה חייב ונשתעבד הערב לשלם חובו, ומשא"כ להר"ן, ונ' דיתכן נ"מ בזה בערב נכרי ומלוה ולווה ישראל ובאיסור רבית, דלהר"ן יוכל לתבוע מן הנכרי דחייב לו, ולהרשב"א נ' דאם החוב רבית כמו דא"א לתבעו מן הלווה א"א לתבעו מן הערב, ולדעת הסוברים דנפקע החוב פשיטא כן, ולשי' הריטב"א קידושין די ש חוב נ' ג"כ דא"צ לשלם יותר מן הלווה עצמו ופטור זה כמו זה] אך הלווה לא הי' חייב לערב ושרי לגבות מן הלווה, ודו"ק בכ"ז.

הוספה

ע"י מש"כ לעיל בד' הראב"ד והכוונה דבתחי' הדב' משמע להיפך מד' הרשב"א דכ' דצריך להתנות שלא יוכל לדחות לערב וזה ג"כ בקבלן, וא"כ קבלן שרי וכשי' הרשב"א, ומש"כ הרשב"א דס"ל להראב"ד כרש"י צ"ע. ובד' הראב"ד להלן מוכח להדיא כרש"י אך זה במלוה ישראל, וא"כ י"ל דס"ל כהר"ן, והרשב"א דלא ס"ל כן כפה"נ הבין בד' הראב"ד דאם מתנה כן ה"ל שלוף דוך דל"ש בדיניהם קבלן וצ"ע.

ויעוי' רע"א לעיל, וי"ל בד' התוס' דאין כוונתם לקבלן דזה אסור משום בל תשיך וכקו' הרשב"א בתשו', אלא דס"ל דאם הערב שילם למלוה קודם ה"ל היא עתה מלוה למפרע, אך אם הלווה שלם לערב הרי אין נפטר בזה מהמלוה דאייז פירעון לו ופשוט, וא"כ יכול הערב לפרוע החוב למלוה בלי לעבור בל תשיך, דחובו של לווה משלם, אך כיון דגובה מהלווה ומפקיע חובו של הלווה כלפיו עובר באל תיקח ודו"ק, ויל"ע עדיין [זה שמעת' מהר"ר אברהם ודפח"ח].

סאה בסאה

בס' שערי דעה הק' ע"ד הרא"ש דף ע"ה מהא דאסר ר"נ בקיראה ולמה ייאסר באין לו, הרי יצא השער ויכול ללוות, וכ"ש כשיש לו אשראי במתא [ע"י מרדכי שם בהגהות מרדכי] והתם לא הלווה מעות בתחילה.

והנה בד' הרא"ש י"ל בתרי אנפי, או דכל מעות בפירות אסור, או דרק היכא שהלווה מעות שלא ע"מ לקבל פירות אסור, וכן הבין הרע"א, ובשע"ד נסתפק בזה, וע"י דברי סופרים מש"כ בזה בד' הט"ז ואין שם הכרח, וכהבנת רע"א מפורש להדיא במאירי בדף ע"ב, וכן מוכח לדעת הפי' הראשון ברש"י דלדידהו נמי קשה מרב אושעיא, ולא מצינו תי' אחר ע"ז (מלבד הראב"ד, ומסתימת רש"י נ' דלכו"ע א"צ יש לו דמים). אכן בד' הרא"ש קשה לפרש כן, דהרי א"כ א"צ בפסיקה לקנות בדמים שקיבל וסגי שילוה, וריהטת ד'

הרא"ש לעיל נ' דבדמים שקיבל דוקא בעי, וכן ברשב"א כ' כד' הרא"ש, ויעוי' מש"כ גבי רבא ור"נ בדף ע"ב, וכל דבריו שם סתומין וצ"ע.

ולפי הבנת הרע"א יקשה מאד קו' השעי"ד, אך להפ"י דשאני מעות מפירות י"ל בפשיטות דהתם לאו פירות אלא מעות, אך עדיין צ"ע דקאמר בגמ' דמהו דתימא ה"ל וכו'. ועי' תוס' ורא"ש שם דדומה אוזלי במקח לסב"ס, ולד' הרא"ש הרי יותר הקילו בסב"ס ביצא השער, וא"כ היכי מוכחי' לסב' יש לו מהא להא, הא ל"ד, וצ"ע.

[ויעוי' מש"כ בזה הגר"א גורביץ שליט"א [פורסם בקובץ "עדות"] ויסוד דב' כמו שנכתוב להלן, ומש"כ לתרץ דבהא דקיראי צריך הכסף ולי"מ יש לו בלא נחלטת זה אינו, דא"כ מאי פריך הרא"ש מרב אושעיא, ולי"ד לכל הלואה ביש לו אותו המין שא"צ כלל למה שהלה נותן לו, אבל הכא רכי אין לו כסף רק שעווה ורוצה כסף ולי"ש עד שיבוא בני א"כ מצד נחלט לו וכמו שנבאר להלן, וזה ל"ש באין לו שמחמת שיכול ללוות ל"ש נחלטת. ולא ידעתי מאי קאמר, ושמא כוונתו גבי אוזלי אמרי' דצריך לדמים ומינכר ומשא"כ בהא דרב אושעיא דתלינן דא"צ עתה לדמים ומקח בעלמא הוא דעביד, ואכמ"ל בדבריו.

ויעוי' תשובת הרא"ש כלל ק"ח מש"כ לחלק בין יצא השער ליש לו, וכי"ד שם צריכין ביאור, דהרי סו"ס יסוד ההיתר דיצא השער הוא התירא דיש לו, ומי"ש זמ"ז.

והנה מתנ"י דאיתא הלויני עד שיבוא בני יסוד ההיתר הוא יש לו, וצ"ב למה נקטה המשנה ציור כזה. ויעוי' בשו"ע דכ' דמותר הלואה ביש לו ואפ"י אומר הלויני עד שיבוא בני, ומבוי' מדבריו דקמ"ל חידוש דשרי אפ"י בכה"ג ואינו מזומן אצלו (ויעוי' הג' מרדכי מה הדין כשיש לו בעיר אחרת הובא ברמ"א) ומשום דיסוד ההיתר דיש לו דמזומן שיתן לו, והיכא דאינו יכול ליתן מיד הוי ס"ד למיסר.

אך הנה בחי' הר"ן ריש הזהב הק' אהא דרב אוזיף דינרי דמה הי' הס"ד דרב לאסור בזה, הרי הוא משנה ערוכה, ועיי"ש מה שתי' ועיש"ה בנמו"י וב"י וט"ז. והר"ן תי' דאי מהתם ה"א בדוקא אמר וקמ"ל רבי דאפ"י לא אמר נעשה כאילו אמר, ויעוי' בנמו"י שכ"כ, והוסיף אחי"ז וטעמא וכו' כמ"ש רש"י. ויעוי' בריטב"א שם דף מ"ו ע"ב דבהלויני עד שיבוא בני אין העודף שכר אגר נטר אלא שכר הנאה, והיינו דיסוד הסב' דהלויני שאינו צריך ממונו של זה ויש לו ממון רק משלם לו עבור הטירחא, שהרי אין יכול לישתמש בכספו שלו ולא ה"ל אגר נטר (ולדעת רש"י נ' דהוא סב' דאורייתא, ונחלקו אחרונים בזה בדעת רש"י וצ"ע) וצריך ביאור עדיין וכמ"ש להלן. והנה רש"י כ' דטעמא משום דנחלטת לו הסאה שיש לו כנגד סאה שהלוהו, ולכאוי' הוא טעמא אחרנא, וא"כ צ"ע בד' הנמו"י שהרכיב שני הטעמים והביא ד' רש"י כהמשך לד' הר"ן, ואי כרש"י א"כ מ"ש אמר או לא אמר.

ועי"כ צ"ל בזה גופא חידושא דרבי דודאי באמר מהני כמ"ש, ואפ"י בלא אמר מהני ומשום דנחלטת וכדמבוי' בד' הריטב"א, וזה גופא כוונת הנמ"י דטעמא דמהני אף בלא אמר משום דנחלטת לו למלוה כנגד סאה שהלוהו, ומשא"כ באמר דא"צ לזה.

אלא דצ"ע עדיין דלכאוי' הרי"ז שני טעמים נפרדים, ומהו דקאמר בגמ' נעשה כאומר, הרי מטעמא אחרנא אייתי' עלה.

וני' ביסוד ד' הריטב"א הנ"ל דהנה עדיין צ"ב, דהרי סו"ס אין יכול לישתמש במעותיו, וא"כ צריך ללוות, ולמה לא הוי אגר נטר. וני' בזה דהרי מבוי' שם בגמ' דבעשה קנין גמור דחליפין אין חשש לכו"ע גם לפני דחדית הגמ' טעם דיש לו ומשום דאין כאן הלואה אלא חליפין והתוספת שמשלם לו בכה"ג הוא שכר תמורת המחליף כסף זה בכסף אחר, וא"כ י"ל דכאן אף דלא חל הקנין אינו שכר הלואה שהרי אפ"י יזכה הלה במעות הללו ג"כ ישלם יותר משום דעל עצם ההחלפה משלם לו. ובמחנ"א כ' דמבמוכר בעד כו"כ איסרין באופן דעד שיבוא בני והוולו האיסרין שתות יבטל המקח מדין אונאה, והביאור דבכ"מ זוקף עליו הקציצה אך כאן לכתחילה המחיר הוא מה שיתן לבסוף דאין כאן הרוחת זמן ודו"ק (הערת הר' אברהם, וצל"ע בזה). ואף שאין כאן החלפה אלא הלואה יסוד ההיתר הוא דכל מה שמוכן ומזומן לשלם לו רק א"א להקנותו או מאיזה טעם אין מקנהו חזי' כאילו כבר פרע לו וה"ל שכר החלפה, ובנתייקר א"צ לזה דחזי' כאילו פרע לו וברשותו הוקר. ובהא דרבי למדנו דכל שיש לו כיון לנקנין למלוה ואין נקנין לגמרי שרשאי להוציאן הני מעות (דצ"ע באיזה קנין הוא) והרי חייב לו מעות אלו שיש לו אמרי' דנחלטת לו וה"ל כאילו פרעה עתה כבר, ואף שאין מתכוין לפרעה כלל חזי' להך קנין כאילו פרעו מדרבנן ויש כאן

רק החלפה. כללו של דבר דבאמר שרי כיון שרוצה לפרוע עתה, ובלא אמר שרי כיון שיש לו ונקנה למלוה ומזומן לפרוע.

ומעתה נ' דבאין לו ויצא השער אמנם חשבי' כאילו כבר יש לו שכבר יכול לקנות ולפרוע חצי' כאילו פרע כבר, אבל כ"ז מצד הסב' של אמר, אך להתיר משום נחלטת ל"ש שהרי לא נקנה כלום למלוה ואין לו עתה חטים, וא"כ אם קבע זמן ואין יכול לפרוע א"א לומר דכאילו פרעו דהרי אינו יכול.

אבל ביש לו איכא טעמא אחרינא משום דנחלטת וחשבי' לה כפירעון, וא"כ זה שרי ואפי' בקבע לו זמן דהך נחלטת גופא חשיב כפירעון, וא"ש היטב ד' התשובת רא"ש.

והנה הרמ"א כ' דהא דשרי ביצא השער בסב"ס משום דלא חיישי' שלא ימצא לקנות עד שעת היוקר, ומקוה"ד מתשו' הרשב"א הובא בב"י, וצ"ב בזה מה ענין לשעת היוקר כאן. ומבוי' דכ"ז שאין יכול להשיג ה"ל הלואה, ומאי דחשבי' כאילו פרעו מחמת שיכול לפרוע היינו רק בזמן שבאמת יכול לפרוע, אך אם יהי' משך יום אחד עד הזמן שיכול כבר לקנות ולפרוע חשיב הלואה לחד יומא. נמצא דבכל הלואת סב"ס ביצא השער ראוי לאסור, שהרי יש זמן כל שהוא עד שיקנה ויפרע. אכן התי' לזה משום דלא חיישי' ליוקרא בזמן מועט כזה, וז"ש הרמ"א.

ומעתה מיושב היטב דברי הרא"ש מקו' השע"ד דהרי עד שיכול למצוא חשיב הלואה, ובשלמא ליוקרא לא חיישי', אך אם מוזיל הרי מוזיל בעד הלואה שעתה הלואה הוא עד שיקנה או יוכל לקנות, ועבור זה ג"כ מוזיל לו ואסור [עיקר התי' שמעתי מהר"ר אברהם נ"י דמוכח מד' הרמ"א והרא"ש מדב' דלא חיישי' שיתיקר וכהוזלה הרי ודאי כמתיקר, וא"א לומר דאין חוששין]. אבל ביש לו הרי נחלט לו תיכף וא"כ אין כאן שעת הלואה כלל ול"ה אגר נטר, וא"ש.

ויעוי' מש"כ לעיל מהגר"א גורביץ' ומהרב א. זיסקינד שמעתי לבאר בזה גופא תי' הרא"ש דרב אושעיא דהתם הלוהו מעות וא"כ ל"ש כאן הלויני עד שיבוא בני, וזה שכי' הרא"ש והכא וכו' הלויני עד שיבוא בני עיי"ש ודו"ק, ולפי"ז מיושב היטב וכמש"כ הגרא"ג והדברים מאירים.

בסוגיא דחמרים

יעוי' רמב"ן ושאר דפירש דאף דהאחריות בהלוך עליהם שרי דדמיא לשולחני, וצ"ע דהרי שולחני גופי' הלואה גמורה היא כדמבוי' בתוס' בשלהי אלו מציאות, וכ"ה ברמב"ן ורשב"א דף מ"ג. ותו צ"ע דכיון דביאר הרמב"ן דפורעו שם א"כ מה צריך להאי טעמא.

וני' דלולי טעמא דשולחני לא חשיב הכא פירעון כלל, דיסוד הדין פירעון אינו הקנאה אלא קבלה כמו שביארנו בכ"מ, וכיון דנשאר החפץ שקנו באחריותם לגמרי, א"כ נמצא שמעולם לא פרעו והכל חדא הלואה ואסיר, ולהכי קאמר דה"ל כשולחני, והכוונה בזה דשולחני חשיב לווה לא מחמת קבלתו, דבתורת שליח הוא מחזיקן וברשות בעה"ב, אלא דמחמת הרשות הוצאה חשיב לווה, וא"כ כשקונה החפץ ופקע רשות הוצאה א"כ זה גופי' פירעון, שהרי הוא שליח וכאילו נתנו לשליח בעה"ב וה"ל פירעון והאחריות אח"כ מלוה חדש.

ובעצם ד' הרמב"ן תמוה, דכיון דחשיב מלוה חדש איך יתכן דהאחריות תאסור יוקרא הרי לא גרע משואל דמחזיר בעין אף בנתיקרא ואחריות על חפץ לא יתכן שתאסור להחזירו

בעין דא"כ שאלה תיאסר, ובשלמא בחביתא דחמרא דקיבל מעות יש כאן ריבית, אך כאן דה"ל הלואה חדשה הרי לווה חפץ וצע"ג.

והנה הרע"א בתשו' נ"ב דן בהא דמבוי בראשונים דאחריות בחזרה אוסרת, ודימה לפוסק בהלואה (כוונתו להא דרב אושעיא) דאף דמתחילה בא לידו בהלואה כיון דהפסיקה עתה מותרת שרי, וכי דהכא אסור כיון דמתחילת ההלואה קצץ דיפסוק, ומשא"כ התם, ויל"ע בדב' דהרי הרמב"ן כי דפורען שם כשקונה, וא"כ אין הריבית מחמת הלואה הראשונה, ומה איכפת לן בקציצה.

ובלא"ה תמוה דל"ד לפסיקה דאיסורה מחמת יוקרא בלחוד, וכאן האוסר הוא אחריות על דבר מסוים כמו בחביתא דחמרא ובזה ל"מ יש לו ולא שום היתר, ומ"ש לפסיקה ודו"ק. ובעצם ד' הרמב"ן תמוה למה לא תי' לדבריו שי' רש"י ג"כ, ומה צריך שכר עמלם אם שלוחין הן, וכן בשאר ראשונים וצ"ע.